

ગામરેની ગોરી.

૪૨૪ નાટક ૩ અંકી.

આલોકેડ નાટક મંડળીને માટે

ઈંગ્લેન્ડ ઉપરથી પારથી સંભાળે લાગુ પાડી

રચનાર

બહુમનજી નવરાજજી કાળસાજી,

“ખુશરો પરીચિત્તર,” “કાન્ધા માનની ખરાબી,”

કલ્યાણીના ન્તા.

ગાકીન પ્રગતી સગવડ માટે હપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

આલોકેડ નાટક મંડળીના એકલા માલિક

કાવસજી પાલનજી ખટાઈ.

મુંબઈ:

મહામમદઅલી દાઉદખાનના:

ધી રાઈટીંગ સ્ટાર પ્રીટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યો છે.

ફીમત આંડ આના.

૪૨૮૪

ગામરેની ગોરી.

નાટક ૩ અંકો.

આલફ્રેડ નાટક મંડળોને માટે.

ઈંગ્લેન્ડ ઉપરથી પારસી સંસારને લાગુ પાડી

રચનાર

બહુમનજી નવરોજજી કાબરાજી,

“ખુશરો અને પરીચિહ્નર,” “કાચ્યા કાનની ખરાબી,”

છત્યાદીના કર્તા.

રોહીત પ્રજાની સગવડ માટે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

આલફ્રેડ નાટક મંડળીના એકલા માલેક

કાવસજી પાલનજી ખટાડિ.

મુંબઈ:

મહામહાદેવલી ટાઉન્ડખાંનના

ધી રાઈઝિંગ સ્ટાર પ્રીટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યો છે.

કીંમત આંક આના.

દો બા ઓ.

નાટક નિતીની નિશાળ છે, અને તેથી નાટકના તખ્તોને જેમ અને એમ ધ્યાન ખેંચનારો અને ચાનક આપનારો બનાવા કાગ્ગે તે ઉપર અગત કરીને બીલકુલ સાદા, સંસારી, રાજના ચાતુ બનાવોને બરનાજ નાટકો રજુ થવા જોઈએ એવું મારું હંમેશાનું આધીન મત છે. તેજ મતને અનુસરીને તેજ દૃષ્ટિને ધોરણ ઉપર લખેલો આ મારો નવો પારસી સંસારી નાટક નામે “ગામરેની ગોરી” મારા આગલા સઘલા નાટક કરતાં ઘણો વધારે લોકપસંદ થઈ પડશે એવી આશા છે, કેમકે તે મારા આગલા નાટકો જ્યારે એમેચ્યુર દોસ્તોને હાથ રજુ થવા પામ્યા છે, ત્યારે આ નવો નાટક મેં આલફ્રેડ નાટક મંડળીને માટે ખાસ ફરમાસથી લખેલો હોવાથી એ કંપનીના કસાયલા અને બહોલ ખેલાડીઓ હસ્તક તે મારા આગલા નાટકો કરતાં સ્વભાવીક રવેસે વધતો ધનસાદ પાંમશે, અને તેના ખરીણાંમમાં તે શોકીન પ્રજાને વધતો પસંદ આવશે એમ માનવાનો મને વિશ્વાસ છે.

“ગામરેની ગોરી” ઇંગ્રેજ ઉપરથી ઉપજાવી કાઢેલો એક ખેલ છે, કે જે બોહલા ફેરફાર અને ઘટીટ વધારા સુધારા સાથે દેરી શોખ અને અવસ્ય કરીને પારસી સંસારને લાગુ પાડી મેં રચ્યો છે. ખરી રીતે કહીએ તો જાણે “ગામરેની ગોરી” મારી રચેલી વારતા “ધીરજનાં ધન” ની બીજી આવૃત્તિ છે, કેમકે તે વારતાની મારી છપાએલી ૧૦૦૦ પ્રત જ્યારે લગભગ ખપી રહેવા આવી છે, ત્યારે તેજ વારતા નાટક રૂપે નવી રવેસે રજુ કરવાને મને સુભાગ્ય જોગ થયો છે.

વળી મારે અતરે જણાવવાને બુલબુલ ન જોઈએ કે આ નાટક આલફ્રેડ નાટક મંડળીના માલેક મીં કાવસજી પાહલાણજી ખટાકેને તે-એની ધણીક કીંમતી સહલાહો ને સુચનાઓ માટે અવસ્ય ઉપકારી છે, અને તે ઉપકાર અતરે માન્ય કરવાને મને ઘણી ખુશી ઉપજે છે. મીં ખટાકેએ પોતાની કુપની માટે આ નાટક ખાસ લખાવતાં તેમના નાટક સંબંધી પોતાના લાંબા અને પુખ્ત અનુભવ સાથે મને એવા ધણાક કીંમતી સુધારા સુચવ્યા છે, કે જે સુધારા વગર રજુ થતાં એ મારો ખેલ જટલો લોક-પ્રીય નીવડી શકતે તેથી ધણીક હદ સુધી મજબૂર સુધારાઓથી વધારે લોક પ્રીય થઈ પડવાની મને વકી રહે છે.

ગાયણો વીશે બી એજ મકસદને મલતો ખુલાસો આપવાની હું દ્રવ્ય સમજું છું. મારા આગલા બધા નાટકોપેરે આ ખેલમાંબી (કંચ-નીઓનાં ત્રણ ઉરદુ ગાયણો અને કવચગુનો એક ગરબો તથાગુલાંનું એક ઇત્રેજી ગાયણુ બાદ કરતાં) સઘળાં મારીજ નાકેસ શકિતનું પરીણું છે, અને તેથી આ ખેલનાં ગાયણામાંથી જો હું આગત્તકરતાં કંઈ વધુ ફતેહમંદ દેખાવ કરી શકું તો તે મીઠું ખટાકાએ સુચવેલા કીમતી સુધારાઓ ને કાખેલ સહજલાહોતુંજ પરીણામ છે.

વળી આ આખો નાટક મેં ઘરેઘર ચાલતી (Colloquial) ચાલુ બરની એખારતમાં લખેલો હોવાથી જોડણી વીગેરેનું અશુદ્ધપણું તેમાં ડગલે ડગલે ને ઢગલે ઢગલે જોવામાં આવશે, પણ વાંચનારે મેહેરબાનીની રાહિં યાદ રાખવાનું છે કે એ નાટક જેમ અને એમ સંસારો બનાવા ને બતાવા એ અશુદ્ધપણું મને જાણી જોઈને દાખલ કરવું પડ્યું છે; અને છેલ્લે, એ બધા ખુલાસા સાથે મારે ઉમેદ રાખવાની છે કે આ ખેલ નાટકની શાકીન પ્રવૃત્તિ પુરતા આવકાર અને આસરને દરેક પ્રકારે પાત્ર જણાશે.

બં ૧૦ કાબરાજી,

બનાવનાર.

નાટક પાત્ર.

મરદો :—

- મેહરજીભય મેહતા... સુરતનો એક મધ્યમ સ્થિતિનો અને મુધરેલા વી-
ચારનો યુરજીમર.
- નલેજર..... મેહરજીનો વરસોથી શુભ થયેલો વડો બાઈ.
- અરદેશર નલેજરનું છુપું નામ.
- જહાંગીર } મેહરજીનાં ઘરમાં અચગીથી ઉધરેલો એક જવાન
પાછલથી સિંધ થયેલો સપલસાહનો બેટો.
- અરજો જહાંગીરનું છુપું નામ.
- કાઉસ મેહરજી તથા નલેજરનો ભત્રીજો.—એક બુદ્ધો.
- મંચેરશા મીંઠા } મેહરજી તથા નલેજરના ખંચેવી.
તેહમુરસ તુમાખી }
- સપલસાહ સાહુકાર... એક ધનવાન સેંકયો. જહાંગીરનો દોસ્તને પાછલથી
સિંધ થયેલો તેનો આપ.
- પેસતનશાહ નલેજરનો સોલીસીટર.
- અરશેદજી ખાનદાની... જહાંગીરનો એક દોસ્ત
- મેહરાંમ..... એક જંગલી ઈરાની છોકરો.—અરશેદજીનો નોકર.
- કીકલો એક લાલ્યો.—અરશેદજીનો બીજો નોકર.
- ભાંણ્યો કીકલાનો બાઈ.
- હોરમજી..... એક ધડયાલી.
- હીન્ને }
- ધનજી } માતઅર મેહતાનો નોકરો.
- લીખો }

ઝોરતો :—

- ગુલખાંનું..... મેહરજીની બેટી.
- દીની એક નોસાકરી છોકરી.—કાઉસની પરણી આપડી.
- નાજાં મંચેરશાની બેટી.
- શીરીન તેહમુરસની બેટી.
- કીકલી..... કીકલાની આપડી.
- ભાંણકી ભાંણ્યાની આપડી.

એ ઉપરાંત શીરંગી દરજી, પોસ્ટવાલો, ચણાવાલો,
નીરાવાલો, કંચનીઓ વિગેરે વિગેરે.

સ્થળ..... સુરત અને મુંબઈ.

વખત..... આજુ.

ગામરેની ગોરી.

અંક ૧ લો--પ્રવેશ ૧ લો.

(૨થળ સુરત. મેહરજીભાઈ મેહતાનાં ધરનું એક દીવાનું
ખાનું. ફરનીયર મધ્યમ. ગુલાં ભરત ભરતાં ગાય છે.)

“જગત સારી પ્રભુ તુંજ બલીહારી રે.”—એ રાહ.

જગતવાલી! સહિ તુંજ બલીહારી રે,
દીપે ખુબી ખુબ જગતમાં નીત ન્યારી રે, ન્યારી.—જગતનું
નહીં સહજ રજ બી ફ્રાકટ તેં સરજવી રે,
કહીં ગરજ ગજને રજની તેં ફરમાવી રે,
ભરી હીત રીત કરી જગ તેં જરી રે, જરી.—જગતનું
પશુ પંખી છવજંત ને નર નારી રે,
તુંને ડગલે પગલે જગમે છે ઉપકારી રે,
બજે નામ કામ—રચના છે ન્યારી રે, ન્યારી.—જગત.

(ગાયણ પુરું થતાં મેહરજી દાખલ થાય છે.)

મેહરજી—દીકરી ગુલાં, તું અહીં છે કે? હું તુંને કાહારના ખીજા
ઝોરડાઓમાં જોયા કરતોતો?

(બસે છે.)

ગુલાં—હા આવાજ, હાથમાં કંઈ કામ નહીં હોય તારે વખત જાણે
મારેશો નીહતો કે હહતો નથી, ને તેથી તેમ વખત શુભાવા કરતાં કંઈ ન
કંઈ ગાઈને આપ કામ કરવામાં મને વધારે ગમત પડેય.

મેહરજી—એ સારી વાત છે, દીકરા. આખખાખાજીની કાંતી

અયાસી જીંદગી ગુળરવા કરતાં હારકાં કસીને તનને કસરત આપતાં રહેયુ
એના જેવું બીજું કંઈ નહીં: પન વાઈ ગુલાં, હવે પેલા આપરા પહરોના
અરદેશરજી તારા સાથ કેમ આવેય? હવે તેવણની માંદગીમાં તો
સુધારો છે ની?

(અરદેશર જુવો આવી સાંભલે છે.)

ગુલાં—હા બાવાજી, હવે તો ઘણો સુધારો છે. મને બીચારા એ
ડોસાજની ઘણી દયા આવેય, પણ બાવાજી એવણ કેહય તે શું ખર
હોસે કે આએ આખખી દુન્યામાં એવણનું કોઈ સચું વહાણું છેજ નહીં!

મેહુરજી—હોય બી દીકરી, એમાં અન્યથા થવા જેવું કંઈ નથી,
સખબ આ દુન્યામાં એવા નમાયાં લોકોનો કંઈ ટોટો નથી.

ગુલાં—ને તેથી મને એવણની ઘણી દયા આવેય, બાવાજી. એવ-
ણને મરતેતોજ હાજતમાં આપરે રસ્તામાંથી ઉંચકીને ઘેરમાં લાયાં તે દાહ-
રથી એ ડોસાજ આપરાં કુટુબમાંના એક હોય તેમ આપરેજ તાંહ ઘેર-
આર માંડીને પરોતાર્થ ગીયાય, તેથી હવે એવણ આપરાં ઘેરમાંથી જાય તે
તો ખરયું મહને જરા નહીં ગમે. હું એવણને કાકાજી કેહુંય ને તમે
માનસો? જાણે એવણ મારા સગા કાકા હોય તેમ કંઈ હવે મને એવણ
પર હેત છુટેય !

મેહુરજી—એ તારા સદાના સખી ને માયાવંતા દીલગુરદાની તાસીર
છે, મારી દીકરી. તું બચગીથીજ તારા કરતાં વધારે ગરીબો તરફ એટલી
રહેમતીલ થતી આવીય.

ગુલાં—(હસીને) જો જો હું બાવાજી, તમે એમ મારાં મોનાં પર
મારી તારફિ કરી કરીને મહને છગાવી મેલસો હું? (જરા થોબીને) પણ મને
કેહવોની બાવાજી કે તમે એ અરદેશરજીને હવે તો અહીંજ રહેવા દેસો કેની ?

મેહુરજી—પણ મને સાંની અચન મારી દીકરી? ને તે કરતાં તુંને
જેમ એની પર હેત દોરેય તેમ મને બી એક બાઈ કરતાં એની પર એાહું
હેત નથી દોરતું. ખરેખર, હવે એ ડોસાજ જો અહીંથી ધામો ઉઠાવાની
ઉઠાંગરી કરે તો હું બી ઘણો દલગીર થાઉં: પણ ગુલ, હાલ તુરત એ વાત
જવા દે ને કંઈ ગા.

ગુલાં—સું ગાઈં બાવાજી ?

મેહરજી—તારે ગમે તે ગા. તારું ગાવાનું મને એટલું મીઠું લાગેય કે તું જે ગાસે તે મને ગમસે.

ગુલાં—તારે તમે કેહવો તો બેહસ્તન માયજી વીશે મને મારા કબીએ જે નવું ગીત સીખવ્યુંય તે ગાઈં ? ખરું કેહ્યું બાવાજી, એ ગીત ગાતી વખત મને માયજી યાદ આવેય, તારે મારાથી રરયા વગર રેહવાતું નથી.

મેહરજી—હવે એ વાત જવા દે, તે કંઈ ગા.

રાગ—ભેરવીની ગત.

ગુલાં—હાય ! હાય ! માએ કાંએ ગઈં તું વીસારી
નીરાધારી છોડી તારી બેઠી ખ્યારી?—હાય.
માય માય હું પુકારી, હાય હાય કરું જારી,
મેલી મુજને માદર મારી, સીધી જન્નતમેં સીધારી,
સખમે સુતી ડુલવારી, સુખીયારી થાઈં ભારી,
હું તો રહી દુઃખીયારી, માદર મારી-માદર ખ્યારી,
બેકરારીની કટારી કારી હેયું નાખે ફારી.—હાય.

મેહરજી—દીકરી ગુલાં, તેં ઘણી ગમખાર મેઈગુજરીની યાદ આપનારું ગાયલું મને સંભળાવ્યું, પણ એખી ઠીકજ થયું. તારી બેહસ્તન માયને લગતા એ તારાં ગીતથી મને તે મરનારની છેલ્લી ધરીની એક અરજની વાત યાદ આવી.

ગુલાં—તે સું વાત છે, બાવાજી ?

મેહરજી—દીકરી, તે વાતમાં ઘણી દુરઅંદેસીથી નીગાહ પુગારવાની છે.

ગુલાં—મરેરે મુઈ એવી તે સું માહાબારત વાત હોસે, કેહેવોની બાવાજી ?

મેહરજી—તે વાત તારી શેહાદીની છે, મારી દીકરી.

ગુલાં—(હસી પડીને) ઓ તમે ડોસા થાઓરે, બાવાજી ! હું મકુંજે

સું એક દુરઅંદેસીની માહાભારત વાત કરવાની હોસે ! પણ વાઈ એમાં માયજીની મરજીની સું વાત આવી ?

મેહરજી—એ બેહસ્તનની એવી મરજી હતી કે દાહારો વારો આવતાં તુને આપરા જહાંગીર સાથેજ પહુનાવી આપવી.

ગુલાં—હા, પણ જહાંગીરનાં માય આપની વાત તો તમુને ખબર બી નથી ? વરી તમેજ દેહોચ કેની કે એ બીચારો છેક દુધમલ બાલક હતો તારનો તમે એને રસ્તેથી ઉપારી આજ વેર પાડ્યો ને મોટા કીધો ?

મેહરજી—છેક તેમજ નહીં દીકરી. જો એ જહાંગીરની હાલત હું હમનાં તુને કંઈક વધારે વીગતથી સમજાઉં. તારો જનમ થયો તે વાતની પાંચ વરસ આગમચ હું તારી માયને લેઈને તારી કુઈઓને તાંહ મુ'બઈ ગાંધોતો, તે વખતે પાછાં ફરતાં સ્ટેસન પર એક નહીં માનવામાં આવે એવો સંજોગ થયો. કોઈ બીચારી દેખતી રીતે જવાંન ને દેખાવણી પણ તદ્દન ચીફરેલાલ ને વાખાની મારેલી બઈરીએ મારી આગલ આવી મને અરજ કરી કહ્યું કે “આય બચ્ચાને જરા એક મીલીત સંભાલસોજી ?” મેં તેની એ અરજમાં ગેરકાયદે કંઈ જોયું નહીં, સમજ મને લાગ્યું કે તે બીજી પક્ષે પાછી આવીને તે બચ્ચાને લેશે, ને તેથી તે અબલા પર ધ્યાંન આપવા પેહલ્લાં હું ને તારી માય તે ગુલાબ જેવાં બચ્ચાંને રમારવા ને હસાવા પરયાં.

ગુલાં—ને પછી તે માય તે બચ્ચાંને પાછી લેવા આવીજ નહીં ?

મેહરજી—બીલકુલ નહીં ! અમે વાટ જોતાં ચાકો ગીયાં, ને તે નહીંજ આવી તારે ઘણાં ઘભરાયાં. તે પછીથી મેં અધે તે બેરીની જુસ્તેજો ચલાવી, મુબઈની પોલીસને બી એ અજબ બનાવ વીસે બબર આપી, પણ કેથે તે મલી આવી નહીં !

ગુલાં—મરેરે, કેટલું અજબ જેલું ! પણ તારે તે પસુ બચ્ચાને તમે સાથે અહીં લાયાં કે ?

મેહરજી—હા. જાણે એજગમી મલી ગીયું હોય તેમ મલેનાં એ બચ્ચાંને તારી માયની મરજીથી આપરાંજ ઘેરમાં લાવીને રાખ્યું. તે એક છોકરો હતો, ને તે આપરા જહાંગીર.

ગુલાં—પણ અચારા જહાંગીરને તેની માએ એમ અનળ જોવી રીતે સું કરવા તણ દીધો હોસે? આવાળ, તે કંઈ તરતનું જનમેલું અચ્યુંતો નહીં હતું ની?

મેહરજી—નહીં, અચ્ચીતજ નહીં. તે વખતે દેખીતી રીતે તેની ઉમ્મર છ મહીનાની આસપાસની હતી. તેથી એટલું તો ચોકકસ થતું કે તે કમનસીબ માતાએ પોતાની નામોશીનાં પરીનામ તરીકે એ અચ્ચાને તજ્યું નહીં, પણ પોતાનો ને પોતાનાં અચ્ચાનો ગુમરા કરવાનો એક બી રસ્તો નહીંજ સુઝાયા સેવટે આએ રસ્તો પકરી તેણીએ પોતાની હાથઆતી આખર કીધી હોય: પણ એ બધી વાત જવા દેદીકરી ગુલ, ને હવે આપરે અસલ હાથ ધરેલી વાતપર પાછી આવ. મને કેલ તારે કે સું તું દીલની ખરી ખુશીથી જહાંગીરને તારા ખાવંદ તરીકે ખાહાલ રાખસે?

ગુલાં—(શરમઈને) પણ આવાળ, તે ખરયું મને સું પુછોચ જો?

મેહરજી—તુને એક લાખ વખત પુછવાનું, મારી એટી. જહાંગીર સાથ તું પણવાની છે, હું નહીં; ને તેથી મારી મંજુરયાત ઉપરાંત તારી મરજી ને બાહાલીની એમાં એવરી જરૂર છે. જે કમખખત માએઆપો પોને પણવાનાં હોય તેમ કારજનાં પાટયાં પોતાની પસંદગીનાં ગોઠવીને લગનો કરેચ, તે લોક બાળે વખત પોતાનાં અચ્ચાનાં ખુંની છે. મારી દીકરી, મેં તુંને આએ ગામરેના એકાંતવાસ વચ્ચે ઉધારીચ, કેમકે એ ગામરેની તનદરોસ્ત હવા મને ને મારાં અચ્ચાંઓને વરસોથી માફક આવેલી છે, ને તેથી, જોકે શેહેરી ફીસીયારીઓ ને રાહરસમાં કરતાં આમડાંની સાદાઇ હું આજ વેર જવાદા પસંદ કરતો આવેલો છેઉં, તોખી લાયક છુટા-પણાં ને મુંબઈ શેહેરના સાચ્યા સુધારાઓનો આએ એકાંતવસના એક ખુનાંમાં બી હું શત્રુ નહીં પણ ઓસ્તવાર હીમાયતી છેઉં.

ગુલાં—(હસીને) મરેરે, આવાળ, તમે તો આજે જાણે મારી આગલ વાયેળ કરોચ ?

મેહરજી—નહીં દીકરી, તું એમ મારી વાત ઉડાવ ના. હું સારી રવેસે જાણ્ય કે જો જોવા જસું તો મુંબઈની સુધરેલી દુન્યામાંથી બી

તારાં હોસાંને ને સાહલેસઈને સખએ ધણુક કુલવાંને ને ધનવાંને જવાંને તારા હાથની ઉમેદવારીમાં આગલ પરસે, પણ મને અનુભવે સીખચુંચ કે જે બલઈ ને સાહલેસઈ એક ગરીબની ઝુપરીમાંથી મલી આવેચ તેજ સદચુણો એક તવંગરની હવેલીમાં તેટલા સસતા મલી આવતા નથી. એટલા વારતે, તેવા એક છકેલ, બેહેકેલ, શેહેરી ઉમરાવ કરતાં આપરે આએ વાપરેલો, વસેલો, સદાનો સાદો પન સલુકઈવાલો ખુરજગર જહાંગીર તારા બવીસના ભરથાર તરીકે તુને સેહેંકરો દરજજે વધુ સુખી કરી શકસે એવું મારું મત છે, ને તેથી હવે તું મને તારો સેવટનો જવાબ આપ.

ગુલાં—ખાવાજી, તમે જે કહસો તે હોકમ હું મારે માથે ચહરાવસ. તમારા વગર આએ દુન્યામાં મારું બીજું કોણુ છે વાર? તમે જે કહસો તે મારું ભલુંજ કરસો.

મેહરજી—મારી આંખોથી મારાં ખચ્યાં, ન તારે ચાલ, દીકરા, હવે જસું. ખેતરમાં નવી પુરણીનું કામ ચલાવેલું છે, ને જેકે જહાંગીરની દેખરેખ પર મને પુરતો એતખાર છે, તોથી સહવારથી મેં તાંહાંનો સરેસ્તાનો ફેરો લીધોજ નથી, એટલે એક લટાર મારી આવતે.

ગુલાં—ચાલો ખાવાજી હું તમોને ખારણાં વેર મુકવા આઉં.

(મેહરજી અને ગુલાં જાય છે—અરદેશર ખાહાર આવે છે.)

અરદેશર—(એકલો—જરા ઘોખીને) બલાંની બલામજ છે. હું દુન્યાનો ફરેલ છેલ્લું, ને લોકમાં ફેલતી છે તેમ જમાને ખાધેલ છેલ્લું. આએ બલો ખુરજગર મેહરજીભઈ ને તેની તેવીજ અશરાફ દીકરી ગુલ મને ભાઈ ને કાકાના મોહોખતભર એલકાખથી બોલાવેચ, ને તેઓ જવારે નીરદોશ બોલાઈની બલાઈમાં એ માન મને એક અજાણા તરીકે આપતાં આવેચ, તારે તેઓને કેટલી થોરી ખખર છે કે હું એ મેહરજીનો સગો ભઈ ને એજ ગુલાંનો સગો કાકો છેલ્લું! (ગમ ખાઈને) મારી કરણી ધણી ભુંડી છે. મારા વાંક ધણી તોજેસને લાયકના છે. ખગખર ચાલીસ વરસની વાતપર સફરતા માહરા શોખથી પચ્ચીસ વરસની ભર જવાન વયે દરયામાં ઝીપલાવી મેં મારી પસંદગીનો જાણે દેશવટો લીધો, ને પછી કાફરી લોકો

પચ્ચે વસી મારાં ધરખાર, મારાં જણેતાં સગાં વહાલાં ને અદ્રસોસા!
 છેલ્લે મારી દીન ને મારા ખુદા વટીકને હું બુલી ગીયો, એ ગતનો
 જવારે હું ધીરજથી ખ્યાલ કર્ય તારે ગોયા હું મગજથી એ મગજ
 ખતી જતો હોડાં એવી જલેમ લાગણીઓ મને આજેજ કરી મેલેય.
 (થોથે છે) મને દુન્યાઈ હવસોએ લલચાવ્યો; મારું જવુંજ એવી જગ-
 યાએ ને રેહવુંજ એવાં નેહરત સુક્રમપર થયું કે જાંડાં પથસાનો પરદો
 મારી આંખ આરો ફરી વલ્યો, ને તેણે મને આએ દુન્યાઈ ખાતલ
 ખાકાત ખનાવી ગોયા એક નવીજ દુન્યામાં લઈ જઈ છીતારયો. (ગમ
 ખાય છે.) પણ નહીં. તે સાહેબની મારે શાકરગુજરી કરવીય કે મરવા
 પેહેલાં ચાલીસ વરસેથી મને મારાં સગાં વહાલાંઓ તરફની પવીત્ર
 ફરજની યાદે સગ્નગૃત ખનાવ્યો, ને તેણે મારી છાતીમાં પસ્તાવાની એક
 આગને પજરાવી મને અતરે પાછો હડસેલી આપ્યો. હું અહીં ચાલીસ
 વરસે પાછો આપ્યો, ને મારું ખરું નામ જલેજર છુપાવાં મેં અરદેશરનું
 એકું ધારણ કરેલું નામ યોકયું. હવે મને મારાં પોતાવત માટે કેળુ
 કોણ ચાહેય તે મારે અવલ તપાસવાતું છે. આહા! મહરજી, સું તારો
 ને તારી બેટીનો દીલગુરદોછે! અરે કોઈ વખત મને એવું થાયય કે એક-
 દમ એ બેરાદર ને મારી દીકરી આગલ જાહેર થાઉં, ને સાચાં દીલની
 એક મીઠી બગલગીરી સાથે જે ખીસ્ચાર દોલત હું ગોઠે ખાંધી લાયોય
 તેનો વરસાદ હું એ લોકપર વરસાવી દેઉં! પણ નહીં. મારાં ખીજાં ખી
 સગાંવહાલાં છે, મારે ખીજી ખી ફરજને યજ્ઞવવાની છે, ને છુપાં નામે એ
 સખલાંઓની સામટી તપાસ કરીને પછીજ હું તેમને તેમના લાયક લતી-
 જથી નવાજસ અથવા નેહાલ કરસ. (જવા કરેછે) પણ સાંબેથી પેલો
 જહાંગીર આવેય. એ છોકરાને ખી મેં તપાસ્યોય, ને મેહરજી દેહેય તેમ
 ખરેખર ગુલાંના હાથની ઉમેદવારીને એ જેખ આપે એવો જવાન જણા-
 યય ખરો, તોપણ હજી એના પરખી મારે છુપાં નજર રાખવી જોઈએ.

[ખાનુ થાય છે.— જહાંગીર હાથમાં એક ગુલાખ સાય
 | ગમગીન અદામાં માતો દાખલ થાય છે.]

“સજ્જન નીશદીન પરમ કરન ધન.”—એ રાહો.

જાંહાંગીર—અરે મન? નીશદીન ગમથી ગલે બદન.

જગ અન્દર કુલ ધુલ ગુલવન, ગુમ તદન મુજ સુધ શાનપણ.

હાય ? મુજ તનમનધન, તુંજપર પરસન થઇ, કરે અરપણુ.-અરે.
પરવર દુઃખહર અંતે આનંદકર, દુર ન દયાથી તું રાખી કરઅંતર,
દેશ ખેશ વીન નીરઆશ નીરધન, અરે મન નીશદીન ;
ખરે મીસકીન નીશદીન ગુલવીન મન ?—અરેમન.

(ગાયણ પુરં થતાં) અય ગુલ તારં નામ ગુલાબ છે, ને તું તારા
પુદરતના આહારમાં ગુલ નામ જાતપર સરસાઈ ભોગવેય, તોજી મારી
આંખમાં તે તારો રતાસ ને તારો આહાર મારી માનીતી ગુલ કરતાં
જ્યાદા ઢોઈ રવેસે આવતો નથી. આહા ! ગરીબઈ એ સું એક પાપછં,
કે મારા જેવા નાઈલાજ નાવારેસ મુફલેસોને મોહળતની ખી મના છે ? હું
ગરીબ છેઉં, સખળ આ દુન્યામાં નમાયો ને નાવારેસ છેઉં, ને તેથી સું
પુદરત મને મારા પવીત્ર જુરસાઓથી ખી બાકાત રાખવા માંગેય, કે જે
સુંદરીના પવીત્ર હાથની ઉમેદવારીમાં આએ તનબદનમાં આગ સલગી
રહીય, તે ઉમેદવારી હીંમતથી જાહેર કરવાને આ હાહ ઉંધડી શકતા નથી ?
હું ઢોણુ, મારાં માએઆપ ઢોણુ, તે વાતની મારી ખીનમાહીતગારીનાં કમ-
બખત અજાણુપણાંમાંજ સું મારે આએ જેહાંનથી વાસો ઉઠાવવોય ?
(ગમ ખાઈને) જેવાં કીસમત ! (જરા થોળેછે.) પણ મને એ એકજ વાતનું
દુખ નથી; મારા આપ સમાન સેડ મેહરજબઈની આએ ચેહરેનમુન બેટી
ગુલાને માટેના પ્યારે આ છાતીમાં વાસો કીધોય, ને તે ઉમેદવારીને ગમે
એટલી મરજી હતે હું મારાં જીગરમાં કચડી નાખી શકતો નથી. અરે
અફસોસ ! સું કામ તારે એ મોહળતની અગન મને બાલીને ખાખ
રાખ બનાવેય ? એ માહરી મોહળત અમર હોય ને એ સામ્રો ખાબેસ
ખરો પ્યાર અજીત હોય, તેમ હું તેનાથી માહત થાઉંય, પણ તે મારાથી
માહત થઈ શકતો નથી. ખએર, એખી તકદીર ! હવે ઉપાય તો એજછે
કે જે બને તે બને, પણ એક વાર ગુલને મારી મોહળતની આજવેરની
છુપાવેલી છાતી વાતથી માહીતગાર બનાવવી, ને તે સુંદરીનો જે તે જવાબ
મેલવી લેઈ તે ઉપર મારી હવે પછીની હૈયાતીની આશાની પાર બાંધવી.
(જવા કરેછે) પણ ઓહો ! સાંભેથી ગુલ પોતેજ આવેય.

જહાંગીર—(ગાયણ પુરં થતાં જાહેર થઈને) ગુલ ?

ભુલ.

~~સકે~~ ૮ ની સાથી છેલ્લી લીટીની ઉપરની લીટીમાં જહાં-
ગીર બોલે છે કે “સાંભળી ગુલ પોતે આવે” ત્યાર પછી:—

[જહાંગીર બામુ થાએ છે.—ગુલ ખુશ મીઠાજ ગાતી દાખલ થાએ છે.]

“હું તો ગામરેની ગોરી રે” —એ રાહ.

ગુલાં—હું તો ગામરેની ગોરી રે, કે હું તો ગામરેની ગેરી,
નાજ અદા અંદાજ ભરી છું ગામરન ભોરી.—કે હું તો.
મેં ટેંકરઈ હેંકરઈ આજ લગત નહીં જાણી,
હું એસકઈ મેસકઈ કાજ નથી રે દીવાની,
અંહી સાદઈમાં રહી રાજ કરું જેમ રાંણી;
નહીં સુખીયારી થોરી રે, કે હું નહીં સુંખીયારી થોરી.—નાજ.
કંઈ છાસ દહી દુધ થી ખીયરી ને ભાજ,
વરી વાલ વટેણા તર તરકારી તાજ,
હમે દાલ રોટલી ખાધયે ખુશી થઈ ઝાઝી;
સઉ પતરાજ છોરી રે, અમે સઉ પતરાજ છોરી.—નાજ.

(ગાયણ પુરું થતાં જહાંગીર જાહેર થાએ છે.)

ગુલાં—(ચોકીને) કાણુ ? (જહાંગીરને જોઈને) ઓ જહાંગીર, મમઈ મરેરે તારી ! હું બીહીષી કે મારી પછવારે એમ એકાએક ધુખરા-યલાં છાંણાં જેવા સાહારે “ગુલ” કરીને કાણુ ઠાપું ! પણ તું તો ખેત-રમાં ઉતો ની, જહાંગીર ?

જહાંગીર—હા ગુલ, પણ તાહાં મારી તખીએત એકાએક નાદરત થઈ આવવાથી હું ઘેર ચાલી આવ્યો.

ગુલાં—વારં પણ એ તારા હાથમાં સું ?

જહાંગીર—એક ગુલાબ, એક ગુલ, કે જે ગુલ તેનાં તેજ કે તેના બાહરમાં મારી સાંખે ઉભેલી આ રોશન ગુલ આગલ ઝાપું પડી ઓશ-કથી નીચું જુએચ.

ગુલાં—(હસીને) અરે વાહ રે વાહ ! વાહ રે વાહ કવીરાન ! હું તુંને રોજ કેહતી આવીચ કેની, જહાંગીર, કે તું કોઈખી દહારે મહારાણી વીક-ટોરયાના માહાન કવી ટેનીસનનાં પેટ પર લાત મુકવાનો ?

જહાંગીર—તારે જોઈએ તે બોલ ને જોઈએ તેમ બોલ, પણ ગુલ જે ખરૂં છે તે કેહતાં હું કદી શરમાવાનો નથી.

ગુલાં—(અનકા ચશકાથી) પછી ? પછી કવીરાન ? કંઈ નવો તોલ્લો લમાવી દેઓની ? કંઈ એવુંજ નવું બોલોની ? ખરૂં કેહુંચ, જહાંગીર કે વખત બે વખત એમ તું રરતા બરતા ચણાવારા જેવું મોંતુ કરી નાટક કરતો હોય તેમ દોરાબોરા ચહરાવીને વાત ચીત કરેચ કેની તારે બરયું મને તો ધણુંજ હસું આવેચ; વારં પણ કંઈ ખીજુ ? (હસેછે.)

જહાંગીર—ગુલ, આજે તું કંઈ અસાધારણ હકાના રંગમાં છે, ને તેમ છે તારે હું જે ગંભીર ગુફતેગો પર તારાં ધ્યાન એક બે પણ રોકવા માગુંચ તે નહીં કરી શકસ.

ગુલાં—(મશકેરીથી) હા ! હા ! હા ! હા ! મરેરે, આય તો વરી પેહલ્લાં નંબરની શીલસુરી ! સું ? સું ? (ખીચ પાડીને)—“ગંભીર ગુફતેગો.” મરેરે ગંભીર ગુફતેગો લાગેચ ખી કેવું મઝાતું ! ગોખી રાખવા જોગ બોલછે. (પાછી ખીચ પાડીને)—“ગંભીર ગુફતેગો.” એને વીસે ગોઈ કાલેજ હું મારાં લેસનમાં સીખી કે અંગ્રેજીમાં એને ‘એલીટરેશન’ કહેચ.

જહાંગીર—(ગમગીનીથી) આઈ સાહેબ, તારે હું રૂખસદ ચાહુંચ.

ગુલાં—નહીં, નહીં, કવીજી થોભો, થોભો, કંઈ વરી નવું “ગંભીર ગુફતેગો” જેવું તમારાં બેળનાં ભંદારમાંથી સમજાવોની ?

જહાંગીર—(નાઉમેદીથી) હાલ તુરત તો મને માફ કર ગુલ, ને જવાદે. (જવા કરેછે.)

ગુલાં—નહીં થોખ, થોખ, મારા સમજે જહાંગીર, જરા થોખ. જાળા, હવે તો વરી જરા જરામાં તું બચ્ચાંઓની કાંની રૂસદ જતાં સી-ખ્યોચ ! હું હસું ખોલું તેથી જો તું એમ ગુરસો કરતો હોસે. તો હવેથી હું તારી “ ગંભીરગુફતેગો ” ને ખી નહીં હસસ. (હસેછે.) પણ મરેરે, ખરચું મારાથી તો હસયા વગર રહેવાતું જ નથી ! પણ વાશં ચાલ, હું ખી ગંભીર થાઉં. ખોલ, તું સું આંગેચ ?

જહાંગીર—મોહબત, મીઠી ગુલ, તારી મોહબત ! આપરે બચ-ગીથીજ સાથે ઉઘરેલાં છઈએ, સાથે વસેલાં છઈએ, ને સાથે રમેલાં છઈએ. તે દીવસો હું ચાહુંચ કે સદા લંબાયા હોતે, પણ હવે તે પુરા થયાચ, ને તું ને હું ઉમ્મરે આવતાં આપરે અદબના ઉંખરમાં દાખલ થવાથી તે પવીત્ર એખલાસમાં છાજતા અંદાજ ને અંતરે જગ્યા લીધીચ, તો—

ગુલાં—જાળા જહાંગીર જોજો હં : ! વરી હું હસસ તારે તું તો કેહેસે જે મારી “ ગંભીર ગુફતેગોને ” હસી કારી ! ખોદાયને વાસ્તે તું એ તારા અદબ ને અંદાજના ઉંખરને હવે અંતરના ઓટલા પરથી હાંકી કાઢર, ને આપરી સદાની સાદી સેહેલ સરલ-જો, હું ખી કેવું મઝાતું ખોલુંચ ?—(હસેછે)—સેહેલ સરલ એખારતમાં વાત કર : પણ એ બેળનો ખીમો માંડી વારી તાજેકલમના એક બે ખોલમાં એમજ કેહની, જહાંગીર, કે તું મને ચાહેચ ?

જહાંગીર—હા ગુલ. (ગુફતુપર પડીને) મીઠી ગુલ, મને તારો હાથ આપ. આએ દુન્યામાં હું રદખાતલ નમાયો છેઉં. માએઆપ વનાનો, વહાલાંઓ વનાનો કમનસીબ છેઉં, તેને તું તારી એ સજીથી ખેમુલ ખેડીમતી નવાજેશથી હસતો કર, ને તારા હાથની મારી માનીતી-તાજ-ગી બખ્શ મંજુરયાતથી આએ મારાં આજોઈ દીલને પાછું એક વાર અસ-લપેરે હલીઆરીથી હસતું બતાવ.

(જહાંગીર ગુફતુ પર પડેછે.)

ગુલાં—(ધણીજ હસીને) મરેરે, આય સું ફારસ ? ઉઠ, જહાંગીર, ઉઠ. બાવાજ કે પેલા અરદેશરજી આવી જસે ને જોસે તો કેહેસે જે મરી ગીયાં મુવાં નરાં જાણે નાટકના, ફારસ કરેચ, ને તેથી ખરયું નકારું લાગસે. (ગંભીરપણે) જહાંગીર, મેં તારી બધી વાત હસતાં હસતાં તોખી ધ્યાનથી સાંભરીચ. તું જેમ ધારેચ તેમ હું તુને તારી ગરીબઈ કે એક-લવાયાંપણું વાસ્તે હીણતી કે ધીકારતી નથી. તેથી ઉલટું, તેજ તારી હાલત મારું જીગર દયાથી ભરી નાંખેચ, પણ મારો જવાબ (ચોકિને—અં દર જોઈ) અરે પણ આય કોણ ? કોણ, મારો ખીતરઈ, મારા મરનાર એદલ કાકાનો કાઉસ !

(કાઉસ ટરેવર્લોગ કઠોરામાં દાખલ થાયછે.)

કાઉસ—(દાખલ થતાં) હા ગુલ. તારા હકમાં સદા દુવાનો માંગનાર કાઉસ પોતેજ છે. પણ આય કેટલો ફેરફાર ! ગુલ, હું તુંને ધણે વરસે મળ્યુંચ, ને તેથી તારામાં ને તારી ખુબસુરતીમાં ફેરફાર થયેલો જોવાની વકી સાથે હું અતરે આયો, પણ તે ફેરફાર મારી વકીથી એટલો ઉપરાંત નજરે આવસે એવી મને સપનેથી વકી નહીં હતી.

ગુલાં—ચાલ, તેં ખી આવતાંને વાર એજ ગાઈ ગખરાબ્યું કે, વરી તુંખી કંઈ “ ગંભીર ગુફતેગો ” ને અદખના ઉંખર કે એટલાની વાત લાયોચ કે સું ? (હસેછે.) પણ ખરેખર, કાઉસ, હું તારામાંખી કંઈ ઘોરો ફેરફાર નથી જોતી, હં ! ને વરી એસકી કેટલો છે, વાહ ! પણ તારું કેમ આવવું થયું ?

કાઉસ—ધણાં વરસોથી કાકાજીને ખી મલાયુંતું નહીં, ને તુંને ખી મલવા જીવ સીકે ટીંગઈ રહ્યો તો, તેથી લગરીક અંહી જીતરી પરવાતું મન થયું. (બાજુએ) ખરી વાત તો એ છે કે કરકા બાલુસ બની ગીયા, ને ઘોરા દાહરામાં વગર ભારાંના ઘેરમાં જવા જેવો હીંગામ નજરે આયો તેથી કાકા થતાને વાહી પટાવીને જે ચીરાય તે ચીરવા આયોચ, ને તેમાં આમ ગામરેની ગોરીની ખુબસુરતીની વખાણ ખી કાને આબ્યાજ કરતીતી, એટલે પછી તો અંહી ધામો નાખવા દોરી આવવાની એવરી જરૂર નીકરી આવી. (ગુલને) પણ ગુલ, કાકાજી કંઈએ ? ચાલની મલ્યે ? તું મને જોઈને ખુશી તો છેતી, ડીયર ?

ગુલાં—(હસીને) સખુર, તારે હું પેહેલ્યાં તારા કીયા સવાલનો જવાબ આપું તે કહે ?

કાઊસ—પેહેલ્યાં મારા છેલ્યા સવાલનો, કેમકે તે સૌથી અગતનો છે. બોલ, તું મને જોધને ખુશી તો છેતી ?

ગુલાં—શીલોજાનંતથી. ઉલટાં હું ને આવાજી તો મલવાતું કે આવવાતું તો આજી રહ્યું, પણ તું અમારાં કાગલ પતરોના જવાબો બી નહીં મોકલતોતો તેથી ધણાંજ દલગીર થતાંતાં.

કાઊસ—અરે યાર, તેથી કંઈ એમ થયું કે હું કાકાજીને યાદ કરતો નથી કે તું ને યાદતો નથી. છટ છટ, જરા બી નહીં ! ખાતાં પીતાં સુતાં ઉઠતાં હું તો તમુનેજ યાદ કરું કે મારા કાકાજી સું કરતા હોસે? ઓ ખોદા મારી ગુલ સું કરતી હોસે ! જરા જીભ કર્જાય તો સમજી કે મને કાકાજીએ કે ગુલાંએ યાદ કીધો હોસે. જરા આંખ ફરકે યા હાથની હથેલી વવરે, કે પગનાં તરીયાંમાં કીર લાગે તો એમજ સમજી કે રખેને કાકાજીની કે નહીં તો મારી ગુલની તખીયત બગરી હોય, ને તેથી ફકરે ફકરે ને અમતે ધસકે અરધો થઈ જાઉં, ને અન પાણી હરાંમ થાએ ! (આજી) સેંકરે સોએ સો ટકા યાદ ! ખાધેલું હજમ થઈ જાય, ને ભેટે તો ખંદા બાંધઈ જાય ! છ વરસને છેરે એક વખત બી કંમબખતોને યાદ નથી કીધાં.

ગુલાં—અરે જા રે, લુચ્છા, એવી કુરતાજ કાણુને સમજાવેય ? (અનકાથી) એ તો બા અમે ગામરયાં, જીભગયાં તમે શેહેરી; અમે બા ગરીબ, તમે અખખઈરહ્યા પઈસાવારા, તેથી એમ લુલી જવાય: પણ વાઈં ચાલ, આજે પાંચ સાત વરસે બી ચાહીને આયો એજ ગનીમત છે.

કાઊસ—આયો, ને વરી વગર બોલાવવે આયો તેજ બતાવસે કેની કે કાણુનો ખ્યાર વધારે છે તે ? પણ હવે મારો પેલો બીજો સવાલ. કાકાજી કેમ છે ને કાંહ છે ?

ગુલાં—ધણજ સારી પેટે છે, ને બેતરે સધાવેલા છે.

મેહુરજી—(અંદરથી) ગુલાં, ઓ ફીકરી ગુલાં ?

ગુલાં—ઓ લેઓ, આવરદાના ધણા લાંબાછે. નામ દેતાંને વાર

આયા ! ચાલ ચાલ, કાઉસ, તું પાસેના ઝોરડામાં ભરઈ જા, ને હું એવ-
નને કંહવસ કે કોઈ આયુંચ તે કોણુછે તે પારખો. ચાલ જરા મઝા
પરસે. (ગુલાં તથા કાઉસ જાયછે.)

જહાંગીર—(એકસો—ઘણીજ નાસીપાસીથી) થઇ ચુકું. જવાબ લ-
ગભગ મલી ચુકો. ગુલે મને સમજાવ્યું કે તે મારી આફતોમાં મારી
શરીક છે, મારાં દુઃખોથી તે દુઃખી છે, પણ તેનો જવાબ જે દેખીતી રીતે મારી
મોહબતના અનાદરમાં ઉતરવો જોઈએ તે કમનસીબ જવાબ તે કહે, તે
આગમચ આએ સુંબઝગરા જવાનતું આવવું થયું, ને તેની એસકી ઝલે ને
લતરાજખોર ખોલીની લોહજત આગલ હું ઝાંખો થવાથી ગુલનાં ધ્યાન-
માંથી તમામ વીસરઈખી ગીયો. (હાય મારીને) ઓ ગરીબઈ ! ગરીબઈ !
તારાં સંકટો ને હારમારીઓની લદ ક્યાં છે ? (જરા ઘોખી)—આએ નવો
આવેલો જવાંન તેની ઢપછપ પરથી જલદીજ મારી મોહબતમાં મારો
હરીફ થઈ લાગસે, ને મારી પસંદગીનું મારું માનીતું ગુલ એ આપદે
ઝીતી જસે. (ગમ ખાધને) એ ખી ખેર, જેવાં કીસમત !

(જહાંગીર જાય છે અદેશર બાહર આવે છે.)

અરદેસર—એ ખી કીકજ થયું. જે જોયું તેમાં જેઓની તપાસ
થવી જોઈએ, તેમની ચાલચલણ વીસે વધતું ને વધતું અજવાલું પરતું
ગીયુંચ. વરી લુચ્છા કાઉસે ખી અતરે આવીને મારી છુપી મક્સદોને બે
ધરી સેહેલ બનાવી આપીચ. હવે આગલ સું થાયચ તે માંજતું ધીરજથી
તપાસવાતું છે, કેમકે કાઉસ એક બદમાશ ને ઠગારોછે એ તેની લતરાજ-
ખોર ચાતચીતથીજ હું તુરત પામી જઈ શકયોચ. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

{ ખરશીદલ ખાનદાંનીનાં ઘરનો એક ઝોરડો. બેહરાંમ ઈરાંનો
કબજાત કરતો હાથમાં લાકડી લઈ દાખલ થાયછે.

બેહરાંમ—અરરર ! ભોંગી ગઈ ! બેધા ભોંગી ગઈ ! બેધા સેથી-
યાનોસ થેઈ ગઈ ! (કીકલો આવેછે.)

કીકલો—અર પણ એ જંગલી ઈરાંણુ, છું ભાગી ગઈ, ને હું

છતીયાનાછ થઈ ગઈ ? એવરં ઘોંધીયાઈ' છાતું મસાવતો સે ?

ખેહુરાંમ—અરે સેનાં શુન્દીઆરાં ? મોઢથી ઘેલ્યુર ભોંગી થુથી ગઈ!

કીકલો—છાતું ધડયું ? તાડીતું કે છરકાતું !

ખેહુરાંમ—અરે ઘેરયાં ને મોથલાં સેના ખરેય ! થું ઘેણા જંગ-લી છે. ઘેલ્યુર, ઘેલ્યુર ! (ઘડીયાલ વાગે છે.) એ જો જો વાગેય, થું સેમજેય ?

કીકલો—(ટફારા ગણેછે) એક, બે, તયણ, સાર, પાંસ, સ, છાત, આંક, નવ, દહ, અગ્યાર, આર, તેર, સઉદ, પન્નર, છોલ, છત્તર, અરાર, ઓગનીછ, વીછ, (ગભરાઈને) ઓતારો આપ મરે તારો ! આ તો વાગીઆસ કરતું સે. (હસેછે.)

ખેહુરાંમ—(ખીઘેલો) મેં કીદા, એ મેં કીદા ! જો કીકલા, જો થુંને બેધ્યાં ખરંખેરા ખેએય. ઓજો સીથ ખોઘને ખોહર ગઈ, ખોઈ સુઈ ગીયો, ને ઉં જોઈને સીથના સીંગારાના ઓધ્યામાં સુથી.

કીકલો—છામાં, છામાં ? કીયા ઓવડામાં ?

ખેહુરાંમ—એ ફેલા સીંગારેના ? જોમાં મેંજના મેંજના ફાનીસન મુકયાય થેમાં.

કીકલો—તો રાંડના રાંડે જલ્યા ભુત, છીંગારેના છીંગારેના છું બ-કતો સે ? ફાનીસનથી છીંગારેલો ઓવરો કેહેની ?

ખેહુરાંમ—અરી હા થેજ ! થેમાં ફેલી સીથની મોઢથી ઘેલ્યુર ખેય ખેય ખેય ખેય ખેરી મારા મોંથા ભેજાં ખોઈ ગઈ. મેં થેને ખેએય જરા થું એમના સુંગી રેએય, મેં સુઈ જાયેય ફેલી થું ખેય ખેય ખેરેય. થે નેઈ સેમજેય. મેં સુ વખત થેને ભોલી, ફેગે લોગી, ખોલાવાલા ખેરી, ફન થે નેઈ સેમજ ! ફેલી મોરા મોંથા એંધથી ફેરી એંહી આવી, થારે ઉં ઘેમખાવી, થોભી થે નેઈ સેમજ, થેરે જને શુરસા આવી, થે મેં ઉંથીને લોખરીના ફેથમા એમ જોરથી મોરી. (કીકલાને મારેછે-તે જુમ પાડે છે.)

કીકલો—અરે તારા આપનો દીકરો મરે તારો, રાંડના અખપટ, મને મારી લાખ્ખે ? પણ વાર પસી છું થીયું પસી !

ખેહુરાંમ—ફેલી સું થેયા થે ઉં નેઈ જલેય. બેધ્યા આખખા ઘેલ્યુર ભોગીને ભુકા થેઈ, ને લોખરી વાગા થે થોરા ભોજથાય થે હવે ઘેણા ભોલેય.

કીકલો—અરે પણ હજીનીના ગાંડા, ધડ્યાલ તે એમ તારાં કીચેથી સાલતું બંધ થાતું ઓછે, ને બંધ નીં ખીયું તેથી લાકડી લગાવી કાઢાડી?

બેહરાંમ—થારે ખીજ સું ખેરેય ? થે ખેય ખેય ખરેય, મને ઉંધ નેંઈ ઓવેય, ને ઉંધ નેંઈ ઓવેય થારે ઉં સુવેય ખેમ ?

કીકલો—નારું પણ કીયું ધડીયાલ ભાંયળું ?

બેહરાંમ—(ચીરડઈને) ઘેણા નેંગલી છે, નેંગલી. ખોનને ગેરે પરેય ? મેં કાં ભોંજ્યા ? ઉં સું ખરવા ભોંજેય ? થે ફાયે ફાયાની હાયે ભોંગી ગેધ.

કીકલો—(ખાળુ) છતીયાનાછ ગીયો બધું છાતરે છાત કરી આવે-લો સે ને વરી ના કેહતો સે ! (બેહરાંમને) પણ એ નેંગલી ઈરાંણુ, મને છમળવતો ખરો કે કીયું ધડીયાલ ભાયળું ?

બેહરાંમ—થું નેધને નેઈ ઓવેય, મેં એંઈ ઉભાય, ના.

કીકલો—ઠીક તાંણે, ઉભો રેહ. ઉં નેઈ આવતો સું. (કીકલો જાયછે.)

બેહરાંમ—એના સેથીઆનોસ જાય, બેધ્યા ઓખખાં મેંમભઈ નેંગલીછે. એંઈ ઉં ને ખેરેય બેધ્યા ખેરાનાં ખાચ્યાં થાએય. હું મેન્-ગોમમાં બાપુજી ભેંગાભુઈને થોં નોકરી રેઈ. એક ધારે મારી સીથ સુઈ ગેધ. થે મેને ખેએય “ખીહરુંમ,” મેં ખેએય “ઓવીજી.” થે મેને ખેએય “ઉં સુઈ જાએય. થું મારી ફાસે બેસેય, ને ઓસથે ઓસથે મારા મોનાં ફરથી મોંખ બધારેય,” મેં ખેએય “વોઓરુંજી.” ઉં ભેથી. સીથ સુથી. થોરા વાર થેઈ ઓંથ, ચોર, ખોર મોંખ મેરાયા મેરાયા આયા સીથના નાખ ફર ભેથા. મેં થેને ઉધારયા, થે ફાછા આયા ! વેરી ઉધારીયા વેરી ફાછા આયા. મેં થેને સેમજાવેય, અવે ઓવેય મોર ખોએય. થે ઉજાન-થ ખેરેય, ફાછા આવેય. ખેસ, ફેછી મોરા ભેજાં ફેરી ગીયા ને મેં લોખરી લેઈને બેથી, નેવા મોંખ આયાકે ફેથ દેઈ લોખરીના ફેથખા મારયા, ફન નેખ્ખોદ ગીયા મોંખ ઉધી ગીયા, ને મારાં સીથના નેસખોરાં ભોંગી ગીયા ! સીથ ઘેણા નેંગલી ઉથા-થે મેને ઘેકકા મોરી ખોરી મુખી.

કીકલો—(દાખલ થતાં) ઓત તારા આપનો આપ મરેરે, બેહ-રાંમ ! તેં છું નખખોદ વાએરું ! અરે છતો પેલું પા પા કલાકે વાગતું સે ને મોટું નકછીતું છોભઈતું પાંછો રૂપીયાવાલું ધડીયાલ સે, તીનો ખુરદો કરી લાયખો ! છેત મારતા કે તારો દમ લેઈ લાખખો

બેહરાંમ—યારે હવે સું ખરેય ? ફન એઈ ખીખલા, થું બેઈ
આવી થે હવે એના ફેલા ફારંમ ચાલેય ખે ઉઆય ?

કીકલો—અરે પણ તેનાં આંટરડાં ઓઝરાં કાહડી લાયખાં, તે વરી
પાંડુરાંગ તે કેમ કરી સાલતું સે ?

ખરશેદજી—(અંદરથી) કીકલા ? બેહરાંમ ? (ખંધે ઘભરાયછે.)

બેહરાંમ—ભોપરે, સીથથો ફેાછી ઓવી ! ખીખલા હવે ખેમ
ખરેય ? (ખરશેદજી દાખલ થાયછે.)

ખરશેદજી—કેમરે બદમાસો, તમે બેઉં અંહી ભરમને સું કરોઅરે, હેં !

બેહરાંમ—નેઈ સીથ, યારા ખીમા છુંધી આપવા હું ખીખલાને બેહેચ.

ખરશેદજી—તારા આપ દાદાનો ખીમો છુંદની, અભાગ્યા દુહવારાં
(કીકલાને) ને તું સું કરેય રે ?

કીકલો—નીહ છાપ, હું તો આએ બેહરાંમ છાતે અમછથડી બે
વાતો કરતો સું.

ખરશેદજી—(બેહરાંમને) ને લેરે આએ છત્રી મુકીને લાકરી લાવ.

બેહરાંમ—લોઓવી સોખ (બેહરાંમ જવાની આનાકાની કરેછે.)

ખરશેદજી—કેમ, લાવની !

બેહરાંમ—લોઓવી સોખ. (કીકલાને) ભેચ્યા ખીખલા, થું
એઈજ ઉભા રએય, હં ! એને ઘેલ્યુરવારી ઓધાખાં જવા નેઈ ઘેએય.
(બેહરાંમ જાય છે.)

ખરશેદજી—(કીકલાને) તારાં બાઈ કાંહાંછે ?

કીકલો—સે છાપ, કબટમાં મુકેલી, લી આઉં ?

ખરશેદજી—(અચરતીથી) સું કબટમાં મુકેલી ?

કીકલો—તારાબાઈ.

ખરશેદજી—અરે અપ્પટ, તારાં બાઈને વરે પુછુંચ.

કીકલો—(હસેછે) હંહ : ! હવે છમનેલો છાપ હું જાણું કે તારા-
બાઈની સોપરી રોજબાઈ વાંસતાંસે તે છાપ માંગીસ.

ખરશેદજી—નહીં હું તો તારી બાઈને વરે પુછુંચ.

કીકલો—હાથ તેવણુ તો પોહરેલાં સે. ને કીધેલું સે જે માંડે માંયું દુખ-
તું સે તીને કરીને મને જગારતાં રખે. (કીકલો જાયછે—બેહરાંમ કાકરી લાવેછે.)

બેહરાંમ—લે સીય, ખોખરી લાવી.

ખરશેદજી—(કાકરી જોઈ—ચીરડઈને) કેમ રે હરાંમ ખોર, એ સું લાવો?

બેહરાંમ—વેરી સું લોવેય? થું ખેએય ખોખરી લોવેય, ખોખરી
લાવી. ભોલ સું ખરેય, એના ખચુખર ખરેય?

ખરશેદજી—અરે પણ આંધરા, મેં તો તુને લાકરી લાવવા કહ્યુ
ને કાકરી માનો લાવી મુલો?

બેહરાંમ—અરરર, સીય મોંક મોંગેય, મોંક મોંગેય. મેં સેમજેય
થું ખોખરી માંગેય, હું રોન્નીમાં ગેઇ ખોખરી લાવી. (બેહરાંમ જાયછે.)

ખરશેદજી—સત્યાનાસ ગીયો છ મહીના થયા રહયોય, પણ જંગ-
લમાંનાં જનાવર જેવું જનાવરજ રહી ગીયુંય. માંગીયેય એક ને લાવેય
ખીજું. (બેહરાંમ લાકરી લાવેછે.)

બેહરાંમ—લે સીય હવે તો ખેરખરા ચારા લોખરી લોવી.

ખરશેદજી—ને જો રે, મને એક ફ્રેન્ડ હમણા મલવા આવવાનો છે.

બેહરાંમ—ખાન આવવાની છે?

ખરશેદજી—ફ્રેન્ડ, જંગલી ફ્રેન્ડ.

બેહરાંમ—ચારા જંગલી ફ્રેન્ડ સું આવેય થે હું નેઈ સેમજેય.

ખરશેદજી—અરે હેમક, ફ્રેન્ડ એટલે દોરત.

બેહરાંમ—વોઓરજી.

ખરશેદજી—તેને કહેજે કે હું મારા સોલીરીટરને ખંગલે તેને
મલવા ગીયેલો છેઉં.

બેહરાંમ—વોઓરજી.

ખરશેદજી—તાંહાંથી ખરાખર પાંચ વાગે પાછો ફરસ.

બેહરાંમ—વોઓરજી.

ખરશેદજી—સું, સાંભરયું કે?

બેહરાંમ—નેઈ, નેથી સેંભરયા.

ખરશેદજી—(ચીરડઈને) તાંડે સતીયાનાસ થાય તારં, જનરે સાંભ-

રત્ન નહીં તારે તાહારનો વારંછ વારંછ સાંગો કરતોતો ?

ખેહરાંમ—થું ભોલ્યો થે ઓઝે ખોને સેંભરયા, ફન ઓઝે ખોને નેથી સેંભરયા. (ખીન્ને કાંન ખતાવેછે.)

ખરશેદજી—અરે ગંધા, કાઈ મને પુછવા આવે તો તેને કેહેજે કે હું સોલીસીટરને ખંગલે ગીયોય. બોલ, સું કેહેસે ?

ખેહરાંમ—હા, હું કેહેય કે થું સોલી સીધીને ખંગલે ગેઈય.

ખરશેદજી—હું સોલીસીટર કેહુંય ત્યારે એ સોલી સીધી બકી મરેય. એ ઉજાખખ, બસ એટલુંજ કેહેજે કે સેઠ બાહાર ગીયાય, બરાખર પાંચ વાગે આવસે. હવે સમજ્યો ?

ખેહરાંમ—હા હવે સેંમજી, હું ખેઝેય સેઠ ફાંચ વાગે ગેઈ, એ-મના આવેય.

ખરશેદજી—(શસ્સાથી) મુવો તું, નીકલ અંહીથી, નહી તો આઠાંની સુંઠ કરી ધાન બગારસે. હું પેલા કીકલાને સમજાવી જવસ.

(જાયછે.)

ખેહરાંમ—મેં હાયે ખસીને એમ કીદા, ખે એ જલદીથી સીધ-ઈને બોહર નેથી રેઝેય, ફન હવે ફેલા ઘેલચુરતું સું ખરેય ?

[ફરંગી દરજી આવેછે.]

ફરંગી—એઈ! સીટ, સીટ, તુમારા સેટ કીધર હાયરે ?

ખેહરાંમ—હેમ નેઈ જોનેય. હેમ જોનેય, થોખી નેઈ બોલેય. થું મારા ખામ ખરેય થો બોલેય.

ફરંગી—ચેં ! ઓમકો બોખત હોતા હાયરે ?

ખેહરાંમ—થું મારા ખામ ખરેય થો ખેઝેય.

ફરંગી—બોલો, બોલો, ક્યા ખામ હાયરે ?

ખેહરાંમ—થો ઉંદર આવ, એઈ સીંદુર થુમ ઉંદર ઓલેય, ઉંદર છેક ઉંદર. (એક બે ફેરા ખવરાવી, કાનમાં) યારા ફાસ ફાઈરમ હાય ?

ફરંગી—કીયા ?

ખેહરાંમ—ફાઈરમ.

ફેરંગી—ફાફરમ કોનસા જોનવોરકા નામ હાય રે ?

ખેહુરાંમ—એથા જોંગલી જોનાવર મુવેલીછે, ફાફરમ ખી નેઈ સેંમ-
જેય ! ફેલા ઘેલયુરમાં ફાફરમ ચાલેય થે ?

ફેરંગી—હં, હં, હં, પાંડુલમ, પાંડુલમ, હં ઇસિકા કયા રે ?

ખેહુરાંમ—ઓ થુમારા ફાસ હય ?

ફેરંગી—ચે ! તુમ ખોરા ગોઠઠા હય રે, હમ કુચ વોચ મેકાર હાય ? જી.

(ચીરડીને જતો રહેછે.)

ખેહુરાંમ—ફાઉંવારા સીંદુર ગેના મીંજસીછે, ફણુ એવે સું ખરેય ?

(પાસ્તનો સીપાઈ આવેછે.)

પાસ્તવાલો—ખરશેદજી ખાનદાંની (ખાગુ) નામ તરી ફાર ચાંગ-
લા હાય હો. (ખેહુરાંમને) એઈ ઈશની, ખરશેદજી ખાનદાંની ઈકરે
રાહતે કાય ?

ખેહુરાંમ—(ખાગુ) ફેલા જીયના જોંગલી ફેન મેલવા આવવાની
હથી થે એ હોસે !

પાસ્તવાલો—ગેરે એઈ ! હે કાગદ દે આની ચાર ડીરકયા આન ?

ખેહુરાંમ—ખાન, થું કુસવારા છે ખે ? અરે ઘોરી, હં સેંમજેય
સીયના જોંગલી ફેન છે.

પાસ્તવાલો—એઈ ઉગીચ ટીકરીક કાય લાવલી ? કાગદ દેઉંન
ચાર ડીરકી આન ?

ખેહુરાંમ—સેંના ચાર ધીકરી ? હું કંઈ નેલ્લા ખેચ્યા ખેચ્યા છે
ખે આથલા નોલ્લો ખાગુજ ચાર ઘોરીએ વેચાયા લેએય ? હં એખ
ઘોરયા આપેય, આખમજના કુકાન ફેરથી મોથ્યા મોથ્યા છે ખાગુજ લાવેય.
માઆલ, હું ખાગુજ નેંથી લેએય.

પાસ્તવાલો—અરે ભલે માનસા, ખાઈલા એ નાટપીટ કાગદ દેઉંન
ચાર ડીરકી આન ?

ખેહુરાંમ—(કાગલ લેઈને) વોઆર લાવેય, ફન એઈ કુસવારા,
(કાંનમાં) યારા ફાસ ફાફરમ હય ?

પોસ્તવાલો—હોઈ માનજ નાઉં પાંડુરંગ હાય.

બહુરાંમ—અરે ચારાં નામને સું ઓગલેગારેય ? ઘેલ્યુરના ફારં-
રમ ? ફેલા ખેય ખેય ખેય ખેય ચાલેય થે.

પોસ્તવાલો—ચલ ચલ એડા, મી જતો, ડીરકયા મેઉન થેવ.

(પોસ્તવાલો જાયછે.)

બહુરાંમ—મેંમભઈમાં બેદદાં જેંગલી લોક છે. મારા ઈશનમાં કોઈ
જેંગલી નેથી, ફન એવે ફેલી ઘેલ્યુરના સું ખરેય ? (વીચાર કરીને) અરે
હાં હાં ! ઉંરમુજી ઘેલુરીને લોવેય, થે ફારંરમ લાવેય, ને સીય ઓવેય
યેના ફેલ્લેલાં ઓખખા ખરેય.

(જાય છે.)

પ્રવેશ ત્રીજો.

{ મેહરજીભાઈનાં ઘરના પાછલા ભાગનો ખાત. ગુલાં
{ એકલી વિચારવંત ઢપે દાખલ થાયછે.

ગુલાં—એ અરદેશરજી ખોદા જાંણે છે કોણ ! એવણુ અમારે આ
ધારે પરેલા છે તોખી કંઈ નાગા ભુખા નથી, તારે મરેરે એવન હોસે
કોણ ? (વીચાર કરેછે) ખાવાજી ખી એ વીશે ઘણા ગુંચવાયા કરેય. (અંદર
જોઈને) ઓ પણ પેલી ગમ કાઢસ ખાવાજી સાથ વાત કરતો ઉભેસો છે
આહા ! એ છોકરો કેવો મજાનો છે ! ગામરયાં તે ગામરયાં ને સેહુરી તે.
સેહુરી ! જહાંગીર ખી ઘણું મજાનું બોલેય, પણ તે ખરયું બધું ચોપરી-
માંનું ગોખેયું બોલતો હોય ની તેમ બોલેય, કે જ્યારે આએ કાઢસ તો
એવું મીઠું ને એવું મજાનું મજાનું બોલેય કે જાંણે સાંભરયાજી કરયે !
ખાવાજી મને જહાંગીરની બલામણુ કરેય, પણ મને તો આ જહાંગીર
કરતાં કાઢસ વધારે લાયક ભરથાર લાગેય.

{ જહાં ને વાંચવા બેસેછે.—
{ જહાંગીર દાખલ થાયછે.

જહાંગીર—(મનસે) આએ અરદેશર મને કોઈ ખરેખરો બેદ

બરેલો આસામી નજર આવેચ્ય ! એ કોણ છે ! હું અતી ધણો હેરત છેઉં, કે એ જાણે કંઈ પીરપેગંબર હોય તેમ દરેકની છુપી હીલચાલો ને છાંની વાતો આખાદ જાણતો ને સમજતો જણાયચ્ય ! ગુલને માટેની મારી કમનસીબ ઉમેદવારીની વાત એ ડોસાજીને કેમ ને કાંઠાથી ખખર પરવી જોઈએ ? આજે સહવારે એક આપનેજ જાજતી મમતા ને મમતથી એણે મને પોતાના ઓરડામાં બોલાવી ગુલને લગતી દરેક મારી હીલચાલો વીશે પોતાની પુખ્ત માહિતગારી ખતલાવી, ને વલી ખજદ થઈ સહસ્રાહ આપી કે એ મોહખતની અગનથી માહેને બેઠે બધ્યા કરવા કરતાં મારે એકદમ ગુલ પાસે ખુલાસેવાર તેમજ છેલ્લી વાર એક છેલ્લો જવાબ મેલવી લેવો. આ સહસ્રાહમાં કેટલી બધી સાદાઈ ને કેટલી બધી દુરઅદેશીની સચ્ચાઈ છે ! ને તેથી અંતે હું એ પુનર્જની સહસ્રાહ પરજ અમલ કરવાના ઈરાદાથી—(ગુલને જોઈને) પણ ઓહો ! જે સુંદરીને માટે ખાસોથી ચકચુર હું હયાં ઉભો રહી દરયાફત કફચ તે મારી નજરો ખાર હયાંજ ખીશજમાન થઈચ્ય. (આગલ જઈને) ગુલખદન ગુલ, ફરી એક વાર ને આજે હવે છેલ્લી વાર તું મને એક પક્ષ સાંભરસે ?

ગુલાં—(ઉઠીને) જહાંગીર, તારી આજની વાત કરવાની ઢપમાં તુ મારા સાથે કંઈ જુદઈ જેવું રાખતો હોય તેમ જણાયચ્ય ?

જહાંગીર—તેમજ છે. ગુલાં, મને સું જવાબ મલસે તે મનમાં નકકી સમજ લેવા છતાં મારી માનીતી ઉમેદવારી માટે આજે હું તારા પાસેથી એકજ છેલ્લો ને ખાલો જવાબ મેલવવા તલબગાર છેઉં.

ગુલાં—જહાંગીર, ગેઈ વખતે આપરે જયારે એ વીશે વાતચીત કાખીતી તારે મારા હસમુખા સભાવથી તારા એ ગંભીર સલાહને મેં બોલાં દીલથી ધણો હસી કાઢર્યોતો, પણ આજે હું તેમ કરવાની નથી. જહાંગીર, હું તારા સઘના બલા ગુણો વખાણુંચ્ય, ને તુંને એક બેરાદર તરીકે ખરેં દીલથી ચાહુંચ્ય, પણ—

જહાંગીર—બસ, બાતું, બસ. ! તારો જવાબ મને મલી ચુકો, (ગંભીરથી) ને હું હવે રખસદ ચાહુંચ્ય. ગુલાં, તેં મારો હાથ ઠરાવથી ના પારચોમ, તો હવે તે દાદગરથી હું એટલીજ દુવા ચાહુંચ્ય કે તું તારા શેહરી સગાના એ નવા ખ્યારમાં હજી ખી ઠગાય નહીં. તમે બાપ બેઠીએ

મુજ કમતરીન પર કરેલાં હમરો હમર અહેશાનના અવેજમાં વું ને તારા લાયકીવાલા આપ પર તે કરીમે કારસાજના લાખાલાખ આશીરવાદ કિતરો, ને તમે સદા સુખી રહેા એજ મારી સદાની દુવા છે ને રહેશે.

(ભચ્છે.)

ગુલાં—(ગભરાઈને) યોખ, અરે જહાંગીર જરા યોખ. નાહ(મિદીથી) ગીયો. કમાનમાંયો છુટેલા તીરની ઝરપથી તે જતો રહ્યો, પણ સખર ! રખે એ મારી મોહઅતની નાસીપાસીથી નારાજ થઈ કંઈ કોઈ રીતની નાદાની કરે ! જરા જઈને જોઈ તો ખરી કે એટલી ઉતાવરમાં એ કાંહાં જતો રહ્યો.

(ભચ્છે.—બીજી બાબુથી મેહરુલ ને કાઉસ વાત કરતાં દાખલ થાયછે.)

કાઉસ—પણ કાકાજી, એ તમારાં ઘેરમાં પેલો કોઈ સકકર ગંડે-રીવારા જોવો આજે મરે તો કાલે ખે દાહરા થાય તેવો ડોસોછે તે કાણુ છે?

(અરદેશર ધુપો આવી સાંભલે છે.)

અરદેશર—(બાજુ) અરે નીપારે નીરે, નહીં તો તાજાં પનીર વેચવાવાલો ખી કેહની ? બત્રીજનો જીવ આપુને જોઈને સુગાયો ખરો ! આપરે તો સકકર ગંડેરીવારા ને વરી આજે મરીયે તો કાલે ખે દાહરા થાય તેવા લાગા.

મેહરુજી—(ઠપકાથી) ચુપ રે ચુપ દીકરા કાઉસ, એ સું નાદાની કરેય ? તેવણુ સાંભરસે તો મને નકકાઈ લાગસે.

કાઉસ—અરે સું કાંકાજી તમે ખી મારા સાહેબ, એવા રસ્તે પરયા ખરયા કાતરયાના ધસેલા અગરગચ્યાઓને લાવીને અચાર અચાર બરવાના છેઓ કે સું ? છટ નોનસનસ, આઈ ડોન્ટ રેલીશ ઈટ ઈન ધી લીસ્ટ. હું જોવો હોઈ ને મારાં ઘેરમાં કોઈ એવો ધામે નાખવાની વાત કરે તો હું તો મારે લાત ને કાહાઈ ખાહર.

અરદેશર—(બાજુ) છે. છોકરો લાયકીવાલો છે !

મેહરુજી—દીકરા કાઉસ તારી ધણી જુલ છે. એ આદમી કોઈ અમીર છે.

કાઉસ—(હસીને) અમીર ? નહીં, નહીં, કાકાજી તમે જુલોમ. કોઈ

ઉમરાવ હોસે ! અરે કદાચ કોઈ શહેનશાહ હોસે શહેનશાહ ! ૨૮૬ એન્ડ નોનસનસ. ખંધું વાહીયાત. અરે એ તમારા અમીરનાં કોઠાં પર કાગરા બેસે રે ! નખખોદ ગીયો છ મહીનાને છેરે ખી નાહી નહી મરતો હોસે ! (ધણો હસેછે.) ખરું કેહુંય કાકાજી, પરમ દાહરે એની તોપીની કોર પરથી મેં એક જી ખી ચાલતાં જોઈતી.

અરદેશર—(બાજી) સું કેહ્ય ! બસ એકજ ! તે કેઈ જી ઉતી-ચાન જી કે સુરજ જી ?

મેહરજી—દીકરા કાકિસ, તારી એ વાત મને ગમતી નથી. આવ અંહી હવામાં એ ધરી બેસીયે, ને કંઈ બીજી વધારે લાયક વાત પર વખત ગુમાવ્યે. (હાંક મારેછે) ભીખા.

લીખો—(અંદરથી) આયો હાળ.

(ભીખા દાખલ પાવે છે.)

મેહરજી—એ તણ પુરસી લાવં.

લીખો—લાયો હાળ.

(ભીખા જાયછે.)

કાકિસ—કાકાજી, આપરે તો એ જણા છેએ, ને તીજી કોણને વાસ્તે?

મેહરજી—કદાચ અરદેશરજી ખી આપુને બાહર બોલા જોઈને અંહી આવસે.

કાકિસ—અરે તમારા અરદેશરજી મરેરે પાછલી રાતે ! ખરું કેહુંય કાકાજી, તમોને તો ચુરસો ખી આવસે પણ મને તો એ ડોસાને જોતાંજ પેટમાં કંઈ આરાં ને ઉબ્બાં થઈને ધધરીને તાપ ચહરી આવેય !

અરદેશર—(બાજી) બીબો રેહે બચ્યા, તુને કોહેદાંનના પરીકાં નહીં તો જમાલ ગોટાનો જોલાળ આપુંય.

(ભીખા તણ પુરસી લાવેછે.)

કાકિસ—જેવ જેવ કાકાજી, હું કેહું તેમ કરસો ?

મેહરજી—સું દીકરા ?

(બેસેછે.)

કાકિસ—જોવો, આએ તમારાં ખેતરોમાં કાગરા ચક્લીઓને બીધરા બીને દુર રાખવા તમે લોકો સફેદ રંગ લગારેલાં હાલ્લાં જે લાકરીઓ

પર ઊભાં કરી મુકાય, તેને બહાર જો બેતરની વચમાં વાવડા કાઢીની કાંની એ કાકાટઉવા જેવા ડોસાને ઉભો કરી મુકસો કેની તો હું ધારૂંચ જ એને જોઈને ચરંદાં પરંદાં તો સું પણ માણસો બી નાંહસી જશે.

(હસેછે.)

અરદેશર--(બાજુ) પોરયો ફીલસુફ બી દેખું હો, પણ હવે મારે બહાર થઈને એની ટેં ટેં કરતી લુલીને અટકાવવી જોઈએ, નહીં તો સાંભરતાં સાંભરતાં મારી ધોરજ ખોઈ દેઈ હું મારી ગોઠવનો ઊધી મારી દેવસ.

(જતા રહેછે.)

મેહરજી--જા બા કાઉસ, તું તો એ ગોજ વાત પરથી હાથ ઉઠાવતોજ નથી, ત્યારે તો હું ઉઠી જવસ. (અદર જોયછે) હં: પણ સંભાલ, જો સાંમેથી અરદેશરજી આવેચ, હવે અખારા કરજો.

અરદેશર--(દાખલ થાયછે) કેમ શેઠયાઓ, બે ધરી હવામાં બેઠાય કે? અંદર મારો બી જીવ ધભરઈ આવ્યો, તે મકું જે ચાલ રે જીવ જરા બાહર જઈને બેસતો. (બેસેછે) કંઈ ખાનગી વાતચીત તો નથી ચાલતી ની?

કાઉસ--જી હા, કંઈ તેવુંજ છે.

મેહરજી--(ઉતાવલે) નહીં રે નહીંજ, તેવું કંઈ નથી. એ તો બેગીબાપ ચેરો છોકરો છે. (કાઉસને) કાઉસ, કાઉસ, તું મને ધણું નરસ લગારશે જો.

કાઉસ--(મેહરજીને) તમે તમારે મુગા બેસો ની?

અરદેશર--એ તો હોય, એવળુ જરા (પલાંઠી વારતાં-ટકારથી) મુંબઈગિરા છે ની, ને વરી સુધારાવારા છે તેથી એ તો મને જોઈને એવળુનો જીવ કમકમતો હોસે, કેમ કાવળબા એમજ કેની ?

કાઉસ--નહીં રે જી, જીવ તું કામ કમકમે ? (બાજુ) ખરેખર નખખોદ ગીયા અવવરતું સહવારે મોતું જોયું હોય તો શેજજ નહીં મલે. (અરદેશરને) પણ અરદેશરજી તમે સાહેબ એવા છેક સકકર સકકર--

અરદેશર--(ધીરજ આપીને) અરે બોલો, બોલો, એમ ગભરાયા સું કામ કરોય ? સું હું છેકજ સકકર ગંડેરીવારા જેવો લાગુંચ ?

મેહરજી--નહીં રે અરદેશરજી, એ તો જરા બોલીદરાજ છે. તમે તમારાં મનમાં એમ જરા બી ઓછું ના લાવતા, એ તો બોલો ને દીલને સાફ છે.

અરદેશર—(બાળુ) તદન સાદ્ ! ચોખ્ખો બીલોર જેવો ! પાધરી લે તો ધાબો બી પાછો નહીં આપે. (કાઉસને) પણ તમે પછી સું કેહતાતા.

કાઉસ—નહીં, મકુંજે-મકુંજે (બાળુ) નખખોદ ગીયો જ્યારે મારી સાથ વાત કરેય તારે હું ગમે એવી છાતી રાખવા માંગુય તોબી મારા હાજાંજ ગગરી જાયય. કંઈ એવાં બીજારા જેવાં નેણુ કાહરીને જોયય કે નહીં ઉતી કંઈ ફફર પરેય. (અરદેશરને) મકુંજે સાહેબ એમ છેક હાલહવાલ કાંય ફરોય ? કંઈ બે પઈસાનો ખોદાએ આપેલો જીવ તો હોજી ની ?

અરદેશર—કંઈ જાઓ નહીં બાવા. તમારા જેટલો તો નહીંજ તો ? તમારા જેટલા પઈસા જો મારી પાસ હોતે તો હું નહીં લાલ વાવટો મુકી દેતે ? ને આએ કુતરાના પટા ને સાથે નસીસાલો હાથે વીટારે તેવા વાસ્કુત પર પેટાવા જેવું કંઈ હું બી નહીં લગારી નીકરતે ? પણ કાવજીબા (તપ-કીર સુંગેછે.) હું એમ પુછું કે સાહેબ સું ધંધો કરોય ?

કાઉસ—(બાળુ) કંબખતી બેંકમાં આખખાંનો ખુરદો કરંય, પણ એ સતીઆનાસ ગીયો વરી અહીં કાંહ ઉતરયો ?

મેહુરજી—નહીં રે અરદેશર શેઠ, એવણુ જરા એસકાએય, કેમકે એવણુ હમના બીચારા ખેઠા બેકાર છે, પણ એ તો હેય : દુન્યા છે, ચાલ્યુંજ જાયય, આજે એમ ને કાલે તેમ.

અરદેશર—તો, તો, તો, ચાલ્યું જાયય. આજે એમ ને કાલે તેમ ! કાવજીબા, તમે કંઈ એનો ખરાપો ના કરતા જો.

કાઉસ—ખરાપો ? છટ નોનસનસ.

અરદેશર—ને કાવજીબા તારે હું એમ પુછું કે આપ સાહેબ સીખેલા કેટલુંક છેઓ ?

કાઉસ—(બાળુ) દાખે હાથે અરખી ને જમને પગે ફારસી લખુંય, પણ એ ઘેરાનો ખાધો ખાઈપીને મારંજ ગેરવવા બોલય સું ?

અરદેશર—કેમ બપાવા કંઈ બોલતા નથી ?

મેહુરજી—નહીં અરદેશરજી, અંગ્રેજીનું એ ભઈ ને કંઈ જાઝું બીનીઆન નથી.

કાઉસ—હું તો ઘણું બી શીખતે—

અરદેસર—(ખાળુ) પણ સું કરે, બધું મેરેતો મરી ગીયો, ને કાંનો મેરેતો ખટખે ગીયો તેથી બચારો મકઈ બુઠકા જેવો રહી ગીયો.

મેહરજી—પણ એના આપનું બધું થાય તે લારથી છકાવીને સી-ખવાજ નહીં દીધો, ને નકામું આજે બચ્યાંને હેરાંન કીધું.

કાઉસ—સું હું હેરાંન છેક ? નોનસનસ, નોટ આ બીટ.

અરદેસર—પણ જોવ ની એવણુ સેક વચ્ચે વચ્ચે નાનસે-સ ને કંઈ નાટા બીટ ફાટા બીટ કર્યા કરેચ તે હું જાણું કે કદાચ ઈંગ્રેજના ખાં હોશે !

(ભીખો દાખલ થાયછે.)

ભીખો—હાથ, ચાએ લાઉં ?

મેહરજી—ચાએ ! વખત થયો સું ?

ભીખો—હા હાથ, કેવારનો થીયેલો.

મેહરજી—હા તારે મો કાહર, પણ જો (અરદેશર તથા કાઉસને) સેઠ્યાઓ ચાએ અંહીજ મંગાઉં ?

અરદેશર—અરે મંગાવોજ, વરી અંદર ટ્રાણુ જાએ ?

મેહરજી—તારે ભીખા એમ કર. પેલી આપરી ટીપાય છે ની પછ-વારેના ઓરડામાં તે અંહી લાવ ને ચાએબી અંહીજ લાવ.

[ભીખો જવા કરેછે.]

કાઉસ—ભીખા, ગુલબાનુ કાંહ છે ?

અરદેસર—સાહેબ ચાએ ઘેરમાનાં બીજાં બધાં કરતાં કંઈ શુલ-ખાંનુ તરફ ઘણીજ મેહરબાની રાખતા દેખાઓચ ?

ભીખો—એ ઈફા પાહેના ઓરડામાં લહન કરતાં છે હાથ.

મેહરજી--હા: તારે તો તેવણુને બી અંહીજ મોકલ ને તેવણુને વાસ્તે એક ખુરસી મોકલીને બાઈની ચાએ બી અંહીજ લાવ. (ભીખો જાયછે.) સું વાત કહું દોસ્તો, એ મારી દીકરી, ને પેલો જહાંગીર કે જોને હું મારા પેટના દીકરા સમાનજ ચાહુંચ તે—

કાઉસ—(હહહાને) અરે છટ કાકાજી, એવું સું બોલવાનું? આઈ ડાંડ લાઈક ઈટ એટ બોલ.

[ભાખા એક પુરસી મુકી બપઢે.]

અરદેશર—બાવા, તમે ગુજરાતીમાંજ બોલોની કે જરા હુબી સ-મજું. એ ઘોટ પીટ સોટ પીટની તાપ અમે બુદ્ધાં માણસ કેમ સમજયે? પણ હમના મદઈનો જીવ કેમ ઉકરી આયો?

કાઉસ—અરે એ તે કંઈ રીત છે? આએ પેલો એક નાવારેસ રખરતો રસ્તેથી મચેલો પોરયો જહાંગીર, તેને એવન દીકરો કેહ તે મને ઝેર નહીં લાગે?

અરદેશર—લાગે બા લાગે; હજાર વખત લાગે. મેહરજીભઈ, તમે એવણુનેજ કાંય નહીં દીકરો કેહતા ને કરતા? એવા ઘેર સોલત દીકરા બધાને પેટ હોતા નથી જે મેહરજીભઈ બા. (બાજી) એ તો જેને કાલ ચંદર ખેડા હોય તેનેજ એવા સપુત મલે.

મેહરજી—એ બી હજાર વખત મારો દીકરો પણ—

(ગુલાં આવઢે.)

ગુલાં—બાવાજી, તમે મને તેરાવી ?

મેહરજી—હા દીકરા.

ગુલાં—કંઈ હોકમ છે ?

કાઉસ—અરે સું ગુલબાનું, તમારું લેસન તો રોજનું છે, જરા અમારી આગલ તો બેસો.

અરદેશર—હા દીકરી, જરા એવણુની આગલ બેસીને દુન્યાદારી ને અક્કલની બે વાતો સીખો કે પાછલે દાહારે કામ આવે.

ગુલાં—જેવી તમારી મરજી.

(ગુલાં બેસેઢે, ભાખા એક તરેમાં ચાએ લાવઢે.)

કાઉસ—(બાજી) ગુલનાં દેખતાં એ કાતરયાનો ધસેલો મારી અંગ્રેજ કે કમઈની વાત કાહરી મને શરમાવશે તો ફુલ સુધતું જવા ઉપ-રાંત એ છોકરીને ઝીતી જવાની જે જલ મેં પાંચરીચ તેમાં બી કાપ ખાધ જવાસે.

મેહરજી—દીકરા કાઢિસ, ચાએ લેની ? ઠંડી પરેચ.

કાઢિસ—લેઉંચ કાકાજી, મને ચાએ ઠંડી પારીનેજ પીવાનો ડોક-ટરનો હોઠમ છે.

અરદેશર—સારું, બાવા, બહુ સાફ કેમકે તમે જરા જરામાં સુગ-ધને છીકધ પરોચ તેવા ઉકરેલા જીવને ઠંડી ચાએ ધણીજ સારી. કોણ જાણે, ગરમ ચાએથી મદદને પદ દઈને માંધે લોહી ચઢે ને ચટ દેઈને કંઈ નવું જીવું થઈ જાય તો !

કાઢિસ—(બાજી) તું મારા સપાટામાં આવની બચ્ચા કે તુંને ખરા-ખર ચોરયાસીનો ફેરા દેખારી દેઉં, પણ વાત ફરવી તોલવી નોંધએ. (મેહરજીને) હા પણ કાકાજી, હું તમને એમ પુછું કે મારા પેલા જાલેજર કાકાનો કંઈ પતો નહીંજ મર્યો વાર ?

અરદેશર—તે વરી સું વાત છે મેહરજી સેઠ ?

મેહરજી—હું કેહું અરદેશરજી. તમે હવે જાણે મારા માએ જગ્ય ભઈ હોવો તેમ મારાં કુટુંબમાં પરોઠાઈ ગીયાચ—

કાઢિસ—કાકા, તમે ખી બાજે વખત ભમરડા એવા ગુમાવોચ ચાર કે—

અરદેશર—સું કરસો કાવજીબા, એવણુ એવા છે તો ખરા. માંડી-વાશો, અમરથો જીવ ના કુહરાવો.

મેહરજી—ને તેથી મારા કુટુંબ કપીલાની વાત તમારીથી કરસી છાની રેહવી નોંઈતી નથી, જીવો સાહેબ, તારે મારાં બેહસ્તી માએ આપ નાં અમે બધાં મલીને પાંચ છોકરાં.

કાઢિસ—તેમાં બે છોકરી ને ત્રણ છોકરા.

અરદેશર—કંઈ નહીં બાવા, કાકાજીનેજ બોલવા દેવો. મોટાં વાત કરતા હોય ની, બપાવા, તારે વચ્ચે બોલ બોલ નહીં કરચા કરચે, સમ-જયા કેની ?

(ચુલાં હસેછે.—કાઢિસ શરમાયછે.)

મેહરજી—સાહેબને કેહું જે એ તન છોકરાંમાં એક તો ગોલામ પોતે ને એક આપ મારા કાવસના બાવા, ને તીજ તમને ખુદા સલામત

રાખે તે જલેજર કરીને ઉતા. તે બચાગ મારા બેહરતી બાવાનાં ગુજરવ પછી અમે તંદે જણા અમારા ફાલા લેઈને છુટા પરયા તારના સફરે ગીયા, ને પછી તમે માનસો ? તે બચારાની તે દાહરથી જાણે ધનનસલ ના બુદ્ધ થઈ ગઈ ?

કાઉસ—કાકાજી, આપરાં કુટુંબમાં એવા બનાવો ઘણા થયા હં:

ગુલાં—કાઉસ, તારીથી બી બોલ્યા વગર રેહવાતુંજ નથી હં: કંઈ નહીં, વરી તુંને અરદેશરજી ધમકાવસે તારેજ તું ચુપ બેસસે.

મેહરજી—પણ વારં કાઉસ, સુંબઈમાં તારા કુવાઓ ને કુઈની છોક-રીઓની સું ખબર છે ? તુંને મલતાં બેટતાં તો છે ની ?

કાઉસ—અરે મુવાં રે—નામ બારો કંબખતોતું, તે લોકના મીઠસો કેટલા છે ? જાણે દાદીસેઈને તાહનાં ! નખખોદ ગીયાં પાસે ખાવાની ખાખ નહીં મલે ને નાખ પર જાણે માખ નહીં બેસવા દેતાં, ને જયારે બી ટીચકું જોવો તારે એમજ.

(ટીચકાંની ખીચ પાડેછે.)

અરદેશર—પણ કાવજી બા, તે લોક તમારી સાથેજ એમ ચાલેચ કે બધાં સાથ ?

કાઉસ—(ગુરસાથી) એટલે ?

અરદેશર—અરે નહીં રે બાવા, હું તો સેહેજ પુછુંચ.

(હસેછે.)

મેહરજી—હા દીકરા કાઉસ, જો કે હું તે ભોમના તુંમાખી તોરની વાત ના પારતો નથી, તો બી તાતે ધાએ મારે કેહવું જોઇયે કે તારી બી બણી ફરીયાદો મારે કાને આવીચ.

અરદેશર—કોણની ? કાવજીબાની ? અરે ખોદા ખોદા કરો સાહેબ ! કેહનારાં કોઈ એવનના દુસમન હોસે દુશમન છેક માંથાથી પગવેર એવ-ન તો ફરેસતાને શરમાવે એવા છે. એ તો કોઈને એવનને વરે વેહેમ હોસે વહેમ, બાકી એવનની ફરીયાદ સું બરીચ ?

કાઉસ—કાકાજી, પીઠ પાદશાહની છે. કુવાને મોહને ઢાંકતું છે, કંઈ જગને મોહને તારં છે ? જેને ગમે તે ખોલે, વાસ્તે જે બુમાતા આવે તે કંઈ બધા ખરાજ સમજવા નહીં હં:

ગુલાં—તારે વાસ્તે હમે અવાર નવાર ધણું સાંભરયેય કાઉસ, પણ હું આવાળને હમેસ એમજ કેહું કે કાઉસના જેવો સમજું ને સહુકવાભે! મેં તો નથી જાણ્યો.

અરદેશર—ખરું જોલી ગુલાંમાય. અરે એવણની સમજદારી ને સહુકધની વાત તો જેમ જેમ અનુભવ મલશે તેમ તેમ જણાશે.

કાઉસ—પણ વારું એવું તેં સું સાંભરયું તે તો કોઈ કેહવો ?

મેહુરજી—અરે લેની હું કેહું. કેહે જે તું તો કોઈ નસકારી નસા-કરી પોરી સાથ પણ્યો ને વરી તેં તેને તજી બી દીધી !

કાઉસ—(બાજુ) નખખોદ ! એ મોહકાનના સમાચાર એ કોઈ કેમ જાણ્યા ? (હસીને) બસ એજ કે કંઈ બીજું ? (હાથ મારીને) હા દુન્યા દુન્યા !

અરદેશર—(હાથ મારીને) હા દુન્યા દુન્યા !

કાઉસ—(ધમરાઈને) આએ ડોસો વરી કંઈ ભમરડો ગુમાવસે. હવે એ વાત બી વીસરાવવી જોઈએ. (મેહુરજીને) પણ કાઢાજી, એ આએ સુરતના માતખર મેહેલ વીસે સું અફવા છે ?

મેહુરજી—એ ખરી અફવા છે દીકરા. કેહે જે વકીલોની મારફતે છુપા છુપ સાડું કરીને એ કોઈ પારસીએ ખરીદ્યોય, પણ એના લેવા-વાલાનું નામ જાહેરમાં આયું નથી.

ગુલાં—કીયો મેહેલ આવાજ ?

મેહુરજી—પેલો નવાબવાલો મેહેલ, નદીના મુખરા પર છે તે.

ગુલાં—પેલો આપરે પાસ કરાવીને આગલ જોવા ગીયાતાં તે ? મરે કેવો સરસ મેહેલ છે !

અરદેશર—એટલો બધો સરસ !

ગુલાં—ધણેજ સરસ કાકા. તેનું નામ બી નવાબના વખતથી માતખર મેહેલ છે.

કાઉસ—એ મેહેલ જો મુંબઈમાં હોય કે ની ગુલ તો નાંખી દેતાં એની ખરીદી પર સાત લાખ રૂપીઆ લાગે. આય હમના. થોડુંકની વાત પર મુંબઈમાં પેલો તાતા પેલેમ બંધાયોય તે સાંભરયું કેની ? વાહ,

ધન છે એવા એક જરયોસ્તી નરની છાતીને, કે તેણે બનાવ્યું તારે તો એક કુટુંબનું રેહવાનું ખાનગી મકાન, પણ બાંધ્યા તારે તો એક પાદશાહોને ખરનો પાદશાહી મહેલ. ખરેખર, એ મહેલ માટે હવે પછીની પારસી તવારીખમાં પારસીઓના આજના પરી ભાગેલા વખતની જાહેરજલાલીની બી એક યાદ જાહેર ને જીવતી જામીનગીરી તરીકે સદા સચવા-એલી રહેશે.

ગુલાં—મરે, તારે તેની પર કેટલા લાખ રૂપિયા લાગા હોસે ?

કાઉસ—વીસ પચીસ લાખ થવા જોઈએ.

અરદેશર—(ટકોરથી) હેં ! સાહેબને તો તારે ઈમારતો વીશે બી કંઈ સમજ જેવું જણાયય ખરું. પણ બાવા, તારે સું આએ વાત ખરી કે મુબઈમાં જ. આઘ. પી. વારાઓએ પેલું બોરીબંદરનું નવું ઇસ્ટેશન તૈયાર કીધું તેનો પલાન ને તેની સાંબે પેલી મુનીસીપાલની નવી ઈમારત બંધાયય તેનો બી પલાન તે બાંધનારા ઇજનેરે તમારીજ પાસેથી સીખી ગીયોતો ? (બધાં ઘણાંજ હસેછે—કાઉસ ફજેત દેખાય છે.)

ગુલાં—કાકાજી, તમને અમારા કાઉસ સાથે દોરે દીધું બનતું નથી. (હસેછે.)

કાઉસ—કાકાજી હવે એ બધાં જુકાં ટાહેલાં જવા દેઓ ને ગુલાં ને કંઈ ગાવા કેહવો. ખરું કેહ્યું ગુલ, કે તુને ગાતી સાંભરવી એ અહીં આબ્યા પછીની મારી પેહલ્યાં નંબરની મોજ થઈ પડીય.

ગુલાં—(હસેછે) હા, હા, કાવસજી, મસકેરી કરો—મસકેરી કરો. તમે નહીં મસકેરી કરસો તો કંઈ તમારા છોકરાં યોરાં મસકેરી કરવાનાં છે ? એ તો હમે ગામચ્યાં ને તમે સેહરી ફેની તેથી હમારાં ગામરેનાં ગીત તને કાંકાંથી ગમે ?

કાઉસ—નહીં ગુલ, હું કસમ પર કેહ્યું કે હું ખરાં દીવથી બોલ્યું. પુછ કાકાજીને ? કાંય કાકાજી ? કેમ બોલતા નથી અરદેશરજી ?

અરદેશર—હા દીકરો ગુલ, હવે તારા સગાની ખાએસજ છે તો એક ગીત ગા ? જરા હું બી સમજસ.

ગુલાં—દીક છે, જેવો તમારો હુકમ.

“ન બોલો મેરા મેરા” — એ રાહ.

ન બોલો મારું મારું. — ન તારું, ન મારું,
જો જમતું નગારું થશે તો અકારું છે તારું ને મારું. — ન બોલો.
સુંદર રૂપ એજ તારું, ચંદર સુ તેજ સારું,
આતે થશે અંધારું, સકકારું અવારું, તો તારું ને મારું. — ન બોલો.
કોઈ દુન્યામે ન જોહાક સમ જાત્રમ થયો,
તે બી આખર ન રહ્યો. તજ આ આત્રમ ગયો !
દુન્યાથી આત્રતાં યાવું છે એક દીન,
મારું ને તારું તજ જાવું છે એક દીન. મારું — ન બોલો.

(ગાયણ પુરું થતાં બીજો એક ચીટી લાવે છે.)

લીબો — હામ, આપ કંઈ ચીટી આવેલી.

મેહરજી — ચીટી ? (ચશમો પેહડી ઉઘેડી વાંચે છે) અજબ જેવું,
ધણુંજ અજબ જેવું !

ગુલાં — સું છે, એવું તે સું છે ?

મેહરજી — જે માતખર મેહેલ વીથે આપરે વાત કરયેય તેજ મેહ-
લમાં આપુને બધાંને ઈજન છે.

કાઉસ — ઈજન ? સાનું ઈજન ?

મેહરજી — જુવો હું વાંચું. એ કોઈ સોલીસીટરને નામે છે, પણ હું
તો તેને ઝોરખતો બી નથી. (વાંચે છે)

“ સદા મુખી શેઠજી મેહરજીભઈજીમનજી મેહતાની ખીદમતમાં સલામ સાથે લખવા મકસદ
એ છે જ તમારી તરફનો નવાખવાલો મેહલ અમારે હસ્તક એક પારસી ગ્રંથરથે લખાતો લીધાચ,
ને તે હવે રાચરચીલાંથી તઈયાર થઈ રેહવાના સખબે તેવું ધામધુમથી વાસમુરત થવાવું છે, વારને
માલિક તરફથી નમનતાઈ સાથ તમોને ચાંપીને ઈજન કરવાને શેવકને ફરમાસ થઈય કે એ ઈમાર-
તમાં સહ પરીવાર જરેર તસદી લેઈ ચાલુ માસની તારીખ ૧૨ મીને વાર સનેહને દીને પધારવું, ને
વેરમાં જ બી પહોંચાણું હાએ તે લોકને બી સલામ સાથે ઈજન આપી જરેર લેતા આવવું.

હાલ તમારો તાબેદાર

પેસતનસાહુ દીનસાહુ સોલીસીટર.”

અરદેશર—કેટલું અજાણ જેવું ! એ ચીટ્ટીમાં એ મેહેલ કાણે કીધોય તે લખવાના તો અખારાજ કીધાય, ને તેજ ખી પરાયાંજ નામે કીધુંય.

મેહરજી—(વીચાર કરીને) હા પણ જવું તો જોઈએ. મોટાં માણસનાં ધજનને માન તો આપવુંજ પરસે. કાઉસ દીકરા તું ખી આવજો. તમે ખી ચાલસો કે ની અરદેશર સેઠ ? જરૂર આવવું પરસે જો ?

કાઉસ—અરે વરી એવણને કાંહ સાથે—

અરદેશર—ફર નહીં કાવજીયા, તમે આગલ આગલ ચાલજો, સેવક તમારા ખુતલેલ દાખલ પાછલ પાછલ ચાલસે કે તમુંને એખ નહીં લાગે. કેમ ?

મેહરજી—અરે નહીં રે અરદેશર સેઠ, એની ખોલવાની મતલબ એમ નહીં, પણ તમારી નાદરસ્ત તખીયતને સખથે એ તો એમ ખોલ્યો, પણ તમે જરૂર આવજો હં કે સાહેબ.

અરદેશર—જેવો હોકમ, આપુને કાંહ ના છે ? ફકીરા મસીદ જાંહ પરયા તાંહ નર્ચીત !

(મીખો ચીઠી આવેછે.)

લીખો—હાબ, આએ વરી ખીજી ચીટ્ટી આવેલી.

મેહરજી—ખીજી ચીટ્ટી ? એ આજે ચીટ્ટીનાં કેમ વાહાંત ફાટાં ? (જોધને) એ આય.તો જહાંગીરના દસ્કત છે !

ગુલાં—(ધમરાધને) જહાંગીરના ?

મેહરજી—હા બેટા. (વાંચે છે)

“મેહરબાન મુરખીજી,

“આએ ઘેર સદા સુધીડ’ છોરી જતાં મને ભારે દુખ ઉપજે છે. (ચમકે છે.) જો ઘેરમાં હું બચગીથી ઉધરચાય તેને એમ ઉલ્લી સલામ કરતાં હું અફસોસનાં આંસુઓ વરસાડિંચ, પણ હું માંગી લેઉંચ કે તેમ કરવા ખાતર મને નીમકહુરામ ગણુતા ના, ઘણા સખબો મને એ દુખભરી ફરજ પડેચ, વારંતે મને માફ કરજા, ને બેહુન થુલને મારી નમનતાઈભરી ફુવા બંદગી કેહી તમે મારા દાંદખાહુ મુરખીજી ખી કમુલ રાખજા.

લાં જહાંગીર.”

(ધભરાતથી) અરે આએ સું આફત ! એનો સળખ સું?

કાઉસ—અરે જવા દેઓજી, વાતમાં છવ નહીં મલે ને આફત ને સળખ સાનો જરયો ? (જાણુ) એ પોરયો આપો આપ ખરયો તે આપુને તો ખોદાયજી પાયા. ગુલને વારતેનો મારો રસતો વધારે સગવર ભરેલો થયો.

મેહરજી—નહીં, નહીં, એ કંઈ જેવો તેવો દીકરો નથી કે એને હું એમ કહે કલેજે જતો મુકું. અરે એને વારતે તો મેં હજારો ઉમેદો ખાંધેલી છે. એના વગર મારું કામ કેમ આગલ ચાલસે? ખસો ! મને ખાત કરવા દેઓ ? (ઉતાવળમાં જાએછે.)

ગુલાં—(જાણુ) ઓ ખુદા ! તારે અંતે જહાંગીર એમ જતો રહ્યો? મને ખાવાજી માફ કેમ કરસે? જે બને તે ખરી, પણ હું તો હમણાંજ જઈને ખાવાજીને બધી ખરી વાત કહી દેઉં.

(જાયછે.)

કાઉસ—(જાણુ) વરી આએ દીવાડાન્ડી સાથ હું કાંઈ એખસો પરયો ! (અરદેશરને) ચાલો, ચાલો, અરદેશરજી અંદર આવો. મેહરજી કાકાનો છવ ઊકરી આંગોચ, ને તમે તો હાંડાં પાણીનાં માંટલાંની કાંતી ધીના ઉપરા જેવા અહીંજ બેસો રહ્યાચ.

અરદેશર—મારું કામ હું જરાજર સમજાવું, કાવજીબા. (કાઉસ જાય છે—અરદેશર એકલો.) બહુ જરાજર પોર ઉતરયું. જહાંગીર ગીયો, તે મારીજ સમજવતથી ગીયો. તે જતે નહીં તાંહાં વેર ગુલ તેની કદર જુજને નહીં. વરી મેહરજી જહાંગીરને પાછો ખોજાવા હલકમંદ થઈને ગીયોચ, પણ મેં મારું કામ એટલું તો પાકકું કરેલું છે કે જહાંગીર હવે હાથ આવનારજ નથી.

(જાયછે.)

પ્રવેશ ૪ થી.

(મેહરજી અહીંનાં ઘરનાં પહેલા પ્રવેશવાલો આવેડો.)

ગુલાં—(ધભરાતમાં) ખાવાજી કેઠે નથી. મેં બધા એ રહા જોયા

ને બધાં માણસોને ખી પુછ્યું. ઓ જહાંગીર ! જહાંગીર ! તેં આઐ અમો પર સું નવી અષ્ટત લાવી નાખી ! અરે ખુદા, મેં એનેજ કુચ્છ રાખવા બાવાજીને વચન આપ્યુંતું તો હવે હું બાવાજીને મોહતુંજ કેમ દેખારસ ? જહાંગીર વગર બાવાજીનું કામ કેમ ચાલસે ? જહાંગીર વગર મને સોહવાસે કેમ ? (રહેછે.) ઓ જહાંગીર, પાછો આવ, તું હજી ખી પાછો આવ કે મારાં દીકરાં આય ધુન્દરાં મીટે. જઈને પાછી જોઉં, બાવાજી હવે આયા હોસે.

(જવા કરેછે, અરદેશર દાખલ થતાં તેને અટકાવેછે.)

અરદેશર—સબર કર દીકરી ગુલ, એટલી હિતાવરમાં કાંઈ જનયચ ?

ગુલાં—મને બાવાજીને મલવુંચ, અરદેશરજી. તમે તેવણુને કેડે જોયાય ? ઓદા જાંણે જહાંગીરનાં ગુમ થવાની વાત જાંણતાં તેવણુ પોતે કાંઈ જતા રહયાય ?

અરદેશર—ધભરા ના, દીકરી, તું ધભરા ના. તેવણુ કેડે તેની જુસ્તે-જોમાં ગીયા હોસે તો હમણા પાછા આવસે. આવ અહીં બેસ, ને ધીર-જથી મારી સાથ બે વાત કર.

ગુલાં—પણ મારીથી નીરાંતે બેસીને તમારી સાથ વાત કરી શકાય એટલી મારા જીવને ધીરજ નથી, કાકાજી.

અરદેશર—કંઈ ફક્કર નહીં, દીકરી, તોખી જરા બેસ. (પોતે બેસે છે.) મારી વાત તારાં દીલમાં જે વાત છે તેનેજ લગતી છે. તું જહાંગીર વીશે તારો વાંક બધો તારા બાપ આગજ કુચ્છ કરી દેવા જાણટ મંદ છે ની ?

ગુલાં—હા કાકાજી, પણ તમે એ બધાંની છુપી વાતો એમ તરત કેમ પારખી શકાય ? (બેસે છે.) મને કેહો અરદેશરજી કે તમે કોણુ છેઓ ?

અરદેશર—(હસીને) માણસ, મારી દીકરી, હું પણ તમો સમાન એક ઈનસાનજી છેઉં.

ગુલાં—પણ મરે ઈનસાન તો બધાં છે ને હું ખી છેઉં, પણ હું તો મુઠ્ઠિ એમ કોઈની છુપી વાતો નથી પારખી શકતી ને તમો તો જાણે અરધા ઓદાયજી હોવો તેમ બધાનાં દીલની જરાકે જરાક વાત કેહી દેઓચ.

અરદેશર—તે બધી વાત આપરે પુરી ધીરજથી ને પુરી કુરસ-
દથી હવે પછી કરસું, દીકરી ગુલ. હાલ તો તું મારા સવાલોના જવાબ
આપ. ભોલ, તારે, હું કેહુંય તે બધું ખરું છેની. કે તે જહાંગીરનો હાથ
નેકામાં ના પારયો, તેથીજ જખમી થઈને તે આએ મકાન સદા સુધીતું
છોરી ગીયો ?

ગુલાં—(કગલીને) હા કાકાજી, તમે કેહોય તે ખરું, પણ મને
ખબર નહીં હતી કે મારાં ના કેહવાથી જહાંગીર એટલો બધો નાદાન થસે.
(રડે.)

અરદેશર—ફકર નહીં, છોકરી, ફકર નહીં. વારં પણ એ જહાં-
ગીરનો હાથ નાકબુલ કરવાનું તારું કારણ તારો પીતરઈ કાઉસ છે નહીં?
તુંને જહાંગીર કરતાં કાઉસ વધારે ગમેય એમજ કેની ?

ગુલાં—ઓ ખુદા ! હવે કેમ કરું ? કાકા તો બધીજ મારી વાતો
જાણેય. કાકાજી, કાઉસ નહીં ઉતો તાંહાંવેર મને જહાંગીર ધણો ગમતો
તો, પણ કાઉસનાં આવવા પછીથી મને જહાંગીર કરતાં કાઉસ વધારે
ગમ્યો, ને તેથી મેં અધીરી પરી જહાંગીરનો હાથ ખોલ્લે ખોલ્લો નાકબુલ
કરી દીધો, એ મારો વાંક બાવાજી મને કેમ માંદ કરસે ?

અરદેશર—મારી ભોલી દીકરી, તું તે તારા વાંકને માટે પરતાયય
એજ પુરતું છે. વરી જહાંગીરને ના પારવામાં તે સરયામ વાંક કાઢાય
એવું બી કંઈ નથી. જાંહાં તારું દીલ નહીં તાંહાં તારા આપને માત્ર રાજી
રાખવા તું હા પારી તારો હાથ નેકામાં આપે એ તારો સંસાર જાણી-
નેઈને ધુલ મેલવવા સમાન થતે, ને એ અ વીચારી પગલું ને નથી લીધું
તે જોઈ હું ખુશી છઉં. હવે બની તે નહી બની થવાની નથી. બાધ, તુંને
ખાટી ને આરે રસ્તે ઉતારનારી સહલ્લાહ આપવા પેહેલ્લાં હું મારી જીભ
કાપી નાખસ, માટે હું તુંને છુપી પણ સામ્યીજ સહલ્લાહ આપુંય કે તું
એ જહાંગીર સંબંધી વાત તારા આપ આગલ કરી તે દુખીને વધુ
દુખી કરતીજ ના.

ગુલાં—ઓ અરદેશરજી, તમે કેવા બલા છેઓ !

અરદેશર—હા, પણ જો સાંભેથી તારા બાવા આવેય. દીકરી ગુલ,
હવે એ વાતજ ખાઈ જા.

મેહરજી—(દાખલ થતાં) અફસોસ સદા હજીજર અફસોસ ! (ખેસેછે) કે જહાંગીરનો હુ કેટલે પતો મેલવી શકતો નથી. અરદેશર સેઠ, એ છોકરાને મેં પેટના દીકરા તરીકેજ પાલ્યોય, ને દીકરા તરીકેજ આજની ધરીવેર ચાહ્યોય, તેથી મારો જણેતો દીકરો મરી ગીયો હોય તેમ તેનાં એ રીતે ગુમ થવાથી મારી છાતી ફાટી જાય ! (રડેછે) એ દીકરો એમ મને જુદાપામાં તરછોરીને ચાલી જાય એવો ઉતોજ નહીં, ને તેથી એને કંઈખી જોરાવર સખખો મલ્યા નહીં હોય તાંહાંવેર એ જાય નહીં. રખે કાકિસે એને કંઈ અપમાન કીધું હોય, ને તેથી એ રીસઈને જતો રહ્યો હોય !

અરદેશર—નહીં હોય. મેહરજી સેઠ, તમે દાનાવ થઇને એમ નાદાન સું થાઓય ? જહાંગીર સદા સુધીનો જતો રહ્યો એ બનાવ ઘણો ખુરો બન્યોય, પણ તે જીવતો છે એજ આપરે વાસતે આજ ને કાલ તો બસ છે. ચાલો આવો, હવે ગમ મોકુફ કરો ને હાથ મોહનું ધોવો.

મેહરજી—(જતાં જતાં-રડતો) હવે આએ ઘેર મારી પનોતી દીકરી છતાં મને ખાલી ને સુનું લાગસે. મારાં ખેતરો જહાંગીર વગર મને વેરાં-ન ને ઉજીર જણાસે. હવે કામ કરવાની ને માણસો પાસે કામ લેવાની મારામાં તાકાત રહેસે નહીં. ઓ જહાંગીર ! જહાંગીર ! તું મરી ગીયો હોતે તો મને ઓછું દુઃખ લાગતે, પણ આએ તો તું જીવતો છતાં મારી બાજુ ગેઈ, મારી કમ્મર ટુટી ગેઈ, ને બધી માહરી ઉમેદોપર ફૂલ વરી.

(મેહરજી તથા ગુલ રડતાં જાયછે.-અરદેશર એકલા.)

અરદેશર—મારાં ધારવા ને કરવા મુજબનું પાકકું કામ થયું, પણ સખર ! મારાં બીજાં માંડેલાં છટકાંમાં બીલુ બરાબર સપરાયોય કે નહીં તે જરા છુપઈને તમાસો જોતે.

(અરદેશર કુપાએછે.-કાકિસ ધભરાતમાં આવેછે.)

કાકિસ—કેટલું અજબ જેવું ! જે અરદેશરને હું એક નાવારેસ રખરેલ બીખારી સમાન સમજતોતો, તે એક લખખોપતી શેઠ્યો છે એ વાત સું માનવા જોગ છે ?

અરદેશર—(બાજુ) નહીં રે, વેહમ છે વેહમ ! ચાલો, સફર ગંડેરી-વારાપરથી લખખોપતી શેઠ્યા તો થયા.

કાઉસ—એ હોમાના ઓરડા આગલથી પસાર થતાં હમણાં મેં એતેકાક એની નોંધપોડા ઉંધારી પરેલી જોઈ, ને તે માહેલી યાત્રીઓ વાંચી લેવાની લાલચ હું દુર કરી શક્યો નહીં, તેથી મેં વાચ્યું, પણ યા યજ્ઞાન! મેં સું વાચ્યું? મેં જે વાંચ્યું તે મારી અક્લ નહીં કચુલ કરી શકવાથી ફરીથી વાંચ્યું, ને તારેજ મેં જાણ્યું કે આએ પારસી કોઈ ધનવાન સેકયો છે, ને એની અંધી દોડત મુંબઈવાલા જાણીતા સોલીસીટર પેસતનશાહ મેહતાની મારફતે એકમાં જમા છે!

અરદેશર—(આજુ) તારે મુરખી જેમ નોંધ પોડીની ખચર લીધી તેમ જોઈએ તો એકની બી ખચર લેઈ વરો?

કાઉસ—ગરીબઈ માટે એને અવલથી લીણવા ખાતર એની નજરમાં હું જે હલકો પરચોય તે મારી હેમાકાત માટે મને ખેલડ અફસોસ થાયય, તોપણ જે હવે બાજનો રંગ અલાયોય તો મારી અંધી વર્તણુક ફેરવી નાખી જેમ અને એમ એનું સાઈ મત જીતી લેવા મારે એનો પરતો બોલ ઉંચકી લેવો જોઈએ. (થોમેછે.)

અરદેશર—(આજુ) હીક છે, હીક છે, અચ્ચા, મેં બી તારાં કરતાં પચ્ચીસ દીવારી વધારે જોઈય. આવજો, ખાસ પાણીએ માહનું ઘોઈને આવજો.

કાઉસ—જહાંગીર ગીયો એ મારે માટે ઘણો બાયગશાલી જોગ થયોય, પણ તે સું કામ ગીયો તે કંઈ સમજ પરતું નથી. (ગુચવાયછે) પણ હવે મારે ઢીલ કરવાની નથી. અકેક દીવસ હવે સુન્નાના મુલનો છે; હાલ તો દુરતાજથી મારે ગુજાને મારી સાઈડમાં પીગલાવી લેવાની છે, ને એક વાર તે જો મારાસે નેકા કરવા કચુલ થઈ જોઈ તો પછી કાકાજને પઠાવીને ચાર ચોખા પરાવી લેતાં વાર લાગવાનો નથી.

અરદેશર—હમણાં તો મનમાંજ અદરા ને મનમાંજ પન, બાકી આપદે ચાર ચોખાની વીતી ચાર જોરા તો જરૂર પરવાના છે.

કાઉસ—એક વખત એમ થયું કે પછી કાકાને પૈસે મુંબઈમાં મારે નામનો ડંકો વાગીને લાલ વાવટો ઉડવાનો છેજ.

અરદેશર—ડંકો તો નહીં વાગસે અચ્ચા, પણ ડખો તો જરૂરજ ઉડશે, કારણ કામ તો કેમાં ત્રણ લાકરે ચહરે તેવાંજ કરેય.

કાઉસ—વરી પેલી રાત દીનીને પૈસાને બેરે તેની પસંદગીનું એક તલાક આપીને દુર કરસ, ને પછી માર્ક બેરયશ ! મન ભાવતી મોજ માટે મને કોણુ પુછનાર છે ? અરે મને પુછે તેને જન્મ પુછે !

અરદેશર—(આગુ) પણ અચ્ચા તારીથી તો જન્મ બી નાહસે ની ?

કાઉસ—હા પૈસા ! પૈસા ! યાર ખુદાએ મારી પર ખુબસુરતી, અકકલ, હોયારી, દુરતાજ વગેરે ઈયાદી ઈયાદી દરેક નવાજેસો કીધીય, તેનો સાથ પૈસાની બખબેશ કાંય નહીં કીધી હોસે ?

અરદેશર—(આગુ) કાંય કે ખોદાયજીએ ઉંડેને શીંગરાં બેઈનેજ નથી આખ્યાં, મારા બાપ !

(કાઉસ ખુશીથી ફરે છે ને ગાય છે.)

“સારી પયસેકી બાહાર.”—એ રાહ.

કાઉસ—સહ પઠસાનો બાહાર, પઠસાનો કારોબાર,
પઠસાનો પ્યાર, પઠસાથી યાર, પઠસે સહ તાબેદાર !
ગમાર હો યા ચમાર, બુબખ બી બેશુમાર,
પણ પઠસા ચાર, હોય ગાંઠે ચાર, તો કેહશે ધજજતદાર !
પઠસા પર સૈનો ચાહ, ફકીર હો યા શાહ,
પઠસા ! પઠસા ! પઠસાની વાહિવાહ !
હોય ખાનદાની અગ, મગર તે જર વગર,
છે સરખસર તે બેકસર નફરથી નબેહેતર !
હોય ધોબી કે હજાંમ, પણ પાસે હોય બે દાંમ.
તે બેલગાંમને ખાસો આમ કરે સો સો સલાંમ !

લીબો—(ગાયણુ પુરૂં થતાં દાખલ થઇને હાથ, કોઈ બૈરી થતી તમને પુછે.

કાઉસ—(ધમરાઈને) કોણુ, બૈરી ? કેવી છે ? જુવાન છે કે બુઢી ?

લીબો—હાથ, છે તો જુવાન.

કાઉસ—(આગુ) જુવાન, કંમખખતી ! તારે તો અચ્ચીત દીનીજ હોસે !

અરદેશર—એ વરી બધરી કોણુ હોસે ?

ભીખા—પણ હાથ, તે બધરી કોઈ રખરતી રઝરતી નેવી તો દેહું !
વરી તે તો ચાલી ચલાવી છેક આગલા ખણવર આવેલી, ને મેં બાહર
ઉભી રહેવા કીએલું તારે વાઉની કાની મારાહે વહરી પરેલી !

કાઉસ—(હાથ પર હાથ અદાલી) નખખોદ પર નખખોદ ! (ભીખાને)
તેને કોઈએ જોઈય કે ?

ભીખા—નહીં હાથ, હજી તો નથી દીઠી. (બાળુ) કાકા ધબરાય
તે કંઈ પાંણી મરી ગીએલાં છે, હું ?

કાઉસ—ભીખા, તારી હુસ્યારીની મેં ઘણી તારીફ સાંભલીય હો.

અરદેસર—(બાળુ) ચહરી જ બચ્યા સુરી પર.

કાઉસ—લે, આય તારી મેહેનતના બદલામાં એક રૂપીઆ છે, ને
જો ની ભીખા (તેના કાંનમાં) તે બધરીને કે ની તે કોઈ જોય નહીં તેમ
અહીં મોકલી દે.

ભીખા—હાથ હાથ. (જતા જતાં) મનખ તો હાથ લાગે.

કાઉસ—દીની જો અંદા આવી તો બધો ધાંત બગારવાની. (અં-
દર જોઈને) અરરર ! સતીઆનાસની પાંજી ! એ તો રાંત તેજ દદા અહીં
ધસરઈ આવી દેખું !

દીની—(દાખલ થતાં) કેમ કાકિયાં, તમાને તો આંનીજ ખીશરી
ધની શવાષ લાગી દેજો ?

કાઉસ—પણ રાંત ધનચક્ર, તું અંહીં સું ધુર મુકવા આવી ?

દીની—ઓ લેરે ? તે શાં નહીં આઉંટે ? કાંત મોંવાનાં બધ્યોંની
મને ચોરી છે ? કાંત મોંવો મને અટકાવાનો છે ? હું મારા પન્થોં ધનીની
ધન્થોંની તેને કાંત મોંવો રોકવાનો છે ? તેનો ટોટો ધરીને બચરાશ.

કાઉસ—અરે ચુપ, ચુપ ! કોઈ સાંભરસે. આસ્તે બોલ, આસ્તે બોલ.

દાની—આશતે બોલ ? શાંને વાસ્તે આશતે બોલાશ ? હું મારો
જીવ પટકાને જીવ કાહરી નાખાશ. તારા મુવેલા આપદાદાને જગારાશ,
ને ગામ ઘેરમોં તુને રોંશવા કરાશ.

અરે—અરે વાડંબા, પણ જરા હમના તો મુગી રેહ ! તારે પગે
ભાથું, ટોપી ઉતાર.

(ટોપી ઉતારે છે.)

અરઢેશર—(કમકમીને) લ્યાનત છે! લ્યાનત છે તારાં જીવતર પર!

દીની—અરે જ્નરે મોંવા, એ લાંગ કાંનની આગત્ર લાપોશ! હું કંઈ સમજવાની નથી.

કાઉસ—પણ તું મંગિય સું તે બોંસી મર ની?

દીની—શોં? વરી પઈશાં? તું મને એમ મોંકી દીએ, તેરે હું ખાકે કડડોં કાંને, મોંવા તારા હાથ પગને? મોંવાએ મારો નખખોદ વારો મુક્યોં, ને હજોં તો પુછેશ કે શાં મોંગેશ! નેશારીથી મને ધુતી છંતરીને મમજઈ પત્તો ગીયોં તેરે શાં તારો આએજ મોનોં ઉતોં કે, મોંવા શર?

[સપાટ કાહડીને મારવા જાયછે.]

કાઉસ—(કાલાવાલાથી) બાપુ બસ કર, થોડું બોલ. બોલોને વાસ્તે આસ્તે બોલ! અરરર આપ કાંડ આપદા! પણ તું તારી રાજી બુશોયી મારીથી છુટી પડી કે ની?

દીની—હા, પણ તું તો કેડજે હું તુને હપતા મોંહચારવા કરાશ, તે કોંહ છે?

કાઉસ—અરે પણ રાંન વાંદરી, માી પાસ ખાવાની ખાખ નથી, તો તારે વાસ્તે હપતા કીયા ચુલામાંથી લાકેં?

દીની—પણ મરી ગીઓંના જન્યોં મોંવા ભીખારો, ભીખ મોંગ? બઈરોને ખવારવાનોં નહીં ઉતોં તારે મોવોં અદુખરા જોવાં પન્યોં શાં કામ?

કાઉસ—હા, એ મારો વાંક થયો.

દીની—ને હવે?

કાઉસ—હવે તો એમ કે તું હમણાં ગરબર મચાવા વગર ગુપ-ગુપ આતી તેમ પાછી જા, (આગત્ર તેડીને) જો, આએ મારાં કાકાનું ઘેર છે, ને એ કાકો ઘણો છાંડાવારો છે. હવે એ કાકાની એક છોકરીને મં સીસામાં ઉતારવાતું જટકુ માંડેલું છે, તેમાં જો હું ફાન્યો, ને તેને જો હું પછ્યો તો તારાં ને મારાં દલદર ફીટયું સમજ, કેમકે હું તુને એ કાકાના પઈસાથી એવો સારો પગાર આપસ કે તારો જીવ રાજી થઈ જસે. સમજયું કે ની દીકરા?

દીની—શાલ મોંવા, દીકરા ને દીકરી શાનું બદિશ ? પણ વાંદ તારે તો હું પાંચ પંદર દારા થોખાશ, ને તોખી જો તું નથી આવ્યો, તો હું હાં આવી તારી લેવરી દોંનાદોંન કરી નાખાશ. ચાલ ખશ, મને જનવા દે.

કાઉસ—હવે કેવી દાહી લાગેય. ચાલ આવ, કોઈ જોય નહોં તેમ હું તુંને પાછો જાનને બાહર મુકી આકું.

[અંક બચ્છે.]

અરદેશર—(બાહર આવીને) થઈ ચુકું ! આજે હરરતો બદમાસ તોના ખરા આકારમાં જાહેર થઈ ચુકો. હવે એ ઝેરી સાંપને આજે ઘેર-માંથી એકદમ દુર કરવો જોઈએ. હમણા તો હું એને જોડે મારસ. એને મેં ખાખસુસ મારી નોંચ-પોડી વાંચવા દીધીય, ને તેથી હવે એ પઈસાંતો જોલામ મારો પરતો જોલ ડંચકવાને આતુર થઈ રહેસે, જેથી કામને બાંહણે હું એને પેસતનશાહ સોત્રોરીટર પર ચીંદી આપી અહીંથી પાછો મુંબઈ હડરોલી આપું, ને તાંદથી બાહરો બાહર એની એલી કાસર કાહ રું કે એ મારી ગાય જેવી ચુલોંતો રરતોજ લુલી જાએ. ખુદા તેનું કામા આશાન કરયો જાયય. બદમાસો ગમે એવા કાવાદાવા ને દગા ફટકાની જાલ પાંચરે, પણ ખરાંને રાખનાર ને સાચવનાર તે ખુદા છે !

[બચ્છે.]

અંક ૧ લો સમાપ્ત.

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૧ લો.

{ સ્થળ સુરત. માતપર મેહલનું આરાસ્તે દીવાનખાતું. સાબાય-
માન રાચરચીલું. એક બાજુએ કંનચનીઓ ગાયછે. હીન્ના
કારખાસી અને બીજા નોકર નકરો વાત કરતાં જણાય છે.

“ખમાય હુમરી”—એ રાહ.

અલખેસો રંગીસો છેલ છત્રીસો .ગીરધારી,
તોરી સાંવરી સુરત પર જાઉં બલહારી ;
સર્વન કુંડલ પર છુટી લટકારી.—અલખેસો.
જમુના કે ઠટ પર બન્સી લીયો ઠારો રહ્યો,
બન્સરીમે સાન કરી સખ ગોપીયનો;
સનદ કહન સખડી દો સુખકારી.—અલખેસો.

હીન્ને—(ગાયણ પુરું થતાં) પણ હું બી તેજ વાતે અજબ થાતો
છેઉંની તો, કે એનું હયાનાહ જાએ એવું બી કંઈ થાતું આહે કે આ
ધનેતર મેહલ લખ્ખો રૂપીઆ ખરચી વેચાતો લીએ, ને છુપા છુપ લીએ ?

લીઆ—મને તો લાગે જે એ આપરો નવો હેટ થતો કોઈ હર-
માલ આહામી આહે, ને તીને કરી હજી હરમનો મારેસો ચકમા બીબીની
પમે પરદેપોહ રીએસો આહે.

(અધા હસેછે.)

ધનજી—અરે, પણ તે હરમાઈને હુઈ રીએસો તો તેની હાતે તેનાં
પહરણાં થતાં બી કીકા મરા રીએલાં ? આલી પોરીઓ રાગરા કાહરી
કાહરીને રાંતો થાકી જાતી છે, ને બધો તે લોકનો રાગ બધી જાતો
છે, તોબી ધરમાં તો જાણે મુવાનું મહાંણ હોએ તેમ તીને હાંબરચા
વારં તો કોઈ નીહ મરે ?

હીન્ને—યે, પણ આપરે છીએ કે ની ? અરે હંઠરા, એ તો જાણે
આપરે વાહતે આપરા નવા હેટે આએ ગાયણોને મોકલેલી. કાંય ? મોટા
લોકનો તે જીવ ને આપરે ગરીબ મનીખનો તે જીવ નીહ આહે કે ?
(બારીએ જોઈને) હા, પણ જુઓ રે કોઈની હીગરાંમ આવતી દેહું !
મારે દરવાજા પર જાવું તો જોઈહે, નીહ તો (અંદર બતાવીને) આજા હો-
લીહીટર થતાનો કાંદો બીલી જાહે !

લીખો—અરે વાહ ! ઈતો મારો જીનો હેત્ર મેહરજીભઈ આવેલો !

ધનજી—હા, પણ હાતે પેલી દુધ ને દહીતરાં જેવી હાપેદ પોરી ટોણુ ?

લીખો—એ ઈનીજ પોરી થાતી છે, ધનજી.

{ મેહરજી ને ગુલાં હીજ સાથ વાત કરતાં આવેછે. અરદેશર
પછવારે હાથ રાખીને ઘણીજ ગરીબઈના દેખાવથી પાછલ મા-
લેછે. બધા નોકરો મેહરજીને નમોને સલામ કરેછે, અને
અરદેશર તરફ નમ્રતાઈથી જાએછે.

મેહરજી—પણ તારે મને તેરં થયુ તેમાં કંઈ તારી ભુલ હોસે
હીજીયા. એ કંઈ માનવા જોગ છે કે આખ્યાં સુરત શહેરમાંથી તમારા
નવા સેફનો ઓરખીતો હુંજ નીકરી આવો ? વરી તુંજ કેહેય કેની કે
ઈજનખી ફક્ત અરધી દજન કીધાંય ને તે લોકમાંતું ખી કોઈ હજી આવું
નથી, તારે તો તું મારં માન, ને હજી ખી મને પાછોજ જવા દે.

હીજો—ના રે હાથ પાછા તે કેમ કરી જવાએ ? ઓલા હોલીહીટર
હાથ મને મારી લાખે. તેવણુ અંદર કંઈ લખતા છે તે લખતા કે ઓએ
તમારી પાહે આવહે ! આવો હાથ, અંહી બેહા. ખાઈ આવોજ. (અર-
દેશરને) ને તમે પછવારે બખરચીખાંના ભણી આવો ભઈ ?

મેહરજી—(ગુસ્સાથી) અરે ના રે ના રે હીજન, બખરદાર જો ! એવણુ
તો મારા હવે જનના દોરત થાય. આવો અરદેશર સેફ મારી આગલ બેસો.

અરદેશર—કંઈ નહીં મેહરજી સેફ, તમે તમારે બેસો, હું તો જરા
આએ મેહેલની માનક જોઉંચ.

ધનજી—(હીજને હીજ, એ ખોટો ટોણુ ?

હીજો—કોઈ તારીવારા કે પીઠાવારા જંવો તો લાગે.

ધનજી—અરે પણ તારે એવાઓને લાયા વગર તે કંઈ જીવ અ-
હતો તો કે ? આએ તો બેઅદખીની ખી હદ થઈ ! એવા પહરોણા નીંહ-
લાવતે તો આપરા નવા હેટ રીહઈ ને તે હું ? કોઈ દેખી તો ભીખારી કે
બખરચી જંવો તો લાગે !

લીખો—અરે, હંભાલ, હંભાલ, ઓલો આપુનેજ લેંપે. નખખેદ
મીયઃ એ તે. બધું હાંભયરં !

[બધા ફક્ત થઈ ચાલી જાયછે.]

“ ઝાનઝોટી કુમરી. ”—એ રાહ.

કનચનીઓ—દુખવા મય કાહસે કહું મોરી સજની,
તડપ તડપ નીકસ જનત જ્યા પીયા ખીના;
નાહી પડે એક ઘડી પલ છીન.—દુખવા.
ના જનતું કૈન દેસ ખીલમ રહે પ્રેમદાસ,
કૈન સૈતન બચન બઈ એરી સખી;
સગરી રવન ખીતી તારે ગીન ગીન.—દુખવા.

ગુલાં—(ગાયણુ પુર થતાં) આહા ! બાવાજી, સું સરસ મેહેલ છે.
એ મેહેલમાં રહેવાવાલાંઓનું જાણુ જીવું જીવતર પરમાણુ છે હં:

અરદેશર—ને એજ મેહેલ જે તુંને ઠાઈ આપી દીએ તો તુંને
ગમે કે, દીકરી ગુલ ?

ગુલાં—કાકાજી મારી મસકેરી કાંય કરોય ? મેં કંઈ આપમતલ-
બથી કે અદેખદથી એ મેહેલની વખાન નથી કાધી. કાકાજી, અમારા
ગરીબ સંસારને વરે હું જરા ખી અસંતોશી નથી.

મેહુરજી—ખરું બોલી દીકરી. આપુને જાતાએ આપરા ગરીબ
સંસારની જે નવાજેસ દુઃખાવીય, તે ખી કંઈ કમ નથી, તવંગરની હવેલી
જેઈ ગરીબોએ પોતાની ઝુપરી તોરી પારવી એના જેવું હેમાકત બરેલું
ખીજી કંઈ નથી.

[ગુલાં બારી આગલ જાએ. અરદેશર સદી જાએ.]

ગુલાં—(અજાનએખીથી) અરે બાવાજી, બાવાજી, આવો તો. આએ
તો આપરાં કુદરતની નાજાં ને શીરીન છે.

મેહુરજી—(જેઈને) કુદરતની નાજાં ને શીરીન ! તારે તો તારા
કુવાઓ ખી હોસે ?

ગુલાં—હા, આએ સું તે લોક ખી છે.

(અરદેશર ધુપા આવી ઉભા રહે.)

અરદેશર—હવે એ બાકી રેહલાં મારાં સગાંઓ આએ મારા
વહાલા બઈ ને વહાલી દીકરી સાથ કેમ વરતેય તેની તપાસ લેવી જોઈએ.

મેહુરજી—આલો સાઈજ થયું, એ મસે ઘણી લાંબી મુદતે એ લોકને
મલવાનું થયું.

શુભાં—હા, પણ તે લોક તો આપુને ગામરયાં સમજીને હીનસે ને મીનસ કરસે ?

મેહરજી—ફકર નહીં દીકરી, આપરે હમેસ દીલ મોટું રાખવું નેમજી. ગામરયાં તો ગામરયાં. ગામરયાં ફેલવાયાથી કંઈ હલકાં માએ આપનાં નથી થવાનાં.

(મંચેરશા મીંદા ને નાનાં, તથા તેહમુરસ તુ માખા ને શીરીન હીન સાથ દાખલ થાયછે.)

હીજી—આવો બાપ, આવો હાથ ! મારા હેટ જે વખત જાએ ઈમાં આવવા નેઈએ.

મેહરજી—(આગલ જઈને) સાહેબ મેહરબાન, મંચેરશા સેઠ.

મંચેરશા—ટોણ ? મેહરજી ! કેમ ગામરયા ખોચ, તમુને બી શું ઈનન છે કે ?

મેહરજી—હા બધી, ગરીબ મનખને નોતરું છે તો ખરું, પણ કેમ છેઓ ? તંદોસ્ત તો ખરા ?

(મેહરજી સેકહેન્ડ આપવા નમ્મછે.)

મંચેરશા—અરે મરી રેહવની, વરી તમે ગામરયા ગમાર, સલાંમ સેકીનના તાજમ તવાગ્ન સાના કરી મરોચ !

(હસેછે.)

અરેદેશર—(ખાજી) શાખાસ ! સરઆત તો વખાંણુવા લાયકનીજ છે હો !

મેહરજી—કેમ નાનાંમાએ, તમે કેમ છેઓ ?

નાનાં—(ટણકારથી) હવે તમે બી અમથા કાંગલા ના થાઓ, મામા. વરી નેવોચ કે સારી પળી છેડં તોબી ચીખા થઇને પુછોચ સતું કે કેમ છેઓ ? તમે ગામરયાં તે ગામરયાંજ રહી ગીયાં ?

મેહરજી—(હસીને) આવો બા એમ તો એમ ! તેહમુરસજી તમારી શું ખબર છે ?

તેહમુરસ—કાલ કરતાં તો આજે લગાર ઠીક છેડં !

(હસેછે.)

મેહરજી—આવ ની દીકરી શીરીન, મને બેટ ની, કેમ છે માય ?

શીરીન—છેડાં છ, હાથ તરત તો પેટ ભરીને ભુખ લાગેય, ને મન ભાવતી હંધ આવેય.

અરદેશર—(ખાનુ) પોરીએને ખી પાહ તો ફીક ગોખાવ્યોય. કેયાં બધાં લાયકી ને અશરાશીના કોથરાજ નીકરી પરયાય; એ લોક સાથે એમ વરયાંય તારે હવે આપરા કાસીસંગ કેમ જવાનો છે !

(જતા રહેછે.)

મેહરજી—ફીકરી ગુલ, આવની, ડુદ્ધની નાનાં શીરીનને ભેટની?

(ગુલ ઉઘટી જાયછે.)

ગુલાં—તમેને જોઈને અમે તો ઘણાંજ ખુશી થયાં. બાવાજી તો કહેજે માત્ર એ મસે ઘણુંએ મલવાનું થયું.

નાનાં—અં: એસે ! તમારા બાવાજી એમ ખી ખોટ્યા કે ! મરેરે !

શીરીન—ચાલો, ઘણુંએ મલયાથી અમે ખી જરા રતી મધન થયાં.

મંચરશા—કેમ મેહરજી, હવે આએ પોરીને ઠેકાણે કાહારે પારાય ?

મેહરજી—થસે ભઈ, એનાં નસીબ જગસે તારે તે ખી થસે, હમના સું ઉતાવર છે ?

તેહમુરસ—અરે વરી ઉતાવર નહીં ! આજે છાકરાંજ કાંહ મલેય ? કોઈ જોરયો ખાપરયો સોધી કાહરીને ઠેકાણે પારી દેઓની મારા ભઈ તમે ખી ?

ગુલાં—(મેહરજીને) બાવાજી, જોયાં કે ! એ લોક કેટલાં મીઠ્ઠસી છે ! તમે ખી અમથાં એ લોકને વતારયાં.

મેહરજી—ચોંતા નહીં ફીકરી, એ તો હોએ. પાંચ આગલાં કંઈ સરખાં નથી. છાકકો ઘડો છલકાય ઘણા. પણુ જે સાંમેથી અરદેશરજી આવેય, હવે એવણુને જોઈને તો એ લોકનાં નસકોરાં પર નસકોરાં ચહરી જવાનાં !

ગુલાં—તોખી બાવાજી જોરખાંણુ તો કરાવતીજ પડસે ?

મેહરજી—તો, તો, તો ! જોરખાંણુ કરાયા વગર કંઈ ચાત્રે ? (અરદેશર આવે છે.) આવો અરદેશરજી, આએ બેક સાહુઓ મારા બધેની થાએ. મારાં જે બેહસતન બેહનો વીથે આગલ મેં તમારી સાથે વાત

કાધીતી તે બેહનોના ઐ બેહ સાહેબો ખાવાંદ થાએ, ને આએ બેહ તે બેહનોની બેટીઓ છે. મંચેરશા સેહ, તેહમુરસજી એવણુ મારા જીવે જાન મીતર નામે અરદેશર સેહ છે. એઓ ઘણાજ—

મંચેરશા—અરે હા, ઘણા ને યોરા, પણ તેથી તમે કેહવા સું માંગોય? એવા લુખરીગ્યારસ સાથે હમુને સું કામ છે જે લાંમાં લાંમાં ભાસાન કરી ઓરખાવોય?

નાજાં—ખરેખર! મરેરે, મુવો એ સું પટપટારો! સું જે ખાવાજી, તમે બી દેહકાનીઓ સાથે નકામાં ટાહેલાં કરયા કરોય.

તેહમુરસ—મેહરજીભઈ, અમે ઓરખ્યા તમારા ધન ધન ધોરી જેવા દોસ્તારો એવણુ સુરતમાં સું ધંધો કરેય? પનીરખનીર વેચેય વાઈ?

મંચેરશાહ—(ધુમ હસીને) અરે નહીં, નહીં, રાતને છેરે જોલાખી ગંડેરી નહીં તો સાકરયા તરજ્યની ચીરો વેચતા હોસે, યા તો પરવારત્ત રોટલા ખાઈને ઓટલા માંગતા હોસે. મેહરજી જે એવણુ બેહા બેહારજી હોય તો બેઅદબી માફ છે, પણ હાલમાં અમારા મુંબઈમાં પખાલચી ને કચરાપટીએએ હરતાજ પારવાથી રરતા પર ધુલાઈ ઘણું થાયચ, વારતે જત મરજી હોય તો હું ભજામનની ચીટી આપું કે—

મેહરજી—(ગુસ્સાથી) સાહેબો, તમે છેક કાસ જાઓય મારી મરનાર બેહનોને ખાતર મેં આટલો વાર તમારી શરમ કાઢીય, પણ હું જેહંચ કે તેમ કરવામાં મેં ને મારી આએ ગાએ જેવી દીકરીએ મોટી ભુલ કાઢીય. તમે મુંબઈગરા દેઓ, ને તેથી અમુને જંગલી ને ગામરયાં તરીકે હસી કાહરી તમે સુધારાવારામાં ખપયા માંગોય, પણ આવી હીનપસ્તીભરી બેઅદબી ને શરમભરેલી ધેરસલુકાઈમાંજ જો તમારો સુધારો સમાયલો હોએ તો હું કેહુંચ કે એવા તમારા તકલીદી સુધારા પર આગ પરજો. સુધારો તો સાહલેસઈ ને સલુકાઈનો જોઈએ, સુધારો નીતી ને લાયકીનો જોઈએ, પણ આએ તમારા લેભાગુ અકરાટ ને ઈટરાટના સુધારાને તો અમારી તરફનો એક ગમારમાં ગમાર દેહકાની બી શરમાવશે. તમે પનીરવારા ને ગંડેરી વારા કેહીને આએ સેહને હીણાય, પણ હું હીમ્મતથી કેહુંચ કે તમારાં કરતાં સેહેકોં દરજજે બેહતર લાયકી-વારા એ મારા માતર માં અરદેશરજી—

અરદેશર—(ગંભીર શ્રુતિથી) નહીં, નહીં, મારું નામ અરદેશર અરદેશર છેજ નહીં, તેમજ એ લોક ધારેય તેમ હું કોઈ પનીર, ગંડેરી કે તરબૂચ વેચવાવારો બી નથી. પણ હું તો મને પખાલથી કે કચરા-પત્તીની નોકરી અપાવા નીકરેલા આએ હેમકો જેવા હજારોને માંધાથી ખગવેર વેચાતા લેઉં એવો આએ આખખા માતખર મેહેલનો એકલો પોત્તે માલેક છેઉં.

ગુલાં—(ધણીજ અચરતીથી) ઓ ખુદા, કેટલું અજબ જેવું !

મેહરજી—ઓ ખુદા, એ સું માનવા જોગ છે? અરે પણ તારે મારેથી તમારું નામ ને કામ છુપાવાનું સું કારણ, મારા દોસ્તે?

અરદેશર—ભણા મેહરજી, વહાલો ગુલ, મારું નામ અરદેશર નથી. હું તમારો દોસ્તજ નથી, પણ એક તમારો અંગત અતલગનો ખેસી છેઉં.

મેહરજી—ને તે કોણ?

અરદેશર—તારો ભઈ !

મેહરજી—મારો ભઈ ?

ગુલાં—કોણ, મારા કાકા ? (બાજુએ ખુરસી પર ફસડાઈ પડેછે.)

અરદેશર—(ગગલતે સાહદે) હા મેહરજી, હું તારો માએ જાણ્યો ભઈ જાલેજર છેઉં.

મેહરજી—ઓ જાલેજર ! મારા બાપ સમાન ભઈ ! અરે આએ નહીં વધી રાખેલો હરખ મારી જાતીમાં માયો સમાયો જતો નથી. ભઈ, એક વાર ફરી મને ભેટ ?

જાલેજર—એક નહીં પણ એક હજાર વાર ભેટમ.

(પાછા ભેટછે.)

મેહરજી—પણ ભઈ, તમારી આંખમાં આંસુ છે. તમે તો રંગેય ?

જાલેજર—હા ખેરાદર, એ હરખનાં આંસુ છે, સગળ હું ચાલીસ વરસે તુંને જોદમાં આંપુચ.

મચેરશા—(બાજુએ) તારું નખખાદ જાએ રે, દુકલી ! આએ મેર-

માં વાખા ચાલેય તેવા વખતમાં તેં સું ધાન બગારયો ? રાંન એ ડોસાને પેલો મેહરજી ઓરખાવતોતો તારે મુગી કાય નહીં મરી રેલી ?

નાનાં—ઓ વાએ ! તેને પનીરવારે ને ગંડેરીવારે બનાવી પખા-લચીની ને કચરાપટીની ચાકરી તો તમે રખાવા નીકરયાતા, ને મને સું મરે પરોય ? હું તો યોરં બોલી, હું સું જાણું કે મુવું એમ થસે ! પણ તમે બોલવા પર આયા તારે તો જાણું ધરયા ધરાયાજ નહીં ?

મંચેરશા—તેમાં મારો સું વાંક ? હું તો કંઈજ બોલવાનો નહીં ઉતો, પણ આએ તેહમુરસની સુએ હું તો બોલ્યો.

તેહમુરસ—એ એ કાકા, કોણને ગરે પરોય ? લાંબાની સુએ ટુકો જાએ, મરે નહી ને માંદો થાએ તેમ તમારી સુએ જરા ભોર બતલાવવા જતાં સાંમબો હું મરવા પરયો !

જાલેજર—કેમ મંચેરશા સેઠ, સું વમાસનમાં છેઓ ? બા પેલા મુંબઈમાં પખાલચીની જગા પરની તમારી બલામનની ચીટ્ટી આપીનેસેવકને—

મંચેરશા—અરે તો-તો-તો-તોબરા-તોબા-સા સાહેબ-એ એવું-સું સું બોલવું ! હું દ-દ-દગલી દગલી-દગલીર-અરે દલગીર છેઉ, ને ક-ક-ક કાબુલ-કાબુલ-અરે-કાબુલ-ચાઉંચ કે-તમુને-ન ન નહીં-પી પીછોરી-પીછોરી-અરે-પી પીછાની-ગેર-કાયદે-છુટ લીધી-ખરી—

જાલેજર—એ દગલી ને પીછોરી લેઈ કાબુલ કંદાર જવાની કંઈ જરૂર નથી બા, તમે તમારી હાલત સમજી ગીયાય એજ બસ છે.

તેહમુરસ—ને તેમજ જાલેજર સેઠ, મારે વાસ્તે બી કંઈ દીલમાં ખુદ લાવસો ના હો સાહેબ ? તમારા ગોલામ જેવા તાબેદાર છેએ. અમે તો બીલકુલ રમુજમાં બોલ્યા નાનાં, શીરીન, આવો મામાજીને ભેટો.

જાલેજર—(બાજુ) હુચ્છાએ, ચલાવો તમારા ઢોંગ. તમારી ચંડાલ ચોકરીને હું સારી રીતે ઓરખી ચુકોય, (મંચેરશાહ તથા તેહમુરસને) હં ! એમ છે કે ? તમે લોકોએ હમણું જ મને અપમાનો કીધાં તે હસવામાં બોલાઈથી કીધાં ? (હસેછે.) ચાલો તારે તો હું બી તે મનમાંથી કાઢરી નાખુંચ. આવો બધાં મને ભેટો.

(બધાં ભેટે.)

નાનાં—(જલેજરને ઓવરણા ક્ષેતાં) ઓ મરં રે, મારા મામાજી પરથી ! બધી એમની એમ ઓવરધ પોવરધને મરી જાઉં. અમિ તો શાત ને દાહરો બાવાજી સાથે તમારીજ વાત કરતાંતાં, ને તમે દુસમેનને ક્રુવેલા જાંણીને રોજ આંખ પાની ભરતા તાં.

[સરઘ.]

રીરીન—મરેરે, મને તો એજ અગમચેતી થયા કરતી તી કે અખખઈ રૂંહયા મામાજીજ નરઈ ભરેલા કેળી હરતા રમતા હોસે, ને આખરે તેમજ થયું.

(સરઘ.)

જલેજર—પણ સખગ, જ્યારે બધાં મને એમ હરખ સમેત બેટેય, તારે મારી દીકરી ગુલ કાંહ છે ?

ગુલાં—(સાદાહથી) અહીં છેઉં કાકાજી. (આવેછે.) જરે મેં જાણ્યું કે જેવણુને હું કાકાજી કે તીતી તેવણુ મારા સગા કાકાજી નીકરયા તારે જાણુ હું હરખથી બેદ્રાંમ બની ગેઈ. કાકાજી, મને તમારા આસીસ આપો.

જલેજર—જીવતી રહે મારી દીકરી, જીવતી રહે. આવો, હવે સગવે બેસો મારાં વહાલાંઓ, ને ગાયણુના ખુશનુદ સરોદ વચ્ચે આજના આએ બાયગસાલી હીંગામને પુરેપુરો ખુશી ભરેલો બનાવો. (કંચનીઓને) ચાલો છોકરીઓ, તમારા નાજ સાયના નાય ને મધુર હલકનાં ગાયણુથી આએ મારી નાલ્લી પણુ માનીતી મીજલસને ખુશી કરો.

“ જાંઠ હુમરી. ”

કનચનીઓ—પીયાકો સંધેસા મોરા કહીયો જ,

જ રે જ રે કાગા જ રે.—પીયાકો

યાદ આવત મોહો ઉનકી બતીયાં, ઉન બીન જયા જાયે.

જબસે પીયા પરદેસ સીધારે,

તબસે ખબર મીલી ના.—પીયાકો.

જલેજર—(ગાયણુ પુરં થવા પછી) ચાલો મારાં વહાલાંઓ, ચાલીસ વરસે તમેને મલવાની તેમજ તમારી સાથ જમવાની મોજ બી મને ભોમ-વવા દેઓ, તેટલાં આએ ગાયણુકારો બી કંઈ મેવો મીઠઈ ખાઈ વીસામે ભેસે.

(બધા જાયછે, હીંગા, ધનજી, ને ભીમી દાખલ થાયછે.)

હીજી—તમારું હત્યાનાહ થાએ, તે તમે લોકે મને કહાવી મારેલો !
 ઉંડું નાહું કે ઝીની એમ લેવરી કરેલી તેજ પાહા જેવો પછલાવારો
 આપરો હેટ નીહરી આવવાનો ! બીખા, ખમ્યા તેં બધાને ગરદન માયરા
 તો ? તે કેમ ની કીચેલું ને ઈતો ઘણા મહીનાનો મેહરજી હેટનો પહરાણો
 છે. હામખા તેળી ઠીઠી દાદા કરીને હધાને તણ લાકરે ચરાયવા.

લીખો—યે, પણ તીતું મને હું કેહેતો ઝોહું ? તીને અહેલા તીવારે
 તો તમે, ને હવે કહી પરેલા તીવારે મારા હહરાઓ મને ગરે પરવા આવેલા
 કે ? મને ખબર તો હતી કે એ મારા જુના હેટ મેહરજીને તાંહ રીએ, પણ
 એ પછલાવારો ઉતો કે બીખારી તે તીવારે હું હું નાહું ?

ધનજી—હા, પણ હીજી તેને ખોટો ને તાડી છેજનાર હકતો તું
 ખોયલોતો કે અમે ? તેં અમુને અહાયવા તીવારે અમે તો અહેલા કેની ?

લીખો—અરે એ અરમંગો, હવે એ પચાંત માંડી વારો. એ
 યનારં થીયું, હવે તો હધા હાયે મલી હલામ કરવા ચાલો.

હીજી—પણ હવે ઈતો હધાને પાનીચું આપકે તીતું કેમ ? એનું
 હત્યાનાહ નાએ તે લુલીની લખે કરી આએ હુન્ના મોહર જેવી ચાકરી
 નાતી મુકવી પરહે.

ધનજી—જુઓ રે મોરાઓ, હું કેહું તેમ કરહો !

લીખો—હું કેહની, જોઈએ ?

ધનજી—આપરે એ ઠોહા આખર આજે એક ખતપતર લે જઈએ,
 ખતપતર.

હીજી—હું ? ખતપતર ! અરે નીહં દુર પથર ! એનું હત્યા-
 નાહ નાએ તે ખતપતર હાતું લે જવા નીહરેલો ? કંઈ એનો આએ મેહેલ
 મેહેલ વેચાતો લેતો છે હું ?

(બધા હસેછ.)

ધનજી—અરે યાર તમે હમજતા નથી જો, આપરે આએ મુમભઈ
 તરફનાં પેયરોમાં વાંચતા નથી કે દીનહાજી પીટી હર થીએલા ને આરો-
 નેટ થીએલા તીને કરીને તેવણ પુને ગીયા તો તાંહની અનજુમને તેવ-
 ણને ખતપતર આએયું !

લીબો—અરે અરંબંગ, તીવારે માનપતર બોલ ની ! અતપતર અતપતર કરી હું જોઈતું ખાતો છે !

ધનજી—તું નીલ હમજો યાર, તે બધું એકજ. તારે ઉં એમ કેહું કે આપરે તે માનપતર લી જઈએ.

લીબો—અરે, પણ તે માનપતર કરતાં કોણને આવરહે ? માનની પોરી કરતાં તો હંધાને આવરે, પણ એતું હવ્યાનાહ જાએ તે માનનું પતર કેવું થાતું એહે તે તો બહારત જાણે !

હીજો—અરે પણ હમાલજો રે ? ઝોલોજ હાંમએથી આવે, બહી જાએ પોરાઓ, હવે કોરા નજો કાહરતા ?

લીબો—મારા બાપના બાપ, કેવો હાદો માંદો છે ! લાગે તારે તો બખરચી, ને છે તીવારે કશરપતી ! એખી હું દુન્યાના ઢંગ દેહું !

(જાલેજર દાખલ થાએછે, નોકરો નમી નમીને સલામ કરેછે.)

હીજો—મુ-મુ-મુ-મુરખી હાખને ગો-ગોલામો પગે લાગતા છે.

જાલેજર—ખુદાને પગે લાગો, હું તો તેનો એક પેદા કીધેલો બંદો, ને વરી તારી છેજનાર ખોટો છેઉં.

લીબો—(બાણુ) હાએ, હાએ, માયરા તો ઠાર !

ધનજી—(પગે પરીને) હાએજ હમારો એટલો ધુનાહ માફ કરો !

જાલેજર—ધુનાહનો માફ કરનાર તો કીરતાર છે, પણ આજ કાલ આપરા લોકમાં એજ ઘણું વધી ગીયું કે પગ તરે બરે ને લંકા હોલવવા જાએ, તેમ પોતાની હાલત ગમે એવી કંગાલ છતે ખોટી શીસ્યારી ને ખાલી અભીમાનથી પારકાની નીંદા કરવા જરાક ખી ચુકતાં નથી. પણ હવે તમેને એતાઉં કે ફરીથી કોઈ ગરીબને હીની તેની હસી કરવા આગ-મચ તમે પોતાની હાલતનો વીસ વાર વીચાર કરજો, ને ચાલ્યા જાએ તમારાં કામપર—

(નોકરો જાલેજરને નમી સલામ કરીને જાએછે.—ધુલાં આવેછે.)

કાંય દીકરી, પાછલાં દીવાંનખાનાંમાં ગાયણની ખુશ મજા મુકી અંહી કાંય આવી ?

ગુલાં—કાકાજી, મુઘ મારા જીવને ચટપટ થયા કદેચ કે તમે બધાંને નોતર્યાં, ને કાઢસને કાંચ નહીં તેરયો? તેને તો તમારે વરે ખબર થી નહીં હોસે?

અરદેશર—દીકરી ગુલા, કાઢસનો ખ્યાલ તારાં દીલથી દુર કર. તું એ ઝેરી સાંપથી કમકમીને હવે દુરજ રહેજો.

ગુલાં—કાંચ, કાચ, કાકાજી, એમ કાંચ?

જાલેજર—દીકરી ગુલાં, એ બદમાસ કાઢસ પરણેલો છે, ને તેની પત્ની બર્ફી થતી કોઈ નસકારી નોસાકારી દુકતીને મેં નજરે નજર નેએલી છે.

ગુલાં—(બભરાઈને) ઓ કાકાજી, એ સું કેહોચ?

જાલેજર—હા બેટા, મેં મારી આંખે જોઈ, તારેજ મારી ખાતરી થઈ, ને તેથીજ મેં તે નાપાકને કામનું જીવું ખાહાણું કાઢારી તારીથી સદાનો દુર કાઢોચ. હવે તે તુંને પાછો મલનાર કે તારે રસ્તે આવનાર નથી, વાસ્તે દૂરી કેહુંચ દીકરા કે તું એ કારા નાગથી સદા દુરજ રહેજો.

ગુલાં—ઓ કાકાજી! હું તમારો સું ગુણુ ગાવસ?

જાલેજર—દીકરી, તે ગુણુ તેં બ્યાજ સીકે આગમચથીજ વાલ્યોચ. પણ દીકરી, મારી તુંને સદ્સાહ છે કે એવા એક જીવ દગલખાજના ખ્યારની નાસીપાસી માટે જરા થી ગમ કરવો સળેવાર નથી.

ગુલાં—ખરું છે કાકાજી; એવા એક બદમાસની મોહખતની નાસી પાસી માટે ગમ કરવો એ થી એક મોટામાં મોટું પાપ છે.

જાલેજર—ખરાખર છે મારી દીકરી, પણ હવે એ વાત જવા દે, જો સાંભળેથી તારા બાવા ને કુવાઓ આવેચ.

{ મેહરજી, મચ્છરશા, તેહમુરસ તથા
નાજાં, શીરોન દાખલ થાએ છે

મચ્છરશા—મુરખી, હવે તાબેદારને રજા છે?

જાલેજર—નહીં દોસ્તો, તમો તથા બાધ તેહમુરસજીએ તો પોતા ની બેટીઓ સાથ જરૂર મારાં ગરીબ ગુલાંમ પર વધુ નહીં તો એક અદ-વારકું થી રહીને મને ખુશી કરવોજ પરસે.

તેહમુરસ—જેમ મુરખીની મરજી, જેવો હોકમ, તાબેદાર છધયે !

મંચેરશા—સાહેબ જેવા અમોને ચાહોય, તેવોજ તે પાક પેદાનો કરનાર પરવરદેગાર તમોને પોતાના જર ખખનાથી ચાહે, સાહેબ.

તેહમુરજી—ભાઈ, તારે મને રજા છે ?

જાલેજર—હા બેરાદર, હું તુંને રાખવાની બોહોસ કરતો નથી. તમારૂં મકાન એટલું પાસે છે કે હું તમુંને ને તમો મને ચાહસો તારે મલી શકસો, માટે પધારો, રજા સાહેબની.

ગુલાં—ચાલો કાકાજી હું જાઉંય, કુવાજી હું જાઉંય હં: નાજાંમાએ, શીરીનખાઇ, રેહવો માએ.

[તેહમુરજી ને ગુલાં જાયછે.]

જાલેજર—ચંડયાઓ, ઘેર તમારુંજ છે, જરા બી જુદઈ જાણતા ના. નાજાંમાએ, શીરીન, જાઓ દીકરા, બે ઘરી મેહેનમાં ફરી હરી જીવ ખુશી કરો.

નાજાં—કંઈ નહીં જી, જઈએય જી.

(મંચેરશાહ, તેહમુરસ તથા નાજાં શીરીન જાયછે.)

જાલેજર—(એકલો.) ખુદાતું કામ ખુદા કરેય ! આમુદદત મારાં મનની મુરાદ અંતે આજે ખર આવી, ને ચાલીસ વરસની જુદઈના એક જલેમ જમાના જેવા અરસા પછી મારાં અંગત વહાલાંઓને મારાંજ મેહેલમાં હું મલવા ને તેઓ સાથે જમવા પામ્યો એ ખરી શુકરગુજારી છે. પણ હવે મારા આએ બે બંધેવીઓ ને બાણેજનેની જલદી વધુ તપાસ લેઈ લેવીય, કે જેથી સઉ સઉને તેમની લાયક કીમતમાં નવાજવાને બની આવે. આદમી કરતાં વખત વધારે બલવાન છે. જીંદગીનો પલનો ભરોસો નથી, ને તેથી જો એ મારી ફરજે હું જલદી અદા કરી રેહવસ તો પછી આએ દમ ખુશી શાય તે કીરતારની દરઘાહમાં રવાના થસે.

[જાયછે.]

પ્રવેશ ૨ જો.

{ માતખર મેહુલનો એક ખામ, મંચેરશા ને તેહમુરસ વાત કરતા દાખલ થાયછે.

તેહમુરસ—પણ ડીયર મંચી, તુંને નહીં અજાબ લાગતું કે એ

પોંહચેલા પાહવને ચાહી ચીતીને આપુનેજ એક અઠવાડ્યું અંહી રાખ્યા, ને પોતાના માંએ જણ્યા ભઈ ને પેલી દુકતીને એક બોબે રજા આપી ઘેર જવા દીધાં ?

(જલેજર આવીને કુપાએછે.)

મંચેરશા—પણ તેમ તે લોકો ધકેલા ખાતાં રોજ આવી મરશે કેની ? વરી નથી કાંઈ આવવાનાં જ નેની વાત ?

જલેજર—(આજુ) પણ તેનાં તમારી આંખમાં કેમ મરચાં વટાયાં ?

તેહમુરસ—હું તો ધારૂં, યાર, કે એ ડોસો મેહરજી કરતાં આપુને હવે વધુ ચાહેય.

જલેજર—(આજુ) તારે, તારે, તમારા વગર તો જીવ જી પુટેય !

મંચેરશા—હારે યાર એમજ, કેમજે તુંને ખબર કેની ? જમી ઉઠવા પછી મોહજત ને મમતાથી એ ઢાંખરાએ તો આજે વરી મારી નાણા સંબંધી હાલત બી પુછી !

તેહમુરસ—અરે આપુ તેમ તો મને બી પુછી, ને તેથી હવે મને તો લાગેય કે એ પોતાની સધલી દોલતના સરખા બે ભાગ કરી તુંને ને મનેજ આપી જસે, ને બીજા બધાંએને વાપર વખાતાંજ રાખસે.

જલેજર—(આજુ) એ કાંઈ મરેય ? બચ્યા ભરોસે જુઓ રેહસે, જુઓ. આવા ઈજદનાં પાણીએ મોંતું ઘોઈને આડુંના પાતરાંની કાપરી લાવજે, કે તેમાં વાલકેસરના નહીં તો માનેકજી સેકના દુગર પરના ભરી આપસ. મરનારીઓનું બહું થાએ તે તેઓએ બી સું દીવા લઈને વીટીપરનાં નંગોને સોહધી કાહરયાંય !

મંચેરશા—એ આપુનેજ બહું આપે એમ તો છેક અંધેર નહીં થાએ. થોડું થોડું અભેટાં તભેટાંઓના કપારમાં બી ગહમ તો દેસેજ, પણ અંગ્રેજીમાં જોને લાયન્સ શર કેહેય તેમ મોટો ભાગ તારો—

અંધે જણુ—ને મારો થસે.

[તાલી લે છે, અને હસેછે.]

જલેજર—(આજુ) મારો તો નહીં થસે, પણ બચ્યાજીઓ મારો તો થસેજ.

મંચેરશા—પણ વાઈ ટોમ, એ ધરડા ધુવરે તુને તારી નાણું
સખંધી હાલત પુછી તારે તેં સું કહયું ?

જાલેજર—(ખાણુ) સું જખાંમાં શીરીં છે ! “ધરડો ધુવરા” ખાધેલુ
નીમક હલાલ કરેય તો ખરો.

તેહમુરસ—લે વરી સું કહયું ! જાણે મારાં માએ ખાપ તરતનાંજ
બેઉ સાથે મરી ગીયાં હોએ તેમ હું તો ખાસો એક પાણીનો હાંડો ભરાય
એટલું ડુસકે ડુસકે ને ડચકે ડચકે રરયો ને રદન કીધું. મકુંજે તમારી
બેહન થતી નથી મરી ગઈ, પણ સાથે મને મારી ગઈ, ને મારે માંયે
કરજના ટોપલે ટોપલા મુકી ગઈ.

જાલેજર—(ખાણુ) મરનાર તરફની ફરજ તો ઠીક અદા કરેય !

મંચેરશા—વાહ, આખાદ રામખાંન જાણે મારું જ. કેહવું ! આપરે
તો પોરીના ચાર ચોખા પારી આપવાનું બી ટુટયું, નથી કરીને ધાઈ પર-
ચાય. એ મસે જે બસો પાનસો ઝટે તે ખરા.

જાલેજર—કાટલી લઈ ગલી ગલી બીખ કાંય નહીં માંગતા? નહીં
તો ઉધરાનું કાંય નહીં કરાવતા ? બદમાસો, તમે પોતે તમારા બચ્ચાનાં
શત્રુ છેઓ, તમારી પુરી ચાલનો તમારાં ગાએ ગોલાખ જેવાં બચ્ચાંને
વારસો ને અસર આપી તેઓનું તમે દેખતી આંખના આંધરાએ
નખખોદ વારેય.

તેહમુરસ—પણ મંચી, એ ડોકરો મરસે કાહારે ?

મંચેરશા—કાલે, પાછલી રાતે.

જાલેજર—મારું આવસે તારે હું તો જવસ, પણ તું જીવીને કાંદાની
ન્યાત જમારજે ની.

તેહમુરસ—એ નખખોદ ગીયો નહીં મરસે કે નહીં માંચરો ખાલી
કરસે, ને બધાંને દોરા તણાવ્યા કરસે.

જાલેજર—(ખાણુ) તારું [જે ચાલતું હોએ તો પાંજરાપોરમાં
મુકી આવ.

તેહમુરસ—જે મંચી (કાનમાં) મારું માંને તો આજે એને કાંઈ

પાઈને પોહરાવી દેઈએ, કે નહીં તો આજે છે બી નવરૂં, ડોકરો રાતે ઘોંટાય તારે—

[ગરૂં દાખવાના ચાલા કરેછે.]

મચેરસા—શું ટોટો બોટો ભચરવાનો વીચાર છે કે ? પણ તેમ કરવાનું કંઈ કામ નથી. મને તો શક છે કે એ ડોસાએ જેટલાં વરસ કાઢ-રયાંય તેટલા હવે દાહરા કાઢરે.

જાલેજર—(ખાણુ) કેમ કદરના કોથરાજ છે. ખલીરની કાંની ડોકાં તાંણી મારો તાકો ધરી થવાનીજ વાટ જોએય.

તેહમુરસ—કાંય, કાંય, તે કેમ ?

મચેરશા—તુંને ખચર કે ની ? હું તો આજે અપોરનો માળતુ નેઉંય કે એને તો કેદો ખહીનો મરજ દેખું ! એાં એાં કરયાજ કરતો તો.

તેહમુરસ—કાલે મરતો હોએ ને જો આજે મરે તો હું તો ઉઢવારે માંચી ચહરાઉં.

જાલેજર—(ખાણુ) છાતી કે છાતો ? જીવતાં જીવત તો લાયકી કરેય પણ મારાં મુવા બાદ બી લાએકી કરસે ખરા ! પણ કંઈ નહીં, એ સુધ્ધ ટુટેલાઓ મને થોકીયાકીને ખહીનો મરજ આપવાજ બેદાય તો હું બી તેજ ચરત ચલાવી એ અદમાસોને બેહેકાવસ.

મચેરશા—ચરે પણ વારં એણે પોતાનું વીલ કીધું હોસે ?

તેહમુરસ—નહીં કીધું હોસે તો હવે સાંઝ સહવાર કરસે ખરો, કારણુ એણે મને આજે એમ બી કહ્યું કે ભઈ તમે તમારે ઘેર જાઓ તે પેહેલાં મને તમારી સહજાહ લેવીય.

મચેરશા—મને બી એમજ કહ્યુંય ! ખિદા કરે ને કંઈ વીલને ભગતીજ સહજાહ માંગે તો એને લાંબો ટુકો કરી આપરે ખાટયે તેવું વીલ કરાવી લેઈએ.

તેહમુરસ—મને એજ ફકર છે કે જો એ વીલ કરવા વગર તાકો ધરી કરી દેસે તો એને છોકરાં નહીં હોવાથી અંગ્રેજ કાયદા મુજબ એના વરા બાઈનો પેલો દુકતો કાઢસ એની દોલત ને અરક્યામતનો ધણી થસે, ને આપરે હાય ધસતાજ રહી જસું.

મંચેરશા—મને ખી આજે આજો દાહરો થયો એજ અફસોસ છે !

જલેજર—(ખાજી) ઉમા રેહો, અચ્ચાજીઓ, તમુને ધીરજ આપવા આઉંચ.

(જલેજર આસતેથી જતો રહે છે.)

તેહમુરસ—પણ વારં, તું ધારેય કે વીલમાં પેલા કાઠસને એ કંઈ જાંસસે ?

મંચેરશા—એક ટુટી બદામ ખી નહીં. તેના પર તો એને બારી કેહર છુટેલો છે, ને તેમાં વરી સેવકે ખુબ મરી મસાલો બબરાવ્યા કીધોય.

તેહમુરસ—તેમ તો વખત મલવે હું ખી કંઈ ચુક્યો નથી તો.

(જક હસે છે.)

મંચેરશા—પણ સંબાલ, ફેરવી તોલ, પેલો કાતરયાનો ધસેલો સાંખેથી અંહીજ આવેચ. (જલેજર ખુબ ઠાંસતો દાખલ થાએ છે, બેઠ જણા નમીને સલામ કરે છે.)

જલેજર—કેમ દોસ્તો, સું ગપ્પા ચલાવી રહયાય ? આવો મને તમારી સાથ કંઈ કામ છે ?

તેહમુરસ—સાહેબ, સેવકો પર ઘણી માયા રાખોય. હમણું મં-ચેરશા સાથે હું તમારીજ ગેઈગિજરીનો ખરાપો કરી આંખ પાણી બર-તોતો, સાહેબ.

જલેજર—અં: નહીં, એમ વખત બે વખત આંખ પાણી નહીં બરયા કરયે બા.

તેહમુરસ—ખરં કેહુંચ મુરખખી, જારે હમે યાદ કરયેચ કે તમારાં બેહનો-શુરૂથમાન બેહરત તેઓનાં પાક રહને-ખીચારીઓ તમારીજ ટગર કરી કરીને મારગે લાગી તારે અમારી છાતી બરાઈ આવેચ. (રરતાં) ને અમારીથી રરયા વગર રેહવાતું નથી, સાહેબ.

મંચેરશા—અરે યાર વરી તમેં એ વાત કાંય કાહરી, તેહમુરસ ? વરી મારો જીવ ધબરાઈને છાતી ખાતી ખેસી જસે ? તો.

જલેજર—સાહેબને કંઈ છાતી ખેસવાની તેપ બેપ છે કે ? અરે તારે તો એ વાત રેહવાજ દેઓ. ઘેરમાં વખતે પલાસતર મારવાની રાહ

ખાઇ નહીં હોસે તો આખદા જેવું થઇ પરસે. વારં ચાલો. હું એટલીજ વાતથી ખુશ છે' કે તમારા જેવા લાયકીવારા વરો મારી મરનાર બેહતોને મદ્યા.

તેહમુરસ—સાહેબ લાયકી બોલોય.

જાલેજર—દોસ્તો, હવે હું તમો બેઉ સાહેબોની એક વાત પર સહલાહ પુછવા માંગુય.

મંચેરશા—પુછો સાહેબ, પુછો.

જાલેજર—મકું જે હું જીવી જીવીને કાંઠાં સુધી જીવસ. (ઠોંસેછે) આએ મને ખહીનો રાગ તો લાગ્ય પડી ચુક્યો.

[ઠાસેછે.]

તેહમુરસ—અરે નારે, નારે સાહેબ, એ જીવલેન દરદ તમારા દુશ-મેનને ખી નહી યાએ.

મંચેરશા—ખોદા તમોને અમો નાવારેસોનાં માંયાપર સો વરસ સલામત રાખે, પણ પેલી સું વાત સાહેબ ?

જાલેજર—તમે અહીં વેર તજદી લેઈ આજે મને માન આપ્યું, તે મારાપર ઘણી મેહરબાની થઈ, કેમકે એ દુક અરસામાં ખી હું તમો શક્યાઓની ઘણી લાએકીની વાત ને ચાલચલણ જોઈ તેમજ જાણી શક્યોય, ને તેથી હવે તમો સાહેબો અતરેથી પાછા સીધારો તે પેહેલાં મને મારાં વસીયત બાબે તમો બેઉ સાહેબોની સલાહ જોઈએય. (મંચેરશા અને તેહમુરસ ખંખારે છે) મકું જે હું એમ પુછું કે આપરે વીસમાં કાઉસનું કંઈ નામ પારથે કે અખારા બેહદીન કાઉસજ કરીએ ?

તેહમુરસ—અરે અખારાજ કરી જાઓ, મેહરબાન ! તેને પઈસા આપીને સું વધારે બગારી નાખવોય કે ?

મંચેરશા—કંઈ સાહેબ સાહેબ કરો ! તે લુચ્છાને પઈસાની જરૂર સું છે ? અરે ઉલટો પઈસા મલતાંજ તે છે તેમાં પુરા મેહકીને બગારી જસે.

જાલેજર—ખરાબર છે, હું ખી એમજ ધાર્ય. ચાલો તારે એવું તો પત્યું. (ઠોંસેછે) પણ હવે મેહરજ ને ગુલ વીશ સું વીચાર છે ?

તેહમુરસ—જો સાહેબ મારું મત પુછો, તો હું તો કંઈક એ જો તમારે જગે હું હોઉં તો એ ખીચારને કંઈ નહીં આપું.

જાલેજર—એમ ! કાંય વાર ?

તેહમુરસ—જોવ સાહેબ, એ લોક ખીચારાં ગામરેનાં ગામરયાં, ને ગરીબઘને સાદાઘમાં એ લોકનો જનમ ગીએલો. હવે ગરીબ માણસો પોતાની ગરીબઘમાં સંતોષી હોએય, તેઓને પૈસા આપી લાલચ ને લોભમાં ગીરફતાર કરવાં, એ જાણી જોઈ તેમનો સંસાર ઉંધો મારવા સમાન છે.

મંચેરશા—તેહમુરસનું બોલવું ખરહક ને બોલે બોલ રાસ્ત ને દરોખસ્ત છે.

જાલેજર—મારાં બેજાંમાં ખી તમારી રાસ્ત ને દરોખસ્ત સહલ્લાહ ઉતરેય ખરી. તારે હવે બાકી રેહ્યા તે તો તમેજ નેકનામો, ને તમારીજ તાલીમ ને તરખીએતથી ઉધરેલી તમારા જેવીજ લાચકી વાલી તમારી બે બેટીઓ. હવે હું કાલ ને કાલ મારું વીલ કરસ.

મંચેરશા—હાજી જોઈએ તો કાલે કરો, નહીં તો આજે કરો, બધું સરખું છે.

જાલેજર—હા બપાવા, હું કાલે જરૂર વીલ કરી નાંખશ, જેમાં તમે બંધેની ખાતરીજ થઈ જાએ ને તમે બેઉ સાહેબો જીવો જાગો તાંહા સુધી મને યાદ કરો તેવુંજ તમારું નામ પારસ, તે વીશે તમે ખીલકુલ બેરીકર રહજો. ચાલો આવો સાહેબો, અંહી માહર જરા ડુંક વધારે નીકરીય તેથી અંદર જતે.

{ જાલેજર આગલ ચાલે છે, મંચેરશા અને તેહમુરસ નાચતા કુદતા અને એક એકને તાલી આપતા ચાલે છે. જાલેજર ખારે દારે જાએ છે.

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૩ જો.

{ ખરશેહ ખાન્દાનીનાં ઘરનો એક ઓરડો. વચમાં એક બીબ ખારણીવાલો ઓરડો. ટેબલ, ખુરસી વગેરે મધ્યમ ફરનીચર. બેહરાંમ ઘરાંતી વીચાર કરતાં દાખલ થાય છે.

બેહરાંમ—એના સેથીઆનોસ જાએ, હવે તો ખેરખેરા ખેયા

આખા મેંમઠ જંગલી છે. હું હરમુજ ઘેલુરીને થેરવા ગેઇ, ફન થે મારી સાથ નેંઈ આવી. થે મેને કહેય, ‘ઈરન જંગલી છે. થું થેરય હું નેંઈ આવેય, થારા સીથ થેરય આવેય.’ થારે આજે મેં ખીખલાને થાલ ખરી મોખલીય, થે પેથાવી શેંમળવીને લોવેય. મળના થેયા કે મારા સીથ ગેઈ, તે મારા બાઈ ફાનીસનના ઓધાને થારાં મારી મેંને હોક મારેય, ‘ખીહરમ,’ મેં બોલ્યો ‘ઓવીજ.’ બોધ બેઝેય, ‘થારા સીથ ગેઈ ગેઈ થેથી ફાનીસનના ઓધાને થારા ધીલીય, થેના આઝે ખુંચી થુ થવા રાખેય.’ મેં કહેય ‘વોઓઓઈજ.’

[હોરમજ ધડીયાલી કીકલા સાથ દાખલ થાયછે.]

કીકલો—આવો છાળ, આવો. લે બેહરાંમ, હોરમજ ધરી-યાલી આવેલા.

બેહરાંમ—એ ઘેલુરી, હું થેરયા થું નેંઈ ઓવી ને હવે ખીખલા થેરયા થું ખેમ આવી ? થું થેના જંગલી છે !

કીકલો—અરે છહીના અંકુછ, એ છું કરતો સે ! હું છેટને જેમ તેમ મનાવી લાવેલો તીવારે એવલુ આવેલા, ને તું છેટને જંગલી છાંનો કેહતો સે ? કંથો અકકલનો ઓથમી સે, ઓથમી.

હોરમજ—જેવો રે એ હજળખો, કામ જોઈને માઈં જે બીલતું બીલાઈં થસે તે તમને આપવું પરસે હં !

બેહરાંમ—અરે થું બીલારાંને સાના રેરેય ? થું મારાં ખાંમ ખરે-ય, ફેછી હું થુંને થોપલા ભેરીને બીલારાં લોવી ઓફેય.

(હોરમજ હસેછે.)

કીકલો—કંઈ નીહ છાળ, ઈતો ખસારો જંગલી સે. ગરીબ મની-ખની સાકરી જાતી રેહતી સે, તીને કરીને એટલું ધડીયાલ હમું કરી આલો. તીનો જે ખરય થાછે તે હું ઈની પાછેથી અપાવા. તમારા પઈ-છાનો હું જમીન, પસી કંઈ ?

હોરમજ—કીક છે, પલુ બેહરાંમ ધડીયાલ તારે હાથે કેમ કરતાં બાગું ?

બેહરાંમ—અરે થોરી, થું બી કયા ગેરફૂં થેર છે ? હું સું ખરવા ભોંગેય ? થે ફાયાની ખુશીથી ભોંગી ગીયા.

હોરમલ—(પાધરી કાઢીને પાસેની ટીપઈ પર મુકતાં) વાઈ' ચાલ, બતાવ, તે તાઈ પોતાની ખુશીથી ભાગેલું ધડીયાલ કાંઈ છે, જોઈ ?

બેહરાંમ—મારી ફજવારે આવ, ડં ઘેખારેચ.

(બેહરાંમ તથા હોરમલ નચે.)

કીકલો—છાઈં થીયું કે છેટ ધડીયાલ ભાગું ને ભાગું બાહર ગામ જતા રીયેલા. જે દીઠામાં આવતે તો પંસાતીનું કામ થાતે, ને નીંહ ઉ. તો ડં બી આપદામાં આવી જતે. વરી છેટાંની બી ધડીયાલ દીઠા વનાજં ઓવડાને તાઈં વાસી બાહર ગીયેલા, એ બી છતાનાંનું છુનું થીએલુ. હં: હવે હું આએ પારછાને જમજવી પડાવીને લાવેલો તો ખરો, પણ તે બાઈ બાહર ગએલી પાંસી આવે તીના પેહલાં ઘડયાલ જમું કરી લાએ તો પસાંત ઓસી.

(બેહરાંમ આવેછે.)

બેહરાંમ—અરેખીખલા ખીખલા, ઘેસુર કંઈ ઘેના નેથી ભોંગી જ્ને ! ઉરમુજ બેઈ કે એનાં ખેમાંન થુથી ગીયા, એફર કુથી ગીયા, ખાચના ખટખા થઈ, ને ફાઈરમ ભેચરઈ ગેઈ. ભેસ ! એટલાજ ભાંગી.

કીકલો—તાંને જીહરીનું અવે આખખું તે છું રીયેલું ? (હસેછે) બહું તો જાતરે જાત કીએલું, ને હજી તો ઓસું પરતું સે ! પણ જે બેહરાંમ, છુરતથી મારી કીકલી ને ભાણુકા આવેલી સે.

બેહરાંમ—ખાન આવેલી છે ?

કીકલો—મારી કીકલી ને ભાણુકા

બેહરાંમ—યારી ખીટલીની જોણ ?

કીકલો—અરે કીટલી જાંની બરીસ જે ? મારી કીકલી. જે કી-ક-લી.

બેહરાંમ—હા, ફત ખી-ખ-લી યારા મું યાએચ ઘે ડં નેઈ સે'મજેચ

કીકલો—અરે મેર રાંનના, મારી કીકલી બી નીંહ જાણુતો સે ! મારી કીકલી તે મારા જીહરાની પોરી ! મારી બધરી આવેલી સે, તીને હું મલવ જતો મું, વાજતે ધડીયાલી જાત તુંજ છટલ કરી મેલજે.

{ કીકલો નાચે, ધડીયાલી ઘડયાલ કપડામાં
{ વીઠાલી બગલમાં મારી હાખસ ચાલે

હોરમજી—અરથા બેહરાંમ, જમ તારાં બાઈનું નામ ધન છે, તેમજ આએ ધરીયાલ તારા સેઠનો એક ઉત્તમ ખજાનો ને ધન છે.

બેહરાંમ—ફણ એવે થું એ ખેળનાના ધનને સું ખેરેય ? ખાં લેઈ જાએય થે બેહની ?

હોરમજી—હું એ લઈ જાઉંય. તું કેહેશ કે તારો સેઠ તો ચોથે દાહરે આવશે, તારે તેની આગમય પરમ દાહરે તો હું એ પોંહચારી જવસ.

ખરશેદજી—(અંદરથી) બેહરાંમ, આ બેહરાંમ ?

બેહરાંમ—(ધણેજ ધભરાઈને) અરરર ! ખાંના ખરાખીના ખુરદા ! સીયતો આજેજ ફાછી આવી !

હોરમજી—લે તારે તો ધડીયાલ રેહવાજ દે. હું તો બા જાઉંય.

[ધડયાલી જ બાજુ સાહદ આવે ત્યાં જવા કરે છે.]

બેહરાંમ—(તેને અટકાવીને) અરે એ જંગલી તોં ખાં મરેય ? એંધથી તો સીયના સોહધ આવી ! અરરરર ! અવે સું ખરેય.

(બેહરાંમ હયાંથી તાંહાં દારતા ફરે છે.)

હોરમજી—પણ નખખોદગીયાના જણ્યા તારે તે નહીં જોએ તેમ મને પસાર કરી દે ની, નહીં તો મને નફારં લાગશે ! અરરરર, હું કાંહ આએ આપદામાં પરયો !

બેહરાંમ—એઈ ઉરમુજી થેલુરી, થું આએ ચોધામાં ભેરઈ જાએય.

(આરડો દખાડે છે.)

ખરશેદજી—(અંદરથી) બેહરાંમ, એ કાંહ મરી ગીયો ?

હોરમજી—(અંદર જોઈને) પણ એ તો કોઇનો સુવાનો આરડો છે ?

બેહરાંમ—અરે સુવાના ને વેરીયારીના છે થેમાં યારા બાપ દાદાના સું નેખખોદ ગીયા ? એ થો મારા બાપના ચોધા છે. (હોરમજી અંદર ભરાએ છે.) એઈ થેલુરી, થું અંધરથી અધમરી થેએય, ને ઉં થુંને સાધ મારેય ધારેજ થું બાહાર આવેય. ચાઆસ, અરે ફણ સીય આવી.

(ખરશેદજી દાખલ થાએ છે.)

ખરશેઠ—કેમ રે હરાંમખોર, હું સાહધ મારી મારીને યાકો તે જવાબ કાંય નહીં દીધો ?

બેહરાંમ—સીધ, હું ઘેનાં ખોંમમાં ઉઘી.

ખરશેઠ—સું આખખાંને ભાંજીને ભાંગેલાંનું આખખું કરી મર-
તોતો જે સાધ નહીં અપાયો ?

[ખરશેઠ પોસ્તનાં કાગલ વાંચે.]

બેહરાંમ—ભાપ રે એને ખેંમ જાંણ્યા કે ભાગેલાંના આખખા કર્યાયા!
(ધડીયાલી અંદરથી છીકે છે તેથી ગભરાઈને) અરે એઈ ઘેલુરી વેરી થુને
સેરખેમ સાના થઈ ? એ છીકી સેના મરેય ? મુગા રહેની.

ખરશેઠ—ધણુંજ અજબ જેવું. મારી ગેરહાજરીમાં મારી
ટેબલ પર એકઠાં થયલાં કાગળેમાં આએ એક નનામું કાગળ કંઈ નવુંજ
અજવાલું નાખેય. (વાંચેછે.)

" આએ ખીના લખી હું તમારો છુપો દોસ્ત તમને ખબર આપુંય કે તમારી ધરીયાંણીની
હીલચાલો શક ભરી છે, વાસ્તે ચેતેલા રહેજા. "

છટ, છટ, જાંઠાં છે તાંઠાં આએ કોઈ પેટના ખરેલાનું કાવતું છે.
મારી ધન જેવી પાકજાદ અજલા માટે એક બી જુરો ને ખાટટો ખ્યાલ
વમાસવો એ મરગરજન ગુનાહતું કામ છે. ખરેખર, નીચ નીંદાખોરોયો
તો ખોદા ખંચાવે. જ્યારે એવા કાલાં મેંઢાઓ પોતાની નીચ નેમનાં
પાપી પગલાંમાં નીશફલ થઈ પાછા હટેય, ને જ્યારે તે સંસાર સુખના
શત્રુઓનું કંઈજ વલતું નથી, તારે પોતાની ગંધીલી ગુપ્તાનનાં ઝેરથી
તેઓ સુખી સંસારમાં શંકાનો સલો પેદા કરી તે નીરદોશ કુટુંબોનો નાશ
વાલી પોતા માટે દોજખના દરવાજા ખુલ્લા મેલેય. તેવા મુજ પાપીઓનો
જેમજીવતાં તેમજ મુવા બાદ બી દોજખમાંજ ઠાર થજો. મારી ધન તો
મારો ખરો ખજાનો ને મારું ધન છે.

{ એજ વખતે બેહરાંમ પાછો આવે છે, અને
{ ખરશેઠના છેલા બોલ સમજી ચોકે છે.

બેહરાંમ—સેથીઆ નોસનાં ફાજી ! એના ખોજના ને ધન તો ભોગી
ગેઇ, ને એ સું ખેહી મરેય ?

ખરશેઠજી—લાવ તારે તો હું જઈને ધનને આગે કાગળ બતાવીજ દેઉં.

(ઘડીયાલી ભરાયો છે ત્યાં જાય છે.)

બેહરાંમ—(બાળુ) અરે થોં ખોં જાગ્યેય ! થોં તો ઘેલુરી ભરાયલી છે!

ખરશેઠજી—(બારણાંને આંચકા મારી) કોઈ દહારે નહોં ને આજે બારણું બંધ કેમ છે ? બેહરાંમ ?

બેહરાંમ—જી સોળ.

ખરશેઠજી—તારાં બાઈ અંદર સું કરેય ?

બેહરાંમ—એપરા ભેદલેય, સોળ.

ખરશેઠજી—કપરાં બદલેય, કેટલો વાર થયો ? પા કલાક થયો તો હું આયોય.

બેહરાંમ—હા સોળ, ખેખતમાં જેથલા બેહરાં છે થેથલા બેદદાં એકદમ ભેદલેય.

ખરશેઠજી--એ ચરેલો સું બકી મરેય ? (બારણું ઠોકીને) ધન, ઓ ધન, સાંભરેય કે દાવર, હું આયોય જો.

બેહરાંમ—ઘેના જંગલી છે ! ઉરમુજી ઘેલુરીને નેઈ હોંક મારેય ને ઘેન ઘેન સેનાં ખરેય !

[ખરશેઠજી બારણાંની કલમાંથી જાઈને ઘભરાયે છે.]

ખરશેઠજી—અરે પાણુ અંદર તો કોઈ જુટવારો બીરાજ્યાય !

બેહરાંમ—(બાળુ) હા, અંદર ભુતમામા બીરાજ્યાય ?

ખરશેઠજી—બેહરાંમ ? (ટીપાર્શ્વપર ઘડીયાલીની પાઘરી જોઈને) અરે પાણુ આગે પાઘરી કોણુની ?

બેહરાંમ—(ઘભરઈને-બાળુ) અરે થારા ભોપ દોજેખમાં જાગ્યે રે ઘેલુરી ! અરે એ ઘેરાના ખાધા ખેથા ફાગરી એઈ મુખી ગેઈ ? (શંકને) સેથ ઉં નેઈ જાણેય ખે એ ખોંથી આવી. ઉં સેમજેય એ ફાગરી એઈ ખેથા ભુલા ફરયાય. (પાઘરીને) એઈ ભોલ, થુ ખોંથી આવી ?

ખરશેઠજી—(શંકથી) તારે તો ખરેખર કંઈ વધતીનાં લખન છે ખરાં ! કંઈ બી કાફ ઘોર છે. આગે નનાસું કાગળ ખરું પરવાતું છે કે

સું ? (માથાપર હાથ ફેરવી) મારી પાધરી તો મારે માથેજ છે, તારે આંખે કોણની ? એ મારી પાધરી છેજ નહી. હું એવી પાધરી પેહરતોજ નથી ? આ ! જો કંઈ તેવું કમું હોસે તો હું ઘેરનાં એકેએકનું ખુન કરસ.

બેહરાંમ—(ખાતુ) અરર ધોરી ! ઘેડ્યુરને વરે બેદદાનાં ખુન થા-એય !

અરશેદજી—હજી બી હું આરણાંની કલ્પમાંથી જોઉં તો ખરો (જોઇને) નખખોદ પર નખખોદ ! અંદર તો કોઈ કારા ડગલાવારો ભરાયલો છે ! ખસ થઇ ચુકું. આંખે તેનીજ પાધરી છે. આ ખુદા ! હું વગર જણાવવે ગામ-થી પાછો ફર્યો તો એક કેવું ભયંકર કાવતું પકરી કાઢાયું ! આ મારો જીવ ધબરાએય. મને ઉકરાટ થઈ અકકર વકર થાએય.

બેહરાંમ—સીય બેસ, બેસ, ચારા જીવ ધબરાએય થે મેં ફેંખા લાવેય. (જતાં યાદ આવવાથી) અરે ફણુ ફેંખા તો અંધર રઈ જોઈ, ઉભા રહે સુઢકરા લોવેય.

(નવા કરે છે.)

અરશેદજી—પણ હવે સું કરું ? સું આરણું બાંતુ ?

બેહરાંમ—(ખાતુ) અરે એ બાન્નાં ભોંજેય થો ફેલો ગેલુરી ફ-કર્ડ જાએય ! (અરશેદજીને) સીય સીય ઉભો રહે હું ફજવારેના ખારીથી અંધર જાએય, ને ફેલા ચારા ખારા ધગલાવારા ભુથમામાને પખરી લોવેય.

(બેહરાંમ જાએ છે અરશેદજી ખરાપો કરે છે.)

અરશેદજી—ઓ ધન ધન ! તારાથી મેં સપને બી એવી આસા નહીં રાખીતી. અરે અત્યારથીજ મારી આંખમાં તો ખુન વરસી રહયુંય. બેહરાંમ કાંહ મરી ગીયો, હજી સું કરી મરેય ?

{ નારથી ખારણાંને આંચકો મારે છે.—ખારણું જોડ કરતું હો-
વાથી એક ખાતુથી હોરમજ ધડીયાલી બગલમાં ધડીયાલ
મારી પોતાની પાધરી લઈ નાહસી જાએ છે.—અરશેદજીની
સાંબે બેહરાંમ અડડે છે તેને બીગાનો સમજી અરશેદજી ગલ-
ચીમાંથી પકડી જમીન પર પટકીને ખુબ મારે છે.

અરશેદજી—બુઝા, નીચ, પાછ ? (જોઇને) કોણુ બેહરાંમ ! અરે તારે પેલો કાંહ સુવો ?

બેહરાંમ—એનરતો ખોઈ નથી.

ખરશેદલ—અંદર કોઇ નથી? તારે ખારણુંને સાંકર કાણે દીધીતી?

બેહરાંમ—(ખાળુ) લુથમામાએ દીધાયા.

ખરશેદલ—ખઉં, જઈને જોઉં, મારી નજરે ખાતરી તો કરું.

[ખરશેદલ ઓરડામાં જાય છે.]

બેહરાંમ—હીં! હીં! હીં! ઉરમુજ બેલુરી ફાલ થઈ ગઈ, ફણુ ફેલો મારી સીથનો ખેળનો ને ધન સેઈ ગઈય થે જેવદી લોવેય થો મેંજના યાએય.

(ખરશેદલ આવે છે.)

ખરશેદલ—અરે, આએ તો નહીં માનવામાં આવે એવો બનાવ થયો! મેં ઓરડાનું ખુને ખુનું ખોરયું, પણ પેલો પારસીનો પતો નહીં મલતો. ખારણુંની કલમાંથી મારી આંખ મેં તે કારા ડગરાવારાને જોયેતો, ને આએ તો જેમ સાંભો ચોર કોટવાલને દંડે તેમ નજરનું જોએલુ ખોટું પડી ઉલટો હુંજ ખુખખમાં ઠર્યો! પણ પેલી રાત દદા કાંઠ ને ફાણુ સાથ ગઈ તે આએ દુકતો જાણતો હોસે. જાંઠ છે તાંઠ એ ખી કાવત્રામાં સામેલ છે. અરે પણ નખખોદ! પેલી પાધરી કાંઠ ગઈ? તારે તો જરૂર કોઈ અહીંથી સહીસલામત નાહસવાજ પામ્યુંય. (બેહરાંમ પર ઘસીને) કેમ રે નીમખહરામ, તું નથી માનવાનો? રતીએ રતી તેં કીધેલા બાગા દુટા ખુલાસાથી હું પામી ગીયોય, વાસ્તે તરત સામ્યે સામ્યું માની દે, નહીં તો તુંને ઘાસલાઈટનાં તેલમાં ખોરંને ઉભો ને ઉભો સ-લગાવી મુકુંય, કે નહીં તો કરવતીથી વેહરાવીજ નાખુંય.

બેહરાંમ—(ખાળુ) અરે, આએ થો જેમ ખુવાખે જેમશીદને ખફાવી નાખી થેમ ખાફી નાખસે! હવે એ મારા હાથે બાગા થુથા જાણી ગઈ યારે થો એને ખેરંખેરા ખેઇ થેએય. (શેઠને) સીથ, જો થું મને મોફ ખેરેય થો ઉં બેદદા ખેરંખેરા ખેએય.

ખરશેદલ—તારે કેહ જોઉં, કે મારી ગેરહજરીમાં અંઈ ફાઈ આયુંતું?

બેહરાંમ—હા, ઉરમુજ બેલુરી આયાયા.

ખરશેઠ—(ચોંકીને) કાણુ? હોરમજી ધસોરી?

બેહુરાંમ—અરે ધસોરી ને ખીસખાલી સાંના? ઘેલુરી, ઘેલુરી, ફેલા ઘેલુર સેમારેય થે ?

ખરશેઠ—કાંય, તે સું કરવા આવી મુવો ?

બેહુરાંમ—મેં થેરાબ્યાયા.

ખરશેઠ—તેં ? કાંય ?

બેહુરાંમ—થારા ધરના ફેલા ખેળના ને ધનને વરે.

ખરશેઠ—અરે નીચ નીમકહરામ નચુના, તારે મારું 'ખાધિયું' નીમખ તે એમ હલાલ કીધું કે ?

(ખરશેઠ ચીરડઈને બેહુરાંમને મારવા જાય છે.)

બેહુરાંમ—સીય, થું મોરેય-ઉં નેઈ ખેએય.

ખરશેઠ—વાર વારં ખેલ, તારે સું આએ ઓરડામાં જે બ-રાયલો ઉતો તે પેત્રો હોરમજી ધરાયારીજ ઉતો, નહીં ?

બેહુરાંમ—હા થેજ ઉથી.

ખરશેઠ—તેને આય ઓરડામાં કાણુ સાંત્યો ?

બેહુરાંમ—મેં સાત્યા.

ખરશેઠ—ને તેની સાથ ખીજી કાણુ ઉતું ?

બેહુરાંમ—થેના બેગલમાં ફેલા થારી ઘેરમાંના ખેળના ને ધન ઉથી.

ખરશેઠ—(માથું મોતું કુતીને) ઓ નખખોહ ! વારં પણ પછી સું થયું ?

બેહુરાંમ—ફેળી થે થેને લેધ ગીયા.

ખરશેઠ—સું લેઈ ગીયો ? કાણુને લેધ ગીયો ?

બેહુરાંમ—(બોલાધથી) થારી ખેળના ને ધનને.

ખરશેઠ—ખરેખર ! સું મારા ઘેરનો જે ખરો ખળનો ને ધન તેને તે લેઈજ ગીયો ?

બેહુરાંમ—હા સીય, ઘેલુરી ખી એમજ ખેયાયા કે ખીહરમ આએ થારા સીયના ખળના ને ધન છે, થેને ઉં લેઈ જાયે, ને ધન ધારા

મારા ઘેરમાં રાખીને ચારા સીધ ગોમથી ઓવેચ થેનાં ફેલા ફાછા મુખી નાએચ.

ખરોદજી—તણ દાહરા ?

બેહરાંમ—હા થેન ધારા. સેથ થું દેખરાએચ નેઈ, થે થન ધારા ફળી નરર ફાછા લાવેચ.

ખરોદજી—ચુપ, ચુપ, કંગાલા તણ દાહરા અગાજી તો હું તમને તરણુડોને તણ લાકરે ચહરાવસ, પણ ઉભો રહે, તે અહીંથી ગીયો કેમ ? તે નાહસવાજ કેમ પામ્યો ?

બેહરાંમ—મં નેસારયા. થું આએ બોને અંધર આયા ને એમ આવી, ને ફેલી બાજુથી થે ચારી બેળનાને ધન બેગલમાં લેઈને ઘોરી ગઇ.

ખરોદજી—બગલમાં લેઈને ઘોરી ગીયો ? (અફસોસથી) ઓ કસકુનમ દદા, તેં મને દગો દીધો ! નાહસી ગેઈ ? પણ તારે હવે હયાં ખાટી થવામાં સાર નથી. તરતજ તે લોકની પુઠ પકડવી નેઈએ.

(ચુરસામાં ચાલી નાએછ.)

બેહરાંમ—એના સેથીઆનાસ થાએ, એથલા બેદદા સું થેયા એ એ નંગલી ચીદધઈ ગેઈ ? એ બેદદા ફેલા ફારમનાં મોહખુન થઇ !

(ચાચછે.)

“કાબુલમ કાબુલમ”—એ રાહ.

ફારંરમ ! ફારંરમ ! ચકકર ફારંરમ, ખેમાંન ધોંરંમ,
ખાચના ખેથખા ખુરદા ખેરંમ, ખેટકા ખુખલા થોઈ ગીયેમ;

આજ ને આજ નવા ખેનાઈ.—ફારંરમ.

દર્મ દીલમ શયનન આરમ, ફેટકા મારમ ગેરમા ગેરમ,
ખેથ ખેથ થમામ ખીધા નેરંમ, બોગી થુથી ગેઈ ફારંરમ !

આજ ને આજ નવા ખનાજી.—ફારંરમ.

પ્રવેશ થાયો.

{ માતબર મેહુલનો એક ઓરડો. મધ રાતનો વખત. બાબુની ટેબલ પર એક ધીમી બતી બેસે છે. દવા અને ટ્રાસિનવાતરનો સીસી તથા દરદીની સાહુરવારને લગતી ચીજો મુકેલી દેખાએ છે. જાલેજર પકંગ પર મરાણ કાંઠે આવી પડેલા છે, ને તેના માંથા આગલ મેહુરજી અને પગ આગલ ગુલાં અફસોસ કરતાં બેઠેલાં છે.

જાલેજર—(દબાતે સાહાદે) મારા વહાલાંઓ, તમે સું નાદાંની કરોય ! મારાં નજીક આવેલાં મોહત પર માહેતમ કરોય ! નહીં, એમ નહીં થટે. નાદાન ના થાઓ. હવે મારો વખત છે.

મેહુરજી—(ગલગલતે સાહદે) મારા બાપનોડના ભઇ, ચાલીસ વરસ વેર તમને મુવેલા જાણુવા ને માનવા પછી જાણે મોજેજથી હું તમોને મલવા ને ગોદમાં ચાંપવા પામ્યો, ને તે સુખી ધરી મારાં મનમાંથી હજી જો વીસરઈ નથી, તેટલાંજ આએ સદાની જુદાઈનો ખ્યાલ હું ખમી શકતો નથી. નહીં ભઇ, જુદા હજી બી તમોને અમારે માંથે સલામત રાખસે.

જાલેજર—એક વરસ આગમય હું તમ વહાલાંઓની મીઠી ગોદમાં મરસ એ ખ્યાલ મને સપને બી નહીં ઉતે, ને તેમ છતાં મારાં અજીજને, જરે તે દાવરો દાદગરે એ ખરો બક્ષેસથી મને નવાજયોય, તારે તો તમે બી તે સાહેબોના સાહેબોની શાકરગુજરીમાં મારી સાથ શામીલ થાઓ.

ગુલાં—(રડતી) કાકાજી, આએ છેલ્લી—અરે અફસોસ આએ કંમ-બખ્ત છેલ્લી ધરીએ હું ને બાવાજી તમારી પાસે એક સેવટની અરજ ચાહીએય.

જાલેજર—સેવટની અરજ ? સું હું તમારી અરજ ના પારસ ? નહીં કદી નહીં. મારા મરતા દમ વેર એવી એક બી ધરી ના જતી કે જેમ હું તમ વહાલાંઓને નારાજ કરું, વારતે કેહો, મારા વહાલાંઓ કે તે સું છે ?

મેહુરજી—તે દાઉસ વીથે છે. બઈ, હું કાલાવાલા કરી માંગી લેઉં, કે તમારાં વસીએતમાંથી તેને તમે છેક નીવારી ના મેલો. તમે તેને

વસીએતમાં ક'ઈ નજીવી રકમ આપી ચુક્યને તમારી કુદરે દોલત ને અ-
સકેઆમતની વારેસ બતાવીય તે ગેરઈનસાફ હજી બી અમલમાં આવતો
અટકાવે.

જલેજર—મેહરજી, મેં તુંને જ્યારે વીલ વંચાણું તારેજ તેં
એ વીશે ઉઠાવેલી જીકર મને ગમીતી નહીં, ને તેથી ફરીથી તેવી નાપ-
સંદ વાત તું મારી આગલ નહીં કરે તે માટે મારા જાનના કસમથી
મેં તુંને ચુપ કીધાતો ને—

મેહરજી—હા, ને તે તમારા જાનના કસમથીજ હું આજ વેર
ચુપ રહ્યો, પણ હવે ચુપ રહેવા પર મારું દીલ ચાલતું નથી. ઓ ભઈ,
ખરું માનજે કે મારી દીકરી પોતાનો વારસો ખોહવાથી જરા બી દલગીર
થનાર નથી.

ગુલાં—ખરચીતજ નહીં, વહાલા કાકાજી. મને પઈસાની ઉલટ કે-
હરખ નથી, પઈસા મેં જોયા નથી, મને તે વાપરતાં આવરતાજ નથી.

મેહરજી—વરી અમુને પઈસાની ભુખ નથી, પઈસાની હોંસ નથી.
વખતે અમે પઈસાથી મેહકી જમણું, અમારી સારી લાગણીઓ નાશ પા-
મસે, વાસ્તે અમે માંગી લેજીએય કે હજી બી અમુને આમારી સારી
સ્થિતીમાંજ સંતોશી રહેવા દેઓ.

જલેજર—નહીં મારાં વહાલાંઓ, સદચુનીનો પઈસા આલમને
આશીરવાદ છે. મારી ખાતરી છે કે તમે તમારા પઈસાનો રૂડોજ ઉપ-
યોગ કરસો.

મેહરજી—(કાલાવાલાથી) નહીં ભઈ, જે હજી બી મારું માનો ?

જલેજર—અફસોસ મારાં વહાલાંઓ, તારે સું ચુલને પુખ્ત વીચા-
રથી મારી હમઆતીમાં મેં જે આખું તે હવે મારી મરતી ધરીએ ધાટકી-
પણે હું પાછું લેઈ લેઈ ?

ગુલાં—હું હજારો ખુસીથી તે પાછું આપસ. કાકાજી, જોદા ખાતર
કાઉસના વાંકને આએ ધરીએ વાંક દાખલ ના ગણો. કાકાજી, તમે ધનિસા-
ફના હીમાએતી છેઓ, વાજખી રાહે ચાલનાર છેઓ, તો અદલ ધનિસાફથી
તે નાલાએક પર દયા કરો.

નલેજર--આફરીન મારાં વહાલાંઓ, તમ સમાન બીનસ્વારથી આસામીઓની આએ પાપી જગતમાં ઘણી ખુટ છે તમારી આએ અણુ ઘટ્ટી તોખી એવાં ખરાં દીલની માંગની પાછી ફેરવવાને હવે માફ દીલ ચાલતું નથી, ને તેથી હું તમારી મરજી આહાલ રાખું.

મેહરજી-- } કવી મેહરજીની, કેવો ઈનસાફ !
ગુલા-- }

નલેજર--મેહરજી, તારે મારાં અસલ વસીએતનામાની એક બીજી નકલ જલદી ઉતાર કે જેમાં બીજાં દરેકને તો તેમની લાએકાત મુજબ મેં જેમ નવાજેયાંય તેમજ રહેવા દે, પણ ફેરફાર ફક્ત એટલોજ કર કે જે નજીવી રકમ કાઉસનાં નામ પર છે તે દીકરી ગુલને માટે લખ, ને ગુલને માટે છે તે બધું કાઉસ ને વાસ્તે લખીને લાવ કે પછી હું તેની પર મારી સહી કરું.

મેહરજી--મને માફ કરજો બેરાદર, પણ એજ પ્રમાણેની એક નકલ મારી સાખ ભરી તમારી સહીની જગા રાખી અમે ઉતારી રાખીતી, કે સ-મો આવતાં તમો ભધને સમજવી પડાવી તમારી રાજી ખુશીથી તે પર તમારી સહી લેવાયે.

(આપછે.)

નલેજર--મેહરજી, સહી કરવા પેહેલ્યાં હું તે સાહેબ પાસ દુવા ચાહું કે જે કાઉસ હજી આપુને છેતરતો હોએ, ને આએ તમોએ તેનીપર કાંધેલી મેહરજીનીને તે જરાક બી નાલાયક ઠરે તો કોઈ બી રવેસે મારી આએ ગાએ દીકરીનો લુટાટો હક તે કીરતાર હજી બી પોતાના જેબી હાથથી બચાવે. આવો, હવે મને જરા ટેકવીને તરો બેસારો, કે એ તમારી નેક મરજીનાં મારાં વસીએત પર હું મારી સહી કરું. (ગુલ તથા મેહરજી નલેજરને બેસાડે છે) અરે ! પણ આએ ઓરડામાં અંધારું કેટલું ! વીલ લાવ, સહી કરું. (ગુલ દીવો બોસકે છે.—મેહરજી વીલ તથા ખરચો કલમ આપે છે, નલેજર મુસકેલીથી સહી કરે છે.) ઓ મારો જીવ કીમતી જાએય, મારી આંખે અંધારાં આવેય.

[બિઠાનામાં પાછા પટકાઈ પડે છે.]

મેહરજી--હું છે ભઈ, પાસેના ઓરડામાંથી ડાકટરને પાછા બોલાઉં ?

જાલેજર—નહીં ખેરાદર હવે થઈ ચુકું. તકદીર આગલ તદ્દખીર નકામી છે. મારાં મોહતની વખત હું અહીં પારકાંઓ માંગતો નથી. (ખેંચાતી જખાએ) ઓ અનધાર ? અંધકાર ? ગુલ, મેહરજી, તમે મને કેમ દેખાતાં નથી ? આ-વો-પા-સે-ઓ મારી છાતીમાં કંઈ થાએચ. મારી મારી જખાં ખેં-ખેં-ખેંચઈ જા-જા-એચ-ઓ !

(બહુસ્ત પામેછે.)

મેહરજી—(માંથું કુટીને) અરે અફસોસ, અતે એજ થયું ! ઓ કેટલો જલદી મારા ભધ તારો દમ ધુંટઈ ગીયો ! (રડેછે.)

ગુલાં—ઓ કાકાજી, અરે જરે એટલા જલદી મરવાના ઉતા તારે સું કામ રેહી રેહીને ચાલીસ વરસે આપા ને માયા લગારી ! (રડેછે.)

મેહરજી—ઉઠ દીકરી ગુલ, એ મેહરજીનાં મરનારનાં મોહત પર માહેતમ કરવી નારવા છે. એવણુનાં મોહતનો તાર યધાં પર પાછો કરવો જોઈએ, તેમજ ઘેરમાં બી જલદી ખખર આપવી જોઈએ. ઓ ભધ, કાણે ધારયુંતું કે એ રીતે તમારાં મોહતની ગોઠવણુ મારે હાથે મનેજ કરવી પરસે !

(ખંધે જણાં રડેછે, પરદા આસ્તે આસ્તે પડેછે.)

પ્રવેશ પાંચમો.

(સ્થળ મુંબઈ, ધોભીતલાવ અને મનીસ્કુલનો દેખાવ. કીકલી ભાંણુકી ને ભાંણુ દાખલ થાએછે.)

કીકલી—પણ ભાંણુયા, ઓલો મારો પીટયો કેમ નીહ આપવો ઓછે ? જોની ઈશ તલાવની ઓલો કોરે તો નીહ બેધી રીયો હોએ ?

ભાંણુયા—હવે તું બી મારી છછરી બેજું છું ખાતીસે જો, ભાભી કીકલી ? છતર વખત તો હું જોઈ આએવો. તારો કીકલો જો આએવોજ હોએ તો વરી મારો છછરો છંતાએલો સુપાએલો છું કામ આવી મરે ? કેમ નીહ બોલો, ભાંણુકી ?

ભાંણુકી—અહવે તો ! પણ તે નીહ આવવાના ઉતો, તાંણે રામલા

છાને કેહવાયરં છું ધુર મુકવા, ને અહીં ફેરો છું એનુ માંથુ આંચુવા
ખવાયેરો ?

કીકલો—(અંદરથી) કીકલી, કીકલી, રે કીકલી, હોઆત !

કીકલી—(ખુશીથી) ઓ આએવો, આએવો, નામ દેતાં વાર મુવો
આએવો તો ખરો.

ભાંણ્યો—(પોકારીને) એ કીકલા, કીકલા, હોત ઓ ભાઈ કીકલા !
એ આણી ફેરે, આણી ફેરે! એ આએ તલાવની છીરીની છાંબે.

(કીકલો આવેછે.)

કીકલો—અરે વાહ રે મારી મીછીછ કીકલી, છું તારો ઠંઠેરો ! નરી
જાંણે બીખા પટેલની પટલાંણી બીખલી !

કીકલી—(ઓવરણુ લેઇને) ઓ મરં રે મુવા, તેં તો છંધાને
વાર જોવરાવી ડોરા તણાવી જાંણે વાટી નાંછ્યાં.

કીકલો—કેમ ભાંણુકી બાબી, કેમ સે ?

કીકલી—(ખાતુ) એ પીટયો મારી ખખર નીહ પુસતો સે, ને
ભાંણુકીને કહીં રરવા બેછેલો !

કીકલો—(ભાંણ્યાને કીકલી પાસ ઉભેલો જોઈને) ઓતેની ! એ
મારો મઈ ભાંણ્યો મારી પાછે નીહ ઉભો રીએ, ને મારી કીકલીની
છોરમાં છાંતો ઉભો રીએલો ! (ભાંણુકીને) વારં, પણ ગામની છું ખખર
બાબી ? મારી માડી કેમ સે ?

કીકલી—(ચીરડાઈને) ઓ તારી માડી મરે રે મહીરાં છાછરું મુઈ !
મલતાં કે ને તે રાંનને કાં યાદ કરેલી ?

ભાંણ્યો—જો રે એ કીકલી બાબી, હું તુને છાપેછાપ કહી દેતો
સું, કે એમ જો તું હમારી માડીને ગાર દે છે, તો ઉં નીહ ઉતું કંઈ
કરી નાહસ.

ભાંણુકી—હવે સાંતો માંતો બેછ, સાંતો માંતો ! મોટી માડી છાપી
કાહડેલી !

કીકલો—કેમ રે રાન ગયનો, સેક ફાછ જતી સેઓ ? બોલતાં
નીહ તાં વેર કે, હેં ?

કીકલી—પણ તે દીકરા મુઠ્ઠા હમારા પર જીલમ કરતી સે ની ?

ભાંણુકી—રાત દી હખ્ખે રેહવા નીહ દેતી સે, ઈતો માતી મરે, મછાંને ગેધતો !

કીકલો—પણ કીકલી, એણી કા આવ. આએ છું સાસી વાત સે કે તું મને સાહતી નથી સે, ને મારા ભઈ ભાંણ્યા છાતે નાતર કરવાની છે, હે ?

કીકલી—તે મુવા મછાંણીઆ, તીની તો યૈરી સે તો વરી નાતર કેમ કરી થાએ ? (તેઓ બાજુએ મરાએ છે.)

ભાંણુકો—ભાંણુકી, આમની કોરે આવ ! એ આજના તારાં લસન કંઈ મને છારાં નીહ લાગે ! એ હું તુંને એમ પુસું ને તું મારી પાછે નીહ ઉમેલી, ને મારા ભાઈની છોરમાં છાની ઉમેલી ? રાંન જાં સે તાં તું એની છાતે નાંછી જવાનો મનછુબો કરતી સે !

ભાંણુકી—એ મુવો છું બકે ? કંઈ ભાંગ બાંગ પીધીસ કે છું ?

કીકલો—અરે રાંન ભવાની, તું તારાં મનમાં જાંણતી આછે કંઈ, પણ હું તુંને પાંસ રપ્યાતું તલાક આપી દેવા, ને તો ખરી. (ચીરડાયછે.)

ભાંણુકો—હું કંઈ નીહ હમજવાનો. હું કાલની કાસ પંસાતને બેગી કરાવા, ને તારી છાતે સુદા સેરા કરા. (ચીરડાય છે.)

કીકલો—નીહ બછ તું છોગન બા, તું મને સાહતીજ હોએ તો હમ બા.

કીકલી—ઠીક સે, તાંણે તુંને તારી માડી તો વાહલી સે ની ?

કીકલો—કેમ નીહ ? બહુ વાહલી. તીના હમ ખાએ તીવારે તો માંતું.

કીકલી—લે, તાંણે તારી માડીના હમ. ને હું તુંને સાહતી નીહ આઉં તો તારી માંતું મડડું મછાંને જતાં મારી આંખે દેખું.

કીકલો—બછ, બછ, તાંણે તો માનતો સું. હવે તું મને ગમે અં : મારી કીકલી. આણી કોરે આવ, બેછીએ.

ભાંણુકી—તું નીહ માનતો સે ? ને મારાં મનમાં જરા બી પાપ હોએ તો મને હમ સે.

ભાંણુકો—એ ? હમ ખાએ ! ને તારાં મનમાં પાછેર બી પાપ હોએ તો તું મને મછાંને જતો દેખે ?

ભાંણુકી—હા મુવા, મારાં મનમાં પાપ હોએ તો મારી આંખે તુંને મછાંને જતો દેખું, પસી કંઈ સે ?

ભાંણુયો—નીહ તીવારે તો માંનુસ. ઓ મારી ભાંણુકી ! (બેટે છે.) હવે તો તું મને પેહેલાં કરતાં એ વધુ વહાલી લાગે. આવ આણી દોર.

[ચણાવાણો આવેછે.]

ચનાવારો—ચણે કુરમુરે ! બુજેલી સેંગ, ભણએ કરક કરક કરક !

કોકલો—મારી કીકલી, હું આને એવો ખુશી થીએલો કે સટ કરતી કે એક પઈ ખરસી તુંને સના મમરા અપાવા.

ભાંણુયો—હું બી મારી ભાંણુકી છાતે અમના વહરી પરેલો, ને પાસી દોછતી કરેલી તીને વાછતે હું બી એક પઈ ખરસા. એઈ સના વારા, લાન એક પઈછાની સના કુરમુરાની ટોપત્રી કર.

કીકાલો—મારે વાછતે એક મીહું ભરેલું મરસું લેજે હો, ભાઈ ભાંણ્યા.

ભાંણુકી—મારે હાઈ છીંગ ઘણી છાકી લખાવજે હો કે ?

[નીરાવાણો આવેછે.]

નીરાવારો—નીઈરે લેરે નીઈરે ! સાકીરીયે નીરે, ગોલાબી નીરે.

કીકલી—કીકલા જે મુવા એક બે ખાટલી ખાટી મીઠી તાડી લે. જાંણે આપરે ઉસાંતી કરયે.

કીકલો—અરે હારે મારી જાંગલી, મમાં છું મોટી વાત, આને તારી પર જણે બે પછાનો ખુરદો ખુવાર ! લાવ રે ભાઈ એક બે ખાટલીનું ધરીયું લાવ. સાલો તાડી પીતાં ને સના કુરમુરી ખાતાં કે ગીત ગાતાં ઘેર ભણી જઈએ.

“કરહણ દાદાએ કારી સુછયાં” —એ રાહ.

બધાં—સાલો રે ઘેર ભણી છાતે મલી લલકારતાં.

તારી છારી પીઓ પાઓ-પાઓ—સાલો રે.

સણા મમરા ને છેવ ગાંઠયા,

બજયાં સટની મરસાં ખાઓ-ખાઓ,—સાલો રે.

તાલી વગારી ગાઓ ગીતરાં,
 નાસો કુદો ખુછી થાઓ-થાઓ.—સાલો રે.
 વર વહુ છઉ છંપ મેરથી
 મલી નીત ગીત ગાઓ.—સાલો રે.

પ્રવેશ છઠો.

{ માતબર મહેલનું એક દીવાનખાતું, પેસતનશાહ સોલીસીટર
 માટે ખાસ બેઠક કરેલી છે, અને તે ઉપરાંત સોફા ખુરસીઓ,
 વિગેરે, બાજુએ એક શોભાયમાન ફાટીંગ ડેસ્ક છે. કાઉસ
 આવે છે.

કાઉસ—(એકલો) એવો કાકા જે એકકો રોજ આવે ને રોજ મરે,
 તોખી ભત્રીજાઓને ભારી નહીં પરે. (હસે છે) હું જ્યારે મેહરજી કાકાને
 ઘેર તેવણને વાહી પટાવી ને કંઈ કુલુસ ઓકાવા ગીયો, તારે તાંહ જાણે
 આસમાનથી ટુટી પરયા હોએ તેમ દાખરામાંના ભુતની કાંતી બા મુ-
 દદતે પેલા જલેજર કાકા કેયા ટુટી નીકરેલા! તેવણને એક એગાના
 જાણી તાંહાં મં તહરેવાર તેવણની ટેકરી ને લેવરી કીધી તે મારી
 નાદાનીયતનો ખ્યાલ પછવાડેથી જરે રવીચ એક રેલવેની ઝરપથી મારાં
 મગજમાં ઉત્તરથી દખન ને પુરવથી પચ્છમ સુધીનાં ખુણાં સુધી થયા
 કરતોતો, તારે જાણે પથ્થર સાથે માંથું ફેરી ને મરી જાઉં એવો
 જલેમ અફસોસ મને ખરપા થતો તો, સંથાનાસગીયા કાકા આયા
 નહીં ને આયા તારે વરી કંઈ ઘોરાના તોખરા જેવું જાહતું લેઈ ભરા-
 યલા છુપાયલા કાંચ આવી મુવા? હું પેલી ગામરેની ગોરીને જરે વાહી-
 પટાવીને સીસામાં ઉતારતોતો તે દરમ્યાન એ ડોસાજીએ તો ઝટ આપુને
 નેકનામીના નમુના તરીકે પીછાની લીધા, ને પછી કામતું જાહતું જતાવી
 પેલા સોભતા સોલીસીટર પર ચીટ્ટી આપી મેહરજી કાકાને તાંહાંથી ખેર-
 વવા લીલાં નરીએર ને સુફા ગોર સાથે ઇસ્ટાકીન આપ્યું. ખીજા હાથ પર
 ને પોણ્યા સોલીસીટરને મક્કતાં તે ઉજળખે આપરો સરોપરો કીધા વગર

જાણે દમબદ્ધ આપરા પાપના પોથા આપરી આગલ ખુલ્લા કરવા માંડ્યા, તારે આપરે તો તાંહ તાટન થઈ ગીયા, ને લાચારીએ સુધરવાની કબ્જલાત આપી કાકા થતાએ રૂપીઆ પાંચ હજાર ઝટવા લખ્યું હોસે, તે લેઈ સેતાન ડાભો ને તે સોલીસીટરનું મોતું કારં કરી તાંહાંથી વળ્ને માપી ગીયા. હવે તે પાંચ હજાર આપરે તો આપરા સદાના સરેસ્તા પરમાણે કુરલા ને ભાંડુપની તરયા પાવ ને બે ચોક બેંકમાં હેરફેર કીધા, પણ નસીબના લીલા તે બે ધોરા ને બે રેન્ન જે પરયાં કે ની તે બધું સાતરે સાત થઈ ગીયું ! એમ થવાથી આપરે તો ભારી હાએ અદ્ધસો-સમાં ઉતા તેવામાં ચાહયું ઈનસાનનું ને બક્ષયુ યજ્ઞદાનનું તે પટ દધને કાકાએ તાકો ધરી કરી નાખ્યો, ને ચટ દેધને તે વધાઈનો તાર આયો કે કાકા દુલ્લાં દીલથી ઉતાવલા અધીરા પરીને મરી બી ગીયા ! (હસેછે.) ખરેખર, એવા છાંડાવાલા કાકા ને એમ જલદી જલદી મરે નહીં તો પછી મારા જેવા કરકા બંગાલી ભત્રીજાઓને તરાકા બી પર નહીં, પણ કાકાએ મરતી વખતે બી જેવી જોઈએ તેવી લાયકીસીટી વાપરી નથી. મેં અંહીં આપ્યા બાદ જાણ્યું કે સતીઆનારાગીયાએ તો કેટું વીલ કીધેલું છે ! (ચીરડઈને) ડેવીલ ટેક ધી સ્ટુપીડ ઓહ ફેલો ! વીલ કરીને સાંખો મને આપદામાં નાખી ગીયો ! જે એ વીલ નહીં કરતે તો સેવક એના વરા બાઈના દીકરા દાખલ એખલો એની તમામ દોલત ને માલ મીલકતનો વારેસ થતે, પણ વીલ થવાથી તો હું ચમરી તુટે પણ દમરી નહીં છુટે તેવા આસામીના ફાલામાંથી નાખી દેતાં પાંચ સાત લાખ ઓછા થયા ! તેથી મેં તેનો રસ્તો કીધો. મેહરજી કાકા ને પેસ-નશાહ સોલીસીટરની ખુબ પુઠ પકડી રાખવાથી અંતે વીલ કેમ કીધુંય ને તે કાંહ સુક્યુંય તે ભરઈ છુપઈને સાંભરી લીધું, ને મધરાત અગાઉ તો બંદાએ આએ વીલ તફરાવ્યું બી પણ ખરં. (બતાવે છે.) પણ હવે એ કચ્ચાનાં કાલથુદને જલદીથી બારી નાખવું જોઈએ. સારા સંજોગે તાપવું કરવા મંગાવેલી સગરી બી પાસેજ છે તેને હવાલે એ દસ્તાવેજ કરં કે પછી ના કોઇનો હોકો કે ના કોઇનો ઘોકો ! (સગડી લાવી વીલ બારેછે.) હા ! હવે સેવક કુલે મીલકતનો એકલો માલેક થસે. ખુશીથી નાચે છે. — (મેહરજીને આવતો જોઈ) અરે કમબખ્તી ! મેહરજી આવી મરેચ. હવે તો કંઈ તાલ કરવી જોઈએ. (ઢોંગથી

ચુકણ મંડીએ પડીને રડે છે) અરે જાણ, તુંને હું નાવારેસના હાથ પર જરા બી દયા નહીં આવી કે છ મહીનાના અરસામાંજ તે મારા મેહરબાન મુરખી જેવા કાકાને તારી આગલ બોલાવી લીધા !

મેહરજી—(કાઉસને રડતો જોઈ) હા, હું સું જોઉંચું ! કાણ ! કાઉસ બેરાદર જાહેજરને યાદ કરી એખસો રહેય ! હા તારે અંતે એની સુધ ઉધરી ને એ સુધરીને નેકીની રાહ સહમજવા લાગોય ખરો.

કાઉસ—કાકાજી, મારીથી જાણ કે અંગણુ જે તમારી તકસીર થઈ હોએ તે મને માફ કરજો. (રડેછે.)

મેહરજી—(આગલ જઈને) દીકરા કાઉસ, તું એ સું કરેય ?

કાઉસ—(દોંગથી) કાણ, મેહરજી કાકા કે ? અરેરે તમે મને બોલતાં સાંભર્યો કે ? ઉં, ઉં, ઉં !

મેહરજી—હા દીકરા, પણ તું સું કરેય ? આએ આતશ સાનો રેશન કીધાય ?

કાઉસ—નહીં રે નહીં જી, એ તો અમથું તાપતું કરતોતો.

મેહરજી—નહીં, નહીં દીકરા, હું આયો તારે તું કંઈ ધુનાહની તોજેસ કરતો હોએ તેમ લાગતુંતું.

કાઉસ—કાકાજી, જરે તમે બધું સાંભરયુ તારે તો હું કેહુંચું કે જાહેજર કાકા સાથે મેં અણુધટ્ટી ચાલ ઘણી ચલાવીય તેની તોજેસ કરતોતો, ને નાહોં ઘોઈ કુસતી પાએદાળ કરી આએ રેશન આતશ આગલ તેવણુનો નધયતે હવે સુધરીને સારે મારગે ચાલવાના સુખર બોખાં ન મુકોને સોગન લેતોતો.

મેહરજી—એ તેં ઘણું નેક કામ કીધું દીકરા, પણ ચાલ હવે મરનારનાં રૂવાન પર એમ આંખ પાણી નહીં ભરયા કરયે ? મેં પાછલી રાતે બી તુંને ના નહીં કહયુંતું કે એમ રરયા નહીં કરયે ?

કાઉસ—(વધારે રડીને) અરે મેહરજી કાકા, મરનાર કંઈ જેવા તે વા ઉતા કે નહીં રહે ? તેવણુની વીતી હુંજ કાંચ નહીં મરી ગીયો ? એ કાકા, તમારાં મોહતથી મારીપર તો જાણે અલખરજ પાહાર તુટી પરયોય !

પેસતનશાહ—(દાખલ થતાં બધેને રૂતા જોઈ) મેહરજી શેઠ, કાઉસસા, એ સું નાદાની કરોય ? એ તો સાંખો રવાનપર આજખ કરોય !

મેહરજી—પેસતનશાહ શેઠ, હું ગમે એવી છાતી ધારી રાખુંચ, તોખી બાને વખત હૈયું ભરઈ આપ્યા વગર રહેતુંજ નથી.

પેસતનશાહ—ખોદા પાસ સખર માંગો, ભઈ.

કાઉસ—પણ સોત્રીસીટર સાહેબ, હવે મારા બેહરતી કાકાનું વીણ વાંચવાનું કામજ ચલાવોની કે હું એ દુઃખની વાત વીસરી જાઉં. હવે ખોટી કોણની છે જો પણ ?

પેસતનશાહ—મારે કાંઈ ના છે ? તમારાં બાકીનાં સગાં આવે તો હું તો તૈયાર છું.

મેહરજી—(હાંક મારીને) યુલાં, એા દીકરી યુલાં.

યુલાં—(અંદરથી) જી, જી, કાંવ આવજી ?

મેહરજી—જેવની દીકરી, તમારા પુવાઓ ને નાજાં શીરીન કાંઈ છે ? તે લોકને અહીં મોકલી તમે બી આવો, દીકરી.

કાઉસ—(બાળુ) એનું સલાનાસ જનએ ચાર દાહરા થયા આયો-ચ, પણ એ માંજરી બીજારી યુલ બીજકુલ 'ડાનકેર' કરેય ! ફકર નહીં, સીધીભઈ ચાંન દેખો તો આપસે નજર આવસે તેમ થોરા વખતમાં આપરે શેઠ્યા થયું ને જરે સડ પગની બાળ વ્યુમતાં આવશે તારે એ ગામરેની ગોરીની બી સુધ ઉંધરશે.

મેહરજી—દીકરા કાઉસ એમ આવ ની, વરી આંખ પાંણી ભરેય કે ?

કાઉસ—(મેહરજીને સાંભર્યા વગર) બાઈ જોવ ! એક સેઠ્યા થવા ને ગણાવાના હરખથી માફે તનખદન આગે કપરાંમાં માયું સમાયું રહેતું નથી ! જો કોઈને ઓટલે ઉઠ્યાંને જવસ તો આખી મીજલસ ઉઠી ઉઠીને સલામ કરસે, ને 'આગલ ચાલો સાહેબ ! આગલ ચાલો સાહેબ !' કરી બાદશાહો ધામધુમ કરી મેલસે. જો સાહજનની મીજલસમાં જવસ તો ધમધમ કરતી બે ધોડાની ચારક આજખલેસ બાગના દરવાજાપર પુગતાંજ અંદીયારડાઓ દોરી આવી, 'આવો સાહેબ ! આવો કાવસજી

સેઠ! આવો મેહરખાન! કરસે ને સેવક આખખી મીજલસમાંથી તાપમાં ને તાપમાં પસાર થસે.

મેહરજી—(આગલ આવીને) દીકરા કાઉસ, એ સું વમાસનમાં છે? એમ આવ, મારી પાસે બેસ.

કાઉસ—(રડતે સાદે) નહીં કાકા, મને અહીંજ ગગરવા દેઓ. એ તો મારું હૈયું નરમ છે કે ની તે ધરીધરીમાં ડીબો ભરઈ આવ્યા કરેય.

{ મંચેરશા, તેહમુરસ તથા નાબં શીશીન અને યુલાં દાખલ થાય છે. યુલાં શોકના પેશાકમાં આવે છે, અને સરવે જણાં પાતપાતાની જગા લે છે.

પેશાતનશાહ—ખાંતુઓ ને ગ્રહરથો, મરનારનાં ફરમાન મુજબ આજે પાંચમે દીવસે તેમનું વસીયત વાંચવાનું છે. આએ ડેસ્કમાં વીલ છે તે સેઠ મેહરજી લાવેય તેની આગલ ઉભા રહી જોને જાઈએ તે ખાતરી કરો.

તેહમુરસ—બરહક છે. કાવસજી, જાઓ સાથે; તમુને 'કંઈ વહેમ હોએ તો નજરે ખાતરી કરો.

કાઉસ—અરે ના રે બા વેહેમ સાનો ને ખાતરી સું બરીય! જાઓ કાકા, બેલાસક તમે વીલ લાવો.

મેહરજી—જેવી બધા સાહેબોની મરજી.

(મેહરજી બાબુએ સુકેલી દોલદોંગ ડેસ્ક આગલ જઈને તે ઉંધાડે છે.)

કાઉસ—(રડતાં) જહાનમમાં ગીયા પઈસા! અરે દોલત દુન્યાને સું આગ લગારવીય! મારા સુનના મોહર જેવા કાકા એમના એમ મરી ગીયા! પઈસો તો હાથનો મેલ છે. તે કાંઈ જનમકાલ સુધી રેહવાના છે!

મંચેરશા—(તેહમુરસને) ડીયર ટોમી, હવે છોકરો કે છોકરી જે હોસે તે જણુઈ જસે, હં:

તેહમુરસ—હવે એમાં જણાવાનું સું છે? મારી તો એકસો ને એક ટકા ખાતરી છે કે બધું સરમે બાગે તાગં ને માગંજ નામપર કીધું હોસે. આએ બધાં નખખાદગીયાંઓ દખમાનાં ખલીરની કાંની રોકાં તાંણી રહયાંય, પણ હમણાં બધાનાં મોનાં કારાં થસે.

મંચેરશા—પણ ટોમ, આએ મેહેલ તારાં નામ પર કીધો હોસે કે મારાં ?

તેહસુરસ—જે હોસે તે તરત જણુઈ જસે ચાર, વાર કેટલો છે !

(મેહરજને વીલ નહીં પાવાથી ચોરખાનાં ઉપરાંત બધાં ખાનાં તપાસે છે.)

મેહરજ—(ધભરાઈને) અરે, આએ સું આદત !

બધાં—સું છે, મેહરજબઈ, સું છે ?

મેહરજ—અરે આએ ચોર વંકારામાં મારા હાથે મેં વીલ મુકયું-
તું ને નહીં મલે ! જાંહાં છે તાંહુ તે ચોરાયુંય !

બધાં—હું, ચોરાયું ?

કાઉસ—(હંડે કલેજે-પોતાની જગા પરથીજ) અરે કાકા, ઓ કાકા !
નેવો નેવો, હાલે હાથે કયે એની ગમ પેલી ગમ મુકઈ ગીયું હોસે !
ચોરાય સું ને ચોરે કાણુ ? ને ને નહીં બી મલે તો વાતમાં જીવ સું
બરયોય જે અમથો ધભરાત કરવો ? કાઘ આસે પાસે સાંભરશે તો નકારે
લાગશે.

(મેહરજ કાઉસ પર ધસીને તને મલચીમાંથી પકડે છે.)

મેહરજ—નહીં, નહીં, ઓ ઠગારા લુચ્છા, હવે મને તારાં રાતનું
તેમજ હમણાંનું કાવતરું ખુલ્લે ખુલ્લું સમજ પરેય. કયુલ કર, ઓ
ચંડાલ ! તારાં પાપ કયુલ કર કે તે વીલ ચોરયુંય.

બધાં—સું ! કાઉસે વીલ ચોરયું ?

નાજાં—ઓ તું મરેરે, બશતે ગીયા! મુવાએ શું દોજખમાં જવા-
નું કામ કીધું !

તેહસુરસ—પણ પેહેલે પોલીસને તો ખબર આપો.

મંચેરશાહ—અરે ખાનણાં બંધ કરો.

(ધણા ધભરાત થાએ છે.)

પેસતનશાહ—(ઠઠરાવીને) સખર કરો, ખામોશ થાઓ! આએ
શું ટેરફજેતી? તમે સહ વીસરી કેમ જાઓય કે આપરી આંખો હજી
મરહૂમનાં મોહોતનાં આંસુથી ભીજમયલી છે ? કસાને ખાતર જે નહીં તો

તે મરનારનાં ગમખાર મોહોતની ગંભીર યાદ ખાતર સહ શાંત થાઓ,
ને જગા પર એસો.

[બધાં વગે સંગે પાષ છ.]

કાઉસ—બધાં શાંત થસે ને એસે, પણ હું શાંત થનાર કે ચુપ
એસનાર નથી, કારણ આએ મારા બાપ તોલના પણ નરીયાંના ખીસેલા
ને કાતરયાંના ઘસેલા કાકાએ ભર મીજલસમાં મને ચોર કહી મારી
આખરે ને તુકસાન પુગારયું. હું એની પર લાએબલની ફરીયાદી માંડસ,
ને ન્તાં વેર એ ચરેલો છુદ્દો એની મારી નહીં માંગશે તાંલાં વેર
હું કદી—

મેહરજી—ચુપ, ચુપ, કરતુકી કુતરા, તું તારો ધુનાહ ના પારેચ
તો હું સાખીત કરી તારી ને જગની ખાતરી કરસ કે—

પેસતનશાહ—મેહરજી શેઠ, તમે ઠાકોઠાકો કાઉસ પર વીલ ચોર-
વાનો ધુનાહ લાય પારેચ, પણ તે કીયાં કારણોથી તેનો મેહરજીની કરી
ખુલાસો કરશે?

મેહરજી—હું તે સમજાઉં, સોડીસીટર સાહેબ. ગેઈ રાતે હું મારા
ઝોરડામાં સુતેલો હતો તારે એ સફેદ ઠગ તાંલાં મોરેથી આસે રહીને
દાખલ થયો, ને તાંલાં બલતી બતી જુમ્મવી નાખી હું નનયું કે ઉંઘા-
ઉંચ તે તપાસવા મારા ખીછાંણાંની ચરોચર આવ્યો. તેના ઓંચકાથી
હું ચોક્યો ને નળી ઉઠ્યો, જેથી તુરત વેલા એ ભરાઇ ગીયો, પણ
પછી હું પાછો ઉંઘાયો એટલે મારા બદીયાનમાંથી કબટની કુંચી કાઢરી
લેઈ એ ઝોરડામાંથી નીકળી જવા ગીયો, જેવામાં એને હાથે ખારણુ
નેરથી અફરાયું ને વરી હું ચમકી ઉઠ્યો. હવે મને શક પરવાથી હું તુરત
બતી લેઇ બાહર નીકળ્યો, ને આળુઆળુના ઝોરડાઓ તપાસવા પરયો,
જે ચરસામાં એણે જરર આવે ડેસ્કમાંથી વીલ કાઢરી લેવું નઈએ,
કેમકે જેવાં એણે એ તરફ મારાં પગલાં આવતાં સાંભરયાં કે એ ઠગારો
પાખી મરનારની આવે લખવાની ટેબલ બાગલ ફોંગથી બંદગી કરવા
એસી ગયો, ને એવી મધરાતે એને યુનાહની તોજેસ કરતો જોઇ મારાં
બોલાં દીવથી હું બોલવાયો, વાસતે મારા સાથે હું એને પટાવીને મારા
ઝોરડામાં લેઇ ગીયો, ત્યાં હું પાછો પક્ષંગ પર લેટ્યો ને એ ફુકતો ઢોલ્યા-

ની છતરી પર જે આશુ મારું બદીયાંન ઠાંગેલું હતું તાંહાંજ ખુરસી તાંણી મારાસે વાત કરવા બેઠો, ને લાગ બેઠ કુચી કેથી પાછી બદીયાંનનાં ગજવાંમાં સેરવી દીધી. તે વખતે મને રતી બાર શક નહીં હતો, પણ જ્યારે વીલ ગુમ થયેલું જાણુયું તારેજ એવું ખાટાઈ આરસીની માફક મને જાણુઈ આવ્યું. બેશક પેસતનશાહ સેઠ, તમારી સાથે મને વીલને લગતી વાત કરતાં એણે બરછી છુપઈને સાંભરવો બેઠએ, ને ખીશયાર દોલત એનાં નામ પર છતાં તેથી નહીં ધારાતાં સઘલી દોલત પોતે મેલવવાના નીચ લોભ ને લાલચથી એણે વસીયત ચોરયુંચ, ને આએ સગરીમાં ખારી નાખ્યુંચ.

કાઉસ—જુઠડું, હરહરતું જુઠડું, આય તકરારનો હું ધીકાર સાથ ઈનકાર કરુંચ. હું એ વાત જાણુતો તેમજ માનતો ખી નથી, ને જે દલદરે મને વગર વાંકે વગોવી ગાલ ગણોચથી નવાજ્યોચ તે કરખીનનાં મોંના પર તેજ સઘલી ગાલોનો એકડો સરોપાવ પાછો છુટયો મારુંચ. હવે સોલીસીટર સાહેબ, તમે સું કેહોચ? વસીયત જેવું કંઈ છે કે નહીં? જો નહીં હોએ તો હું મરનારના વરા બાઈતો બેઠો હઈયાત ને હાજર છેઉં, વાસ્તે મરનારની કુલે દોલત ને અસકેઆમતનો કાયદાસર મને એ-ખલાને હકદાર માલેક પોકારો.

મેહરજી—નહીં, નહીં, ઓ લોભના કુતરા તું એમ મલકા ના! ચોરને પોટલે ધુરતી ધુર છે, કર ને જો હયાંને હયાંજ છે. તું નીચ ઘણુંથી નહીં ધરાયો તો હવે ચોરખી તારું નથી. ચંડાલ, તારા મરનાર કાકા તુંને ધીકારતાંતા ને નેથી વસીએતમાં તુંને ફક્ત નામનીજ રકમ આપીતી, પણ મારી મયાલુ બેટીએ ને મેં મરનારને મરતી ધડીએ સમજાવી જુનું વસીએત ફેરવાયું, ને જે જુનનાં વસીએતમાં શુજનાં નામ પર હતું તે નવાંમાં તારાં નામ પર કરવામાં આવ્યું, ખાકી ખીજા બધાંને તો નવાં તેમજ જુનાં વીલમાં સરખુંજ આપેલુ હતું. ઓ મુજ, એ નવું વીલ તારા લાભમાં કરતાં મરનારે છેલ્લી દુવા આહીતી કે જો તું બદકારજ હોએ, ને તારા ઢોંગથી હમો ઠગાયાંજ હોઈએ તો હજી ખી ખુદા તુંને આ નહીં ઘટ્ટી દોલત મલતી અટકાવે, ને ખોદાએ તેઓની ખાલેસ અરજ સાંભલી અંતે ખરાંતું ખરું કરી હકદારને હક અપાવ્યોચ. તેં નવા વસીયતનો

નાસ કીધાય તેની સાથ તારો જી નાસ કીધાય, કાંચકે જીનું વસીયત મોજીદ છે, કે જે બાહાર પારવાની અને નાચારીએ ફરજ પામે.

{ મેહરજી વસીયત કાહી પેસતનશાહને આપે છે, કાહિસ તે પર તરાપ મારવા બંધ છે, પણ નિસ્ફલ થાય છે.

કાહિસ—આએ સધલી શરમ બરેલી ઠગઈ છે, હરરતું કાવતરું છે. આએ બેજાંથી ચસકેતા ચંડાલે મારો હક દુખારવા ને પોતાની દુકતીનાં કપારમાં ડાહમ દેવા આએ બોહતાનનો ખુટ્ટો મારી પર જેરી કાહરયોય.

મેહરજી—(ધણોજ ચીરડઈ) કંગાલ, મુગો મર ! તારા કાલાં કશું તુકી મેહસ્તમાં તારા મરનાર કાંકાતું રહ જી કમકમતું હોસે.

મંચેરશા—(તેહમુરસને) બચ્યા ટામ, હવે પુછરું કોણનું પકરયે ?

તેહમુરસ—(મંચેરશાને) હમણા અખારા કર. આએ તર કે પેલી તર મત આપવામાં સાર નથી; પેહેલ્લાં જીનું વસીયત જેઈએ. તેમાં જો આપરી મનપતીનું હોસે તો કાહિસનું પુછરું છોરી તેજ બાહાલ રખાવસું, પણ જો જીનનાંથી આપરે મનમાનતા રાજી નહીં થસું તો કાહિસની પુઠ પકરી તેને છાપરે ચહરાવી નવાં વસીયતનો દાવો કરાવસું.

મંચેરશા—ઠીક છે. (બધાં ગમ જોઈ) ગ્રહસ્થો, તમે સહ અમશ્યું રમખાન મચાવી રહયાયા જીનું વીલ વાંચવા તો દેઓ ? (કાહિસને ઈસારત કરી) પછીની વાત પછી થઈ રહેસે.

કાહિસ—(બાજી) આએ પઈસાના પુખરી મંચીતું છેલ્લું બોલવું ને તે વખતે તેને કીધેલી અસારતથી મને જરા કંઈ ધીરજ આવેય ખરી. હવે તો જે બોલો કરે તે ખરું.

પેસતનશા—ખાંતુઓ ને ગ્રહસ્થો, આએ જીનું વીલ મરનારે પોતાની રાજી ખુશી ને અફલ હોસ્વારીથી પોતાની હિયાતીમાંજ મારી તેમજ મેહરજીબઈની હાજરીમાં કીધુંતું, ને અમે બધેને એ વીલના ત્રસ્ટી ડેરવ્યાતા.

કાહિસ—(ઉસકેરઈ આવીને) તમે બેઉ કાચીના સાહુકારો છેઓ. માએ હું બલો કે બધ, તો એક ઢેર ને બીજો કસઈ, તેમ હુસો ને મુસો વરી ત-ત્રસ્ટી થઈ મુવાયા

પેસતનશા—(ગંભીર) એ તો તમારી લાએકી છે, પણ હવે ચુપ રહેા, નહીં તો અહીંથી બાહર જવું પરસે.

કાઉસ—હેં, સુ? તું મને બાહાર કાઢરનાર કોણ ?

બધાં—એસી જાએા, એસી જાએા. આરડર!

(ગરબર થાયછે.—કાઉસ ગભરાઈને બેસા જાયછે.)

પેસતનશા—આએ વીસમાં સહુથી પેહેલ્લા સેઠ મંચેરશાનાં બેટી નાજાં માએને માદ કીધાંચ.

નાજાં—(ઉલટથી) વારં મરૂં, જી ભરૂં, વાંચોજી.

(નાજાંને મંચેરશા ખુરસી આગલ તાંણીછે.)

પેસતનશા—(વાંચે છે.) કલમ પેહેલ્લી:—મારાં મરનાર બેહેન જાહ-જીની દીકરી નાજાં વીશે લખતાં મને દલગીરી સાથ જણાવવું પરેચ કે એ છોકરી નમાની કરતાં અભીમાની વધારે છે. હું બુદ્ધી નથી ગીયો કે જયારે મને મારા ભઈ મેહરજીએ એની સાથ ઓરખાવ્યોતો, તારે મને ને મારા ભઈ ભત્રીજાને ગરીબ ને ગામરયાં કેહી એ બેવકુફ દુકતીએ ઘણાં હીણ્યાંતાં, પણ જારે હું માતખર મેહેલના માલેક તરીકે જાહેર થયો તારે ઢોંગ ફરેચ ને ખોટી ખુશામતથી વહાલી થવા ઓવરના લેઈ આંગણાંના કટકે કટકા ફેરી નાખ્યાતા. એ છોકરી અભણ, ઉઠાઉ, છકેલી ઉછછાલી ને ટચાક છે, ને એ બધા દુરગુણો માટે એ છોકરી પોતાના ખુબખ બાપથી લીધેલી તાલીમનેજ આભારી છે. એને કુટી બદામ ખી આપવી સજવાર નથી, પણ મારાં બેહરતન બેહત ખાતર હું તેનાં નામ પર માત્ર રૂપીઆ પાંચ હજાર કરી જાઉંચ, પણ તે એવી સરતે કે એ રકમનું વ્યાજ તેને તે પરણે તાંહાં સુધો મલ્યું જાએ, ને તેની શાદી થવા બાદ એ રકમ પર તેના તેમજ તેના બાપીદનો એક સરખો હક પોંહચે, પણ એ રૂપીઆ પર તેના બાપનો કશો ખી હક પોંહચે નહીં.

મંચેરશા—(ગભરાઈને) અરે નહીં, નહીં, તમારાં વાંચવામાં કંઈ ભુલ્લ હોસે, પેસતનશા.

પેસતનશા—એક હરફ ખી નહીં. તમારે જોઈએ તો નજરે જોઇ ખાતરી કરા

નાજાં—અરે નહીં રે, બુલ સાની બરીચ જો! એ તો તમારે હાથે

મલેલી તાલીમની સેસ થઈ. મરનારનાં ખાસરાં સાંભર્યાં કેની? મરે, માઈ બી નસીબ બરે!

પેસતનશા—હવે બેહેન શીરીનઆઈ વીશે લખ્યુંય.

શીરીન—(પેહેલેથીજ ફગલછતે) નહીં મરે, મેં તો કાંઈ મસકેરી કે હુલ્લાર્થ નથી કીધી.

તેહમુરસ—પણ સમજ તો મર, વચ્ચે સાની હોમઈ મરેય?

પેસતનશા—(વાંચે છે) કલમ બીજી :—શીરીન વાસ્તે બોલતાં મારે બાણાવવું જોઈએ કે મંચેરશાની નાજાં કરતાં એ વધારે નરમાશવાલી, લાયકીવાલી, સારી ચાલની ને ભક્તી છે.

નાજાં—તો, તો, એનાં માંથામાં તો કેથી આંગલી બી નથી છુંચતી.

મેહુરજી—સમજો નાજાં માએ, મુગાં મુગાં સમજો.

પેસતનશા—(વાંચે છે) શીરીન ચારી વણી બેખત થઈય, તે બી તેના બાપનીજ બરકતથીજ છે, તોબી એની સારી ચાલનો સામટો વીચાર કરી હું વસીએતમાં એનાં નામ પર રૂપીઆ દસ હજાર આપી જઈય, પણુતે મંચેરશાની નાજુના બાબમાં જે સરત કીધીય તેજ પ્રમાણે સમજવા.

શીરીન—મરેરે, હું સું બાણુ કે બાવાની સુઝેં ચાલવાથી મને બી એવાં ખાસરાંના સરપાવ મલસે. મરે, લોકનાં કેલવાને બી કાંઈ કંગ ધરે! છે! લોક તો કેલજે માએ બાપને પગલે ને માએ માપની સીખામણુ પરમાણે ચાલસો તો સુખી થસો, તે આએ સુખી થયાં! જોયું કેની?

તેહમુરસ—(ચીરડઈને) હવે મુગી મર, મુગી મર નહીં તો નકામી—

પેસતનશા—હવે સેઠ મંચેરશા ને તેહમુરસનાં નામ પારયાંય.

મંચેરશા—હાજી વાંચો. પેહલું માઈજ નામ છે કેની? ને આએ માતબર મેહલ મારાંજ—

તેહમુરસ—(તેને શેકીને) પણુ ઉભો રહી મરતી, સાથે ચરધા ભાગમાં હું બી મુવોય કેની? વાંચો જી વાંચો.

પેસતનશા—(વાંચે છે) કલમ ત્રીજી :—મારા બધેલી મંચેરશા ને તેહમુરસ મારી નજરમાં ધણાજ નીચ ને હુમ્મજ ઠરી ચુકાય. તેઓનાં

બદ્દેલ ને કદ કૃષ્ણ વીશે મારી પક્ષી ખાતરી થઈય. વીલ જલદી કરવા માટે તેઓએ મને આપેલી એકલપેટી સહલ્લાહ મને બોલે બોલ યાદ છે. બાગમાં નીચપણે બીડીના મરજથી નજીક આવેલાં મારા મોહતના દહારાની કીધેલી ગણતી, તેમજ મારી પાછલ કીધેલી મરકેરી તથા નજીસ ચાલા ચસકાઓથી બી હું અન્નાણું નથી. તે લોક છાકટા, ઉઢાઉ ને દી-વાલ્યા છે. તેઓએ પોતા સમાનજ પોતાની બેટીઓને કેલવીચ. એવા નાલાયકોને મારા બનેવી થયલા જોઈ હું અફસોસ કર્ય. એવા હરામ-ખોરો આજે જરે મારી દોલતે લખખોપતી થવાની ઉમેદમાં છે, તારે તેમને મારી દોલતમાંથી એક ખોટી ચરધી બી આપવાને હું બારે તી-રસકાર ને મોટા ધીકાર સાથે સાદ ના પાર્ય.

મંચેરશા—(ધણોજ ચીરડાઈને) ચરે એ ડોસો મેંટ ઉતો મેંટ !

તેહમુરસ—ચરે પણ એ બધો સીધો પાસે હંધો કેમ ફેરવધ ગીયો ? એ ડોસો આગલ જ્યારે આપરી સાથે વાત કરતોતો, તે વાત તો ઘણી મીઠી મીઠી ને છાતીએ હાથ રાખસ જેવી હતી, ને એમ કેમ થયું ?

મંચેરશા—તે તેને જઈને પુછી આવ ની.

(ચીરડાય છે.)

નાજા—મરે, તમારી ચાલ પર ઢાંકણું વરે! મુતું લાજતું મારયું નાખ બી કપઈ ગીયું. જીવતાં જીવત જાણે મોહત થઈ જાએય !

શીરીન—મને તો એવું થાએય કે જો ધરતી ફાટીને મારગ આપે તો હમણા તેમાં સમઈ જઈ. બાવાજીના બી સકાર ખરે રે !

તેહમુરસ—હુકતી તું મુગી મરેય કે નહીં ? નહીં તો હમણાં મારી ખારી બેસસ.

(ચીરડાય છે.)

પેસતનશા—હવે મરનારે કાવરસાને વરે લખ્યુંય.

કાઉસ—ધુત, હોરીડ ફોલસ. એ બધો દોજ પલે કીધોય. હું એ વસીયતની સાંમ્મે પ્રોટેસ્ટ કરસ.

મંચેરશા—પણ તોબી સાંમરો તો ખરા, જોઈએ મું છે ?

પેસતનશા—(વાંચેછે) કલમ ચોથી:-કાઉસને મેં ધણો તપાસ્યોય.

કાઉસ—(ઉસકેરઈને) કપ્પાર તારં.

પેસતનશા—શેઠ ધીરા પરો, અકરાઓ ના. (વાંચેછે.) કાઉસને મેં ધણો તપાસ્યોય. એ ભત્રીજો પોતાના બાપદાદાનાં નામને નરસ લગારનાર અંઠઠંગ ઉઠાઉગીર મારી નજરમાં ઠરી ચુકોય, એમ છતાં હાલ તે સુધરતો સમજાય તો તેનાં નામ પર હું રૂપીઆ દશ હજાર મુકી જઈશ, ને દુવા ચાહુંય કે જે નાધલી રકમ હું તેને આપી જઈશ તેનો રૂશે ઉપયોગ કરી તે સુખી થાશે.

કાઉસ—(તુચ્ચારથી) સું દસ હજાર રૂપરૂપી? કંઈ ભીખારીને ભીખ જીખ આપેય કે સું? અરે એવા રૂપીઆ તો સેવક એક અઠવારયામાં વેાડસન હોટલ કે એપોલો બંદર પર કાંહના કાંહ દારવાટલો કરી નાખતો હોસે!

મંચેરશા—ટોમ, હવે કોણું પુછરું પકરયે?

તેહમુરસ—કાઉસ તો ભેંસતું પુછરું છે યાર, અરધે દરયે હુખારી મારસે. હવે તો આએ ગામરયા ગમાર ને પેલી ગામરેની ગોરીની ખુશામત કરી જે નીચવાએ તે નીચવસું. તું કાઉસનાં નામ પર તો પુરોજ મુક.

પેસતનશા—હવે સાહેબો, મેહરજી સેઠ વીશે સાંભલો. (વાંચેછે.) કલમ પાંચમી :—મારો ભઈ મેહરજી એક ભલો, હાતમ દીલ ને રગેરગ લાયકીવાલો ઉમરાવ છે. એણે મારો મદારત વગર પીછાણવે ને વગર કંઠાવવે કીધીય તેના બદલામાં હું તેને રૂપીઆ પાંચ લાખની રકમ હજારો હેસાત ને મ્યારની લખાણખ લાગણીઓ સાથે આપી જઈશ.

મંચેરશા—(હકીતે) મેહરજી સેઠ, સેવક મુખારકબાદી આપેય.

(પણાજ વાંકો વગી સલામ કરે છે.)

તેહમુરસ—મુરખીની લાયકાત તરફ નીગાહ પુગારતાં જે થયુંય તે ધણુંજ બરહક ને વાજખી થયુંય.

(નમે છે.)

પેસતનશા—હવે છેલ્લી કલમ રાખ્યાતું વીશે છે. (વાંચેછે) કલમ છઠી ને છેલ્લી :—મારી દીકરી : લની ભલઈ સાદઈ ને ગરીબની પીછાણમાં આએ આખખા માતબર મેહેલ ઉપરાંત મારી બાકીનો રોકડ રકમ-

ના રૂપીઆ દસ લાખ હું એનાં નામ પર અતી ઘણી ખુશી સાથે કરું, જે તેણીએ એક મરનાર કાકાની પ્યારની ઈધાણી દાખલ માન સાથે કબ્જલવું.

(વાંચી રહીને) Madam ! allow me to congratulate you most heartily and wish you joy. May God spare you long to enjoy the sweets and fruits of this well-earned and richly deserved fortune.

ગુલાં :—I thank you, Mr. Pestonshah—thank you most sincerely for your good wishes. You are indeed very kind. If I ever deserve a fortune, the entire credit thereof is due to my beloved and excellent father.

કાકિસ—(ખીજવાઈને) હમણાં તો તમે અંગ્રેજી ને ફારસીમાં મુખ્ય-રકબાદીની પેહરાંમણીઓ પેહરાવો, પણ એ તમારું કાવતરું કંઈ ટકી શકવાનું નથી. સરકાર દરબારના દરવાજા કંઈ ખંધ નથી થયા. મારા હક છીનવી લેનારને પુછનારો હું બાર લાખ ને બત્રીસ દાંતનો બેઠેલો છું. હવે આએ ધરનું મારે અનપાણી હરાંમ છે. આજ પછી કદી હું એ સીરીએ ચહરનાર નથી.

(નઅંતર.)

પેસ્ટનશા—જવા દેઓ, એવા નાલાયક બદમાસનું અહીં કામજ નથી જે થયુંય તે બોદા વાજખીજ થયુંય.

ગુલાં—બાવાજી, કાકિસને જવા દેઓય કે ? તારે સું નવાં વીલનો હક મારેજ લેઈ લેવો એવી તમારી મરજી છે?

મેહરજી—જરાક ખી શક વગર, મારી બેરી. એ બેમરવત દુકતાનું મારે નામ નથી લેવું. આજથી મારે મનસે એ જીવતો મુવેલો છે.

ગુલાં—પણ બાવાજી, કાકાજીનાં મોહતની છેલ્લી ધરીએ મારા લાભનું જે વીલ બદલાવ્યું તે એટલાજ વારસે કે વાજખીની રાહ જોતાં એ દોલત પર મારા કરતાં કાકિસનો હક વધારે પોંહચેય. કાકિસ એ હકને નાલાયક નીવરયોય ખરો, પણ તેને લીધે આપરે સું કામ તેનો હક હુદી તેને સજા કરયે? આપરે તેને બોદાની સજા પર છોરસું.

મેહરજી—(શકમંદ) છોકરી, મને સાચો જવાબ આપ. બોલ મારું કે સું તું હજી એ બદમાસને ચાહ્યે?

ગુલાં—(દુઃખથી) બાવાજી, તમારા સવાલથી હું દુઃખી છેઉં. જે કંઠાલે ચરધા કલાક અગાઉ તમારી મેહરબાનીના બદલામાં તમોને ગાલ ગલોચથી અપમાન કીધું, તેવા એક મુજીને માટે મને પ્યાર તો સું પણ જરા બી માનતો વીચાર હોય તો તમો જેવા એક નેકઅખત આપની બેટી કેહવાવાને હું બીલકુલ નાલાયક છેઉં.

મેહરજી—આફરીન, મારા બચ્ચાં. તારે હું જોઉંચ કે તું હજી કાઉસતી તરફદારી ફક્ત દયા ખાતરજ કરેચ, પણ નહોં દીકરી, બદકારો પર દયા કરવી એ નેકનહોતું ખુન કરવા બરાબર છે. હવે દીકરી ગુલ, તું મારી બી મુઆરકબાદી બાહલ રાખ. ખોદાએ તારી સાદાઈ ને સાહસે-સઈતી કદર પીછાણી નહીં ધારેલી નયામતોયો તુંને નવાજ્ય, તે જોઈ મારું જીગર હરબથી ઉભઈ જાએચ.

ગુલાં—બાવાજી મને મહેલો દોલત ને મેહલ, તે બધું મારું નહોં પણ તમારુંજ છે.

મેહરજી—સુખી રહે, મારા બચ્ચાં તું સદા સુખી રહે.

નાજાં—(આગલ આવીને) બેહન ગુલબઈ, તમે કંઈ બી અમારે વરે દીલમાં યુરું ના લાવતાં જો. ખોદા પરથી મરું બધી, તે તેણે જેવું જોને ઘટે તેવુંજ કીધુંચ.

શીરીન—બેહન ગુલાં, તમુંને તમારી ધીરજનું ધન મલયું તેથી હું ખરાં દીલથી ખુશી છેઉં.

મચેરશા—ચાલો ગુલબાતું, સુખી રહે. એ તો તમારી લાયકીનો લાયક બદલો તમોને મલ્યોચ.

તેહમુરસ—તો, તો! તેમાં શક સું? બાઈ, સેવક નમેચ, પણ ગરીબોને ભુલતાં ના હો.

ગુલાં—હું તમો બધાંતી મુઆરકબાદતો દીક્ષોજનથી ઉપકાર માતુંચ.

મેહરજી—સેકયાઓ, જોકે મારા મરનાર બેરાદરના કમોહતની હજી અહીં ઘણી ગમખારી છે, તો બી તમો મેહરબાંનો બેચાર દીવસ બી અતરે પહરોણું રહી અમોને હેસાનખંદ કરશો એવી મારી અરજ છે.

(બધાંઓ પોતાની મરજ બતાવે છે.—૫૨૩ ૫૩૬.)

અંક ૩ જો-પ્રવેશ ૧ લો.

{ માતબર મેહલનો એક રમણ બાગ, વચ્ચે સોભીતો ફુવારો,
જેમાંથી પાણીનો છટકાવ જારી છે, આસપાસ કુળકુળાદી ને
ઝાડપાંન વચ્ચે ચુલાં હાથમાં એક ફૂલની ટોપલી લેઈ ગાતી
દાખલ થાય છે.

“જેયું જેયું રે કોલાપુર શહેર” — એ રાહ.

તમો સાંભલોની સંત સુગ્મણ, કલ્પગુગ આયો રે,
તમો દેખો દુન્યાનાં તોફાંન, કલ્પગુગ આયો રે.
મોટાંનાં ધરની વહુ દીકરી તે નહીં કરવાનું કરશે રે,
સસરા જેઠની લાજ ન ધરશે ને માથે ઉઘાંડે ફરસે રે.—કલ્પગુગ.
વહુ સાસુનો ઝઘડો રે થાશે, ને દીકરો જેઠને ઢસરો રે,
સાસરીયાંનાં લાડ પાવરો ને માઆપ ખસતાં કરશે રે.—કલ્પગુગ.

ચુલાં—(ગાયણ પુરં થતાં) બાવાજી ખેતરે સધાવે તે આગમચ હું મારે
પોતાને હાથે એક સોભઈતો તુરો બનાવી આપતે. (તોપકીમાં જેઠને) ચુંટી ચું-
ટીને આએ તોરેલાં ફુલો હવે મને જરા ગમવા લાગ્યાં ખરાં, પણ આએ
મોઘરાં ને ચંપેલીની વચ્ચે ગોઠવવા થોરાંક સારાં ગોલાખ જોઈએ તે લાડ,
ને પછી એક એવો તુરો બનાવું કે બધી માણણી શરમાય.

(જાય છે.—કાઉસ આવે છે.)

કાઉસ—(એકલો) કાકા નરતા ને મરતા મરેરે! સતીયાનાસ ગીયાએ
જે વીત કરીને સુધી વચ્ચે સોપારી સમાન મારો કચરડો કાઢરી નાખ્યો!
કાઉસ, કાઉસ, તારાં કરમની લખતીના હાથ ભાગેરે: પણ નહીં, એક
હારથી હારી ખેસવું એ બાએલાઓનું કામ છે. હવે તો એ તુટેલાં આ-
બ ને ઠીંગરાં ને ફાટેલાં ફુટેલાં નસીયને ગાજરાં મારવા જે જેહમત થાય
તે કરવી જોઈએ. રાંન પેલી દદા દીનીને બધા પાઠ બનાવીને મેં અહીં
મોકલી કે તે આએ ગામરેની ગોરીને કાઠી રીતે મનાવી મારી સાથ ચાર
ચોખા પરાવી લેવાનું નક્કી કરે, પણ તેમાં બી મેં ઠાપ આધી. ચોરને
પોટલે ધુરની ધુર તેમ અંતે પાપ ધુટયું તારે દીનીને પેલાં મોટામાંએ
કહે તેમ છછરતી નારે અધરયાત હાથમાં હાલ્યાં આપીને મેહરજી કાકાએ

ઘેરની બહાર કાઢરી મુકી. જલ્લેજર કાકાની ગેઇ કાલે હમસી ગેઈ. કાકા બેહસ્તમાં હવે તો નવા જુના બી થઈ ગીયા હોસે, પણ મારા બાપમાં આજે છ છ મહીના થયા કંઈ નવું જુનું થતું નથી. હવે તો આજે એક સેવટનો અખતરો છે કે જો બોલી ગુલ કાઈ એતેકાકયો અહીં એકઠી થઇ જાય તો તેવું કંઈ પગ પાની કરી અસતમ પસતમ સમજાવી સુનનાના દાદર ને રૂપાનાં ઘોરડાં બતાવી હજીથી તેને મારી બોરડુંમાં જીતી લેઉ. નહીં તો પછી એમ બી ને એમ બી કોઇની બોટી સહી બાંધી કરી કાઈ એકમાં હાલ પાકલ કરવીજ પરસે. હવે આજે તર કે પેલી તર કીધા વગર કંઈ છુટક છે? (અંદર નેપેઈને) ઓહો, પણ સું નરીય છે! જે છેલ્લખીલીની રાહ બેઠેય તેજ અલબેલી હુંમકતી ચાલે આજે તરફ આવતી જણાયય! આહા એની લટકતી ચાલ, સુન્નેરી બાલ, ગોલાબી ગાલ ને નાજેનખરાંની જલમાં કીચો કંગાલ નહી સપરાય વાઈ? પણ મારે તુરત વેલા બાજુ થવું જોઈએ, નહીં તો એ મને એકદમ અહીં જોતાં કદાચ ગુરસે થસે.

{ કાઉસ બાબુ થાય છે. ગુલાં ગાયણ માતી પાછી
{ આવીને બાંકપર બેસી તોરો બનાવે છે,

“એએએએ રંગી”—એ રાહ.

રંગ બેરંગી તુરો હું કરસ સરસ બેહેક બેહેક થતો
મધમધતો અતીસ્ય, કુલ તાજાં વીણી લાવી,—રંગ બેરંગી.
કુલ છે કુલ અંહી રંગ બેરંગી, હર હર રંગનાં મનગમતાં,
મોઘરાં ગુલાબ જામ જુઈ ચંપેલી, નવરંગોએ દીએ મન બેહેલાવી.—

કાઉસ—(ગાયણ પુરં થતાં) આહા! સું સુંદર ગાયુ! કાટેલા ટોલ જેવા બેંસાસુર સાહાદે રાગરા કાઢરીને નથી કોણ ગાતું, પણ ખુદરતે બક્ષેલા મધુર. હલકને મીઠા સરોદ સાથે રાગની ખુબી ને બાંધણીની તોર જોર વચ્ચેનાં આ ગામરેની જોરીએ ગાયલાં ગીતે મારું મગજ જાણે ખુશીથી તર કરી મેલ્યુંય; પણ હવે મારે જાહેર થવું જોઈએ. (જવા કરે છે—ચોંકાને) અરરર, મોહકાન પર મોહકાન! મેહરજી કાકા આવેય. એ નખબોદ ગીયાએ જો મને અહીં જોયો તો પોલીસના હાથમાંજ આ-

પસે. એ કબાબમાં હારકું કોંઈ વરી નરી મુવું હવે તો એ અહીંથી ખરે તેટલા છુપઈ જવું જોઈએ. નસીબમાં કેથા નાસાગોસાના દાવ રમવાનું બાકી હોયે તે કાંઈ જાણે!

ગુલાં—બાવાજી, એટલા જલદી તૈયાર થઈને કાંઈ સધાવોય?

મેહરજી—જરા ખેતરે, દીકરી, પણ તું અહીં સું કરેય?

ગુલાં—હું તમારે વરે એક તુરો તૈયાર કરતીતી, બાવાજી. (ઉઠેછે.)

મેહરજી—તું કાંય નાહોક એટલી જાનલ કરેય દીકરી?

ગુલાં—જાનલ? મારા બાદશાહ જેવા આપની ખીદમત કરવી એ જો જાનલ હોયે તો બીજી મોજ કેઈ છે તે મને સમજ નથી પરતી. (બાદ કરીને) અરે પણ બાવાજી, તમુંને ખબર કે? પેલા કાલસની દીનીને આપરે આપરા બંગલામાંથી કાહરી મુઠી કેની તે બાલી જગા જોવા કાલે કોઈ બઈરાંઓ આયાંતાં. તે હું તો તમુંને રાતે કેહતાં વીસરી ગેઈ.

મેહરજી—દીકરી ગુલાં, તું માણસોને વરદી કરી મેઘ કે એ બર ભારતો જગા જોવા આવે તે લોકને મારી સાથે મેલવે.

ગુલાં—કાંય બાવાજી?

મેહરજી—મારી દીકરી, તેતો સળગ દુકત એટલોજ કે એક વાર તે નસાકરી દુકતીને હાથે તારા દયાલુ દીવલો આપુ ને જે છકર ખાવી પરી તેવું ફરીથી નહીં થાય.

ગુલાં—બાવાજી એ બનાવ તો અજબ જેવો થઈ ગયો. તે રાંને ચરત ચક્ષાયાં કે મારો તો વર ને માયબાપ બી મરી ગયાં ને હું તો એખત્રી અતુકી છેલ્લે તેથી મને તો તેની પર ઘણી દયા આવી.

મેહરજી—એ રાંનની મતલબ દુકત તુંને વાહીપગલીને પેલા બદ-માશ દુકતા સાથે કેકાણે પારવાની હોવી જોઈએ.

ગુલાં—હા. તેજ ને! રાંન અપાં ઘેરમાં આવતી જતી થયા પછી તો વાત કરે કાં ને બપુ એની એજા પણ વાઈ બાવાજી એ દદા કેહતીતી કે આપરો જલ્દીગીર તો મરી ગયો તે ત્રાત તમે માંગોય?

મેહરજી—તે જુદીની બધી વાતમાં દુકત એજ વાત હું સાચી

માતુંચ, પણ જવા દે એ વાત દીકરી ગુલ, જહાંગીરની જુદાઈના ખ્યાલ સાથે તેનાં મોહતનો ખ્યાલ મારાથી ખમાતો નથી.

ગુલાં—આવાજ, હું ખી ગમે એટલો જહાંગીરને મારાં મનમાંથી વીસારવા માગુંચ, પણ તે વીસારતોજ નથી, ને તેમાં જે દાહરથી મેં જાણ્યું કે તે આંખે દુન્યાનો રેહવાસીજ નથી તે દાહરથી તેની યાદ મને ધરીએ ધરી થયા કરેચ.

મેહરજી—ખી વાત છે. જહાંગીર જેવા લાયકીવાત્રા ભરયારો પામવાતું આજના છાલકા જમાનામાં ઘણું મુશ્કેલ છે. પણ ખેર, એ દુખની વાત જવા દે દીકરી ગુલ. આત્ર હવે હું જતે.

ગુલાં—સધાવો આવાજ, પણ જલદી આવશે કે ની?

મેહરજી—હા રે, આજે તો હું વેહેલોજ આવસ, ને હવે તું ખી અંગલામાં જ દીકરી.

ગુલાં—જરાક રેહીને જલંચ આવાજ, પણ તારે તો આંખે તુરૂ તૈયાર છે તે તમે કોતાજ સધાવો.

મેહરજી—(જતા જતા) જીવતી રેહું, દીકરી, જીવતી રેહું.

કાઉસ—(બાહર આવીને) દાદર હોરમજા! કારાંમાએ ટાહેલું આ-ખર ફીટયું ખરું. હવે એ ગામરેની ગોરી આગલ જાહેર થાઉં, ને તે ખી કંઈ નાટકના નાટકી જેવીજ અદા ને ઢપછપ સાથે જાહેર થાઉં કે એ છોકરી છક થઈ જાએ. (આગલ જઈને) હાય!

ગુલાં—(ચમકીને) કોણ?

કાઉસ—તારો ફરમાનખરદાર, તાબેદાર, શરમસાર, ધુનેહગાર, માફીનો તલખગાર કાઉસ છેક (આગુએ) ખર્યા કાઉસ, નાટકની ચોપરીમાંના વાંચેલા જેટલા ખોલ યાદ આવે તેટલા અથા ખોલી દેજે અં.

ગુલાં—કાઉસ તું અહીં ભગાયશો સંતાયશો આવેશો જણાયચ, ને તેથી એવી, કહંગી ને બેટંગી મુત્તકત મારે લેવી નથી હું ફરમાઉંચ કે જેવો તું આપોચ તેવોજ પાછો જા.

કાઉસ—અંએ નેકરદાર કદરસનાસ ખાતું, જારે હું જોડંચ કે

તું દયાનો દરયાવ ને દાનાઈનો હુંગર મારી સધલી ખુરી ચાત્રથી આગાહ છે, (બાળુ) કમઅખત કંઈ શીરદોસી તુસીનાં શાહનામાંના જોલ નહીં યાદ આવી જતા ! (મોટે) તારે હું ખાખસુસ પાંઉપેઆદો પોશીદા તું મા-હયુખની મીઠી મારી માંગવા આયોચ.

ગુલાં—કાઉસ, હું ફરીથી કેહુંચ કે તારી સુરત ખી જોવી મને રવા નથી. તારા વાંકા ને તારાં પાપો એટલાં છે, કે હવે તું મારી મોહખન તો સું, મારી દયા તો સું. પણ માની માશીની ખી વધી રાખતો ના.

કાઉસ—(દોંગથી) એમ ? (રડતે સાહાદે) ગુલ, એટલી બધી જુ-દાઈ ? અરે એ રીતે હારમારી ને હીનપરતીથી હરધુત થવા નીતો તું ગ-મજોસારથી મેં હકતેકેશવર જમીનમાં ખી આશા રાખતી નહીં ! પણ કંઈ નહીં, મારો દારોજ પાધરો હોતેતો મારાં માખાપજ સું કરવા મરી જતે ને બધું મને ઉંધુંજ સું કરવા સુજ પરતે ? બસ તારે તો હવે સુ-જયું કરવા વગર ઉપાય નથી. સલામ ગુલ, તું સુંખી રેહજે ! છેલ્લી સલામ !

(જવા કરે છે.)

ગુલાં—(ધમરાએલી) રખે એ અરવાયો જીવ પર કરે ! (કાઉસને) પણ સઅર કાઉસ, તું કાંહ જસે ?

કાઉસ—(બાળુ) પોરી પીગલીચ હો ! (મોટે) જાંહાં જવાસે તાંહાં જવસ, કુવો તલાવ દરયો બરયો જે બરયો હોસે તે પુરસ, વરી ખીજુનું સું કરસ !

ગુલાં—તારે તું સું જીવ પર કરસે ?

કાઉસ—તારે જીવીને સું કાંદાની ન્યાત જમારવાનો છેક ? હું દીલની ખરી ખુશીથી તુંને વધધ કેહવા આયો કે જે દદા સાથે લગનની જુસરીમાં હું જોરાવલો ઉતો તે જમના ઝપાટામાં આવી પેલી જેહાન જઈ ચુકીય.

ગુલાં—સું તારે દીની ગુજરી ગેઈ ?

કાઉસ—હા. તે મારી હરસે કેહી તારાં ભારત તરીકે તારાં પેલા ઘેરમાં આવી રહેતી, પણ પછીથી તેં તેને તારે તાંહથી હાંકી મેલી એ-

હલે પાછી રાંન મારો ટોટો પકરતી આવીતી. એતેકાક તેવામાં દાદારે દયાથી મારી દાદ લીધી, ને તે રાંનને કુથો ઈનફલ્યુઝનો તારયો તાવ ભરાવાથી તે ઠંડી થઇ ગેઇ, કે હું તો ખુશીથી છલાછલ થઇ ગીયો કે ચાલ ગંગા નાહયા.

ગુલાં—ને એ દુખ ભરેલા બનાવને તું ખુશીની વાત સમજેય ? ધીકકાર છે તારી પર ને હેફ છે તારા એ ગલીય ને ગંધીલા વીચારો પણ એક વાર એક સફુમારી નારીની ખુબસુરતી પર મોહી પરી તેને બ ગના પવીતર ગાંઠથી તારી હકદાર મોહરદાર બનાવી, પાછલથી તેના કરતાં વધારે ખુબસુરતી જોઈ, તેને રીબાવીને મારી નાખવાનાં પાપના પસ્તાવામાં હુખી મરવાને બદલે ઓર ખુશી થાયય ? લ્યાનત છે તારીપર. કાઈ કર તાઈ મારી સાંબેથી.

કાઉસ—(ખાશુ) મારયા દાર. રાંનને જેમ તેમ ઠેકાંણે લાયોતો ને વરી આએતો નહીં ધારેલું કાંટાતું કતેસર થઇ ગીયું. પણ તારે હવે પાછો ફરેય રમવો જોઈએ. (કગલીને) અરે પણ તારે મને હવે એમ-બી ને એમ બી મરવાજ દેની ? કંઈ કુવો તલાવ પુરવાજ દેની ? નકામી અટકાવેય કાંય ?

ગુલાં—બંધ કર એ બકવા. ઓ પાપી, તું જેવાને એક ખેસી કેહવ તો સું, પણ તારા નામ પર થુકવાબી હું રાજ નથી. ચાલ ખસ મને જવા દે.

કાઉસ—નહીં જવાસે. અએ છોકરી, આટલો વાર મેં ફરેબથી તુંને છતવાની કોશિશ કીધીય, પણ તે નથી ફાવતું તારે હવે હીંમતથી મારા હરાવ જે હું જાહેર કર્ય તો તું સાંભરી લે.

ગુલાં—ને નહીં તો ?

કાઉસ—ને નહીં તો યાદ રાખ એ તુંદ મીઝનની તુમાખી ઓરત કે મારી મોહબતનો મીઠાસ કીનાના કડવાસમાં ફેરવઈ તાઈ નખખોદ વારસે.

ગુલાં—અએ નીચ, તું જેવા હીચકારાઓ હીંમતની ગમે એવી ડીંગો મારે પણ તે બાયલાઓ બાતેનમાં એક બુદ્યા ઓરત કે બચ્ચાં કરતાં બી નબેહતર હોયય.

કાઉસ—એમ છે તારે—

“હુડધુત, હુડધુત.”—એ રાહ.

જાંણુ, જાંણુ ! માંન, માન !

જશે તું તાંણથી-માંથી, જાંનથી—જાંણુ જાંણુ.

લેવસ તું જનો જાન વેર મુજ લેવા,

દેવસ ન આંસાંન દાવ જતો દેવા.

અગર નીહતર વગર કસર તું કર હું પર નજર મીડી,

હીત જાંણી રે દીવાની, ખચ્ચીત તોંથશે હેરાંન. તું-નાંદાનજાંણુ જાંણુ

ચુલ—(ચુસ્સાથી)

ઉપલીજ રાહા

દુર, દુર ! દુર, દુર !

પાપીરે, મુજરે, પાછરે, લાછ થા—દુર દુર.

કાંઈ રે તું જનો દૈર અહીં નહીં ચાલે,

નહીં હવે તું જ તૈર ચાલે કાંઈ કાલે.

ચલ ચલ, નીરાફલ ! નીર્મલ ! નિકલ આ પલ સિકલ આગલ મુજથી,

કર તું કારં નીચ તારં, યુકુ ન તું જનાં નામ પર, હું જરૂર.—દુર દુર !

{ ચુલાં ગાયણના ઠાઠ વચ્ચે કાઢિસને ઠઠરાવી નાખે છે, ને કાઢિ-
સને હાકી કાઢે છે. કાઢિસ ચુલાંથી હરમુત થવાથી નીચી મુ-
ઝાએ નાહસી જાય છે.

પ્રવેશ બીજો.

(ખરશેહજ ખાનદાનીતું ઘર ખેહરાંમ અપભ્રંશ દાખલ થાય છે.)

ખેહરાંમ—એના સેઠયાનોસ જાએ મારી સીય ઘેના જેંગલી છે !
(હસે છે.) એના ખેળનાની ધનને ઉરમુજ ઘેતુરી લેઈ ગેધ, તેથી સેઠ દો-
રથી દોરથી ઉરમુજ ને થોં ખેજ્યા ખરવા ગેધ ને ખેહી ખે થું થો મારી ભેઈ
રીને લેઈને નાહાસી આવી(હસે છે.) ફિછી ઘેતુરી એના ખેળનાની ધનને લા-
વીને બતાવેચ, ઘેરે મારી સીય હસેચ, ઉરમુજ ઘેતુરી ખી હસેચ, મારી
ખોધ ખી હસેચ, ને ખેધ્યાં હસેચ તેથી હું ખી હસેચ. (હસે છે.) આ પણ
સીય ખોવી, (ખરશેહજ આવે છે.)

ખરશેદજી—કેમ રે દુકતા વરી એ અહીં સું !આખખાંનો જુકો કરેય ? વરી કંઈ ધરયાલ બાંજીને ધરીયાત્રીને લાવીને સાંતવોય કે કેમ ? (હસેછે.) જા, દોર કામપર જા.

બેહરાંમ—વોઓરજી.

(નઁએઉ.)

ખરશેદજી—(તેનાં જવા પછી) એવું ખાનુંખરાખ થાય, એણે ખી કીધું તેટલું થોરું. પેલી કેહેવતછે કે નાદાંનકી દોરતી ઓર જીવકા હાંણુ, તેમ એ પોરયાતી સુઝે હું વેહમનો ભોગ થઈ નાહુક મારી પાકમદ ધન પર જદ ગુમાન લાયો, ને મારો પોતાનો ફેરો ને હુરયો બનાવ્યો. પણ આલો સહ સારું, જેવું સેવટ સારું. એવો જંગલી દુકતો ધેરમાં ઉતો તો કંઈ નહીં તો હું સીખ્યો કે જરા જરામાં એમ ઉસકેરઈ આવી આકરા થવામાં સાર નથી. મારી ધને ને હોરમજી ધરયાલીએ મને માફ કીધુંય ને એ નાપસંદ ગરબર તાંહાંજ નરમ પરી ગેઈ એજ ગણીમત છે.

(બેહરાંમ આવેછે.)

બેહરાંમ—સીથ બેરજીજી સીથ મેલવા ઓવીય.

ખરશેદજી—કાણુ ખરજોર ? આવવા દે તેવણુને.

બેહરાંમ—વોરજી.

(નઁએઉ.)

ખરશેદજી—આએ ખરજો દીન પર દીન મારે તાહાં વધારે ને વધારે પરીતાતો નઁએય. એ ખરી ખુશીની વાત છે. (ખરજો આવે છે.) દોસ્ત ખરજો, તેં બાહર ઉમો રહી નામ મોકલવાના તાજીમ તવા-ન કીધા તેથી હું ખુશી નથી.

ખરજો—ઠેકયું. (બેહ બેસેછે.) ખરું કેહુંય ખરશેદજી કે મારા જેવા એક એખલા અદુલાને એક બઈને છાજતી મમતાથી સોસાયટીમાં આગત્ર પારી તમે જે ઓરખાવોય ને વધારોય તે હેસાન હું કદી કોઈ રવેસે વાલી શકનાર નથી.

ખરશેદજી—દોસ્ત, એ તો તું ફક્ત તારી લાયકી બોલેય, પણ હવે એ વાત જવા દે ને મને કેહ કે કાલે આપણ દોસ્ત સપલશાહને તાંહ ની પારટીમાં તું ગીયોતો કે ?

ખરજો—હા, હું ગીયોતો ને એ પીછાંણુને વસ્તે ખી હું તમુનેજ ઉપકારી છેઉં, પણ દોસ્ત ખરશેદ સું એ સપલ સેઠ પાસ ધણો પઈસો હેસે ?

ખરશેદજી—જેન તો, કેમ વારં ?

ખરજી—તો ગેઈ કાગે એઓએ સુન્નાનો ધુમારો કરવામાં કંઈ બાકી નથી રાખી. એવી પાર્ટીઓ ફાર્ટીઓનું હંબગ આજે મુંબમના દેશી-ઓમાં ને તેમાં અગત કરીને પારસીઓમાં તો હું ઘણુંજ વધી ગીયેલું જોઉંચ.

ખરશેદજી—હા, ને વરી ખુબી તો સું છે કે એવી પારટીઓમાં ખી દેશીઓ કરતાં જાગલા મડમ નોતરવાનો શોખ વધતો જાગતો જાએય, જોથી તે પાર્ટી કરનારા જોઈએ તે કરતાં વધતા ને વધતા તણાઈ તુટેય.

ખરજી—દરેક ચીજ તેના લાયક અંદાજમાંજ સારી લાગે. હું તો એમ કેહુંચ દોસ્ત ખરશેદ કે આપરા કોઈ કોઈ શેઠયાઓ ખી બાજે વખત પોતાનો કાઠ બતાવા અકેકી રાતમાં હજારો રૂપીઆનો ધુમારો કરેય તેનો અરથો હીરસો ખી તેઓ કોઈ લાયક ધરમ ખાતાં ને મદદ થવા આપે તો એક રાતની તે પારટીમાં થયલાં વાહજી વાહ કરતાં ગરીબોની જાવેદાન તલકની દુવા તે લોકને ખેશક એક હજાર ઘણી વધારે કામ આવે. ખરેખર, આપરા આએ ખુજોર્ગ દોસ્ત સપલ શેઠ પોતે છે તો આટલા અસીલ, ને હું અજબ છેલું કે અવાર નવાર એવી પાર્ટીઓ પર એ-ઓ એમ પછસાની ધુર કરેય.

ખરશેદજી—તેટલુંજ હોતે તો ખર જહાનમ ખેરાદર, પણ વાત તો એથી ખી નખેહતર છે. ખચારને જુગારનો ખી ભારી લખ છે.

ખરજી—મને ખબર છે. ગેઇ રાતે તમે ખી નહીં આયાતા એરકે હું તો જમવા પછી મોરી રાત વેર થોખ્યોજ નહીં, પણ સારંજ થયું કે નહીં થોખ્યો, કેમકે તાંહ તો પેહલ્લીજ રાતથી એ હારજીતનો પેસો સર થયોતો.

ખરશેદજી—(અચરતીથી) હં, એવણનાં ધરમાં ખી ?

ખરજી—હાજી, ને વરી તેરાંખી કંઈ બધાં સારાં આદમીઓનેજ નહીં ઉનાં. પેસો લુચ્છો કાઉસ, ઝોરખ્યો કેની ?

ખરશેદજી—હા પેસો ગામનો ચોર ? હરરતો જુગારી ! તેવું સું ?

ખરજી—તેને ખી નોતરયો તો.

અરશેદજી—અરેઅર ! સપલને એની સાથ કાંઠથી પીછાણુ પડી ?

અરજો—તેનીજ સાથ એવણે પેહલો બાજી માંડી, જેથી હું તો કમકમીને માથું દુખવાતું બાહણું કાઢરી ઉડીજ આવ્યો.

(બહરાંમ આવે છે.)

બેહરાંમ—સીય, સેપત્ર સીય ચોવી.

અરશેદજી—સપત્ર સેઈ ? મોકલ તેવણને અહીં.

બેહરાંમ—વોઓઈજી. (ગળેએ છે.)

અરશેદજી—હું હમણાં એવણનું ધયાન ખેંચસ અરજો. કાલિસ જેવા બદમાશથી એઓને ચેતેલા નાખવાજ નેઈસે. (સપલશા આવે છે.) આવો આવો સપત્ર સેઈ કેમ છેઓ ?

સપલસા—સેઈ સાહેબ—ઓદલો તમે બી છેઓ કે મીઠ અરજો ? હું તમેને નેઈને ધણો ખુશી છેઈ ?

અરજો—સાહેબની બચ્ચાં પર મેહબાંની છે.

સપલસા—પણ અરશેદજી સેઈ, હું તો તમારી સાથે કછયો કરવાનો છેઈ, કેમ કે જેઈ કાલે હજી તો ખાધું નહીં ખાધું, કે જાણે સું એક નાહસતું પરતું હોએ તેમ આએ તમારા દોરત અરજો મારે તાંહથી નાહસી આયા !

અરજો—નહીં મુરખી, દીલમાં જરાબી ખુશ ના લાવતા, પણ મોરી રાત વેર ઉજાગરો કરવાથી મારી તબીયત બગરેચ. મને તેની તબેહ નથી.

અરશેદજી—ને તેમ કરતાં સપલ સેઈ જો દીલમાં જરાબી ખુશ નહીં સમજો તો એવણનું ઉડી આવવાતું વધારે ખરું કારણ કંઈ બીજુંજ છે.

અરજો—(અટકાવીને) અરે નહીં, નહીં, મુરખીજી, એ સું ના-દાની કરોચ ?

સપલસા—હે, એવું તે સું છે ? મારા સમ જો મને નહીં કેહો તો.

અરશેદજી—લેઓ, તારે તો હું કેહું. (ગંભીરપણે) સેઈ, તમે જેવા દાનાવ બાજે વખત જુગાર જેવી દયાનતી મોજમાં મજ લેવોચ એ આપરાં આખ્યાં ફેરડવી સર્કલની અજાયબી તેમજ દલગીરી છે.

સપલસા—દોસ્તો, એ અન્નયબી ને દલગીરીમાં હું તમારી દીલ-સોજ સમજીય ને તેથી એ કદરસનાસી માટે ખરાં દીલથી ઉપકાર માનુંય. (હાથ મારીને) બીજું સું કેહું ?

ખરજી—પણ મુરખીજી, તારે જો મને પુછવાની રખ હોય તો હું પુછું કે એનો સખખ સું ?

સપલસા—મારું કીસમત, દોસ્તો. હું કંઈ અબ્વલથી જુગારી નહીં ઉતો. એ નીચ બસનનો હું તમારા જેટલોજ શત્રુ ને ધીક્કારનાર છેઉં, પણ આએ ઝાતીમાં એક એવી જાતનો ખરાપો સદા સુખનો જમા થયોય કે જેની રાતો દીનની અગત વીસારવા મને બાજે વખત જાણે જરૂર થઈ પરેય, ને તેથી એ હાર જીતની દીલ ઉસકેરનારી રમત એ મારાં ગમીથી ધુમતાં મગજને રાહત બક્ષનારો ધલાજ થઈ પરચોય.

ખરજી—પણ એવો તે સું ગમ છે ? એવું તે સું તમારું સદાતું દુખ છે કે જેની દવા જુગાર હોય ?

સપલસા—એક મોહબત્ત મોહરદાર પર જુજરેલી જેઈરનસાફી. સાંભ-લો દોસ્તો, મારા બાપે કમીશરપેટના કંટાકીમાંથી પુશકલ નાણું પેદા કીધુંતું, ને તે મુબબના શેઠ્યાઓ માહેલો એક ગણાતોતો, ને દરમ્યાન એતેફાક મને એક ગરીબમાં ગરીબ પારસી સુધારની દીકરી સાથે ઓરખ થઇ. તે છોકરી આદમનાં રૂપમાં ગોયા એક પરી ઉતી, ને સૌથી દીલકસ-સૌથી ધ્યાન ખેચનારૂં તેના બાપમાં એ ઉતું દોસ્તો કે તેના બાપનાં મુવા બાદ તે પોતાની જઈક આંધલી માતાનો એખલો અધાર ઉતી.

ખરજી—પણ જ્યારે તમેને તેના સાથ પીછાણુ થઇ તારે સું તેનો બાપ હઈયાત નહીં ઉતો ?

સપલસા—નહીં. તે પીછાણુ વધતી ચાલી ને તેણે વધાને મોહબત્તનું રૂપ ધારણુ કીધું. તે છોકરીનું મીઠું માનીતું નામ કુવર ઉતું. તે સદગુની અયલા જેમ કંઈ ધણી કેલવણી પામેલી નહીં ઉતી, તેમજ વરી તેવું કંઈ ખાનદાન બી નહીં ઉતું, ને તેથી મારા બાપે તેની સાથના માગ નેકામાં વાંધો નાખ્યો.

ખરજી—અફસોસ ! કેટલો ગેરધનસાફ !

સપલસા—હા. તે વખતે હું પુખ્ત ઉમરમાં આવેલો હતો, ને તેથી મારાં સુખ દુખની એક ભાગ્યણુ મારી પસંદગીની મેલવી લેવાને મારા બાપે મનેજ સોંપવું હતું, પણ તેમ નહીં કરતાં તે મારી મોહ્યત વીશ હલકું વમાસવા લાગો, એટલે કુવરની માતાથી તેમજ મારા પીતાથી છુપી રવેસે મેં તેનાસે નેકા કરી મેં તેને મારી હકદાર મોહરદાર બનાવી.

ખરશેદજી—તમે નેક કીધું, પણ પછી ?

સપલસા—એ નેકા નજદીક હું છ મહીના વેર છુપાવી શક્યો, પણ પછીથી અમે વચ્ચે હજુ કશો એખત્રાસ જરો છે એવો મારા પોતાને કંઈક વેહેમ ગીયો, ને તેથી ઠાગાથી તેમજ જખરજસ્તીથી એ પઈસા ને ખાનદાન પર મરી રહેલો મારો બાપ મને તે મારી વફાદાર પરજોતરથી અતે અલગ કરવા પામ્યો, ને એક દીવસ મને ફરજયાત ડેઠ ચીન હડ-સેલી આપ્યો.

ખરજો—(દયાથી) ગરીબ બીચારી તે અખત્રા.

સપલસા—મને ચીન મોકલી મારા બાપે કુવરની માએ પર એવા તો તાણુજીનીના સખુનો ઉઠવારયા કે તે ગરીબ પણ અસીલ જુઢયાને તેથી ભારે હીનપસ્તી લાગી, ને મારો ખ્યાલ પરતો મુકવાને તે માતાએ પોતાની ખેટીને હરરતા કસમો આપ્યા. વરી ચીનથી મેં ઢગલા કાગલો લખ્યાં તેમાંથી એકબી તે વાંચવા પામી નહીં, સખજ તે માતા મારાં ચીન જવા પછી તુરતજ તે મકાન સદા સુધીનું તજી ગેઈ, ને પોતાની ખેટીને લેઈને લે કાંહ ગેઈ તેની આજ વેર કસી ખખર પડી નહીં.

ખરશેદજી—ને તમો સાહેબ ચીનથી પાછા ક્યારે આયા ?

સપલસા—છેક એ વરસે. જલેમ જુદઈ ને જુરાપાના જમાના જેવા ચોવીસ માસ પુગ થવા બાદ મારો જુલમી પીતા આ જેહાંનથી આસ-બાબ ઉઠાવી ગીયો, ને તારે તેની સબલી બીચાર દોલત ને માલમીલ કતનો હું એખલો હકદાર વારેસ થવા ને ઠડવાથી મારું તુરત મુર્ખઈ આવવું થયું. હયાં આવી મેં જે પેહલી વાત પર ધ્યાન પુગાડયું તે મારી કમનસીબ કુવરની જુસ્તેજો પર હતું.

ખરજો—ને તેણીનો કંઈ પતો મળ્યો વાર ?

સપલસા—કંઈજ નહીં. તે જાણે પાતાલનાં પેટાંમાં ગુમ ને ગરક થઈ હોય તેમ તેનો પતો હું આજ વેર મેલવવા પામ્યો નથી. દુન્યામાં પૈસાથી તેની ખાલ ચલાવવામાં મેં દોર્યાંને જગે રૂપીયો ખરવ્યોય, પણ અફસોસ ! તે મારી કમનસીબ કુંવરનાં સેવકથી હું આજવેર અંગળ રહેલો છું. (રડે છે.)

ખરશેદજી—દોસ્ત સપલસા, તમારા પર ગુજરેલી આંખે આફતની વાતથી અમા દીલોગ્નનથી દુખી છીએ. તમારી એ દુખભરી ગેઈ ગુજરીની યાદથી તમે હેરાન થતા જણાવ્યોય. ચાલો અંદર આવો, ને હાથ મોતું ધોવો કે કોઈ બીજી વધારે લાયક વાતચીત પર હવે ધ્યાન આપ્યો.

પ્રવેશ ત્રીજો.

{ કાઉસલું ઘેર. ફરનીયર લાવવાવા. કાઉસ અંકડો નાચતો કુદતો ખુશીથી ગાય છે.

“AGAIN & AGAIN & AGAIN.”—એ રાહ.

નસીબ ! ઓ નસીબ ! ઓ નસીબ ! નસીબ ! ઓ નસીબ ! ઓ નસીબ !
આજે જેની ચહરતી કાલે તેની પરતી ! કરે તું શ્રીમંતને ગરીબ !—
નસીબ ! છે અજબ તુંજ પતાહ, ગજબ છે તુંજ રસ્મોને રાહ ;
કરે રંક રાયને—કરે મરત ગાયને, કરે તું ફકીરોને શાહ.—
નસીબ ! છે અજબ તારા રંગ, તારે છે બેતાક બેદંગ ;
આજે સુનું તોલે—કાલે ખારે ઓલે, કરે જો તું હાલત બતંગ.—
નસીબ ! તેં નવાજ નેહાક કીધો, મને તેં માલામાલ ;
પાસા મારા અવરા પડી ગીયા સવરા, નાચુ કુંદુ થઈ હું ખુશાક !—

કાઉસ—“ખાનાર પીનાર ને ખોદા આપનાર” એ કેહવતના કરનારની ખોલખાલા થજો. કાકાએ વીલમાં ઝટેલા દસ હજાર રૂપીયા તો દસ દાહરામાં દસ રસ્તે દારવાતલો થઇ ગીયા, ને પાછા વરી આવ્યા ના-હે ને તાપે તેવા આપરા હાલ થયતાતા, પણ તેટલાં જેઈ રાતે પેલા ધનવાન

સપલ સાથે સીસાંથી ભરેલા પાસાની એક ઠગઈ ભરેલી બાજી માંડી હું તેને તેત્રીસ હજારની નાદર રકમ ધુતી આપ્યો. (ખુશીથી) બાપ જોવ! તેત્રીસ હજાર! જેઈ કાલે અત્યારે હું એક બીજારી ઉતો, પણ આજે તેજ વખતે નજદીક અરધા લાખનો હું ધણી થયો, એ આ ઠગઈ ભરેલા પાસાના પ્રતાપથી થયું. ખરેખર, આએ પાસા જે દેખીતી રીતે સાધારણ પાસા જેવા છે તે ઠગઈ ભરેલા છે ને તેમાં સીસું ભરેલું છે એમ કોણ જાણેય ને કોણ કેહેસે ?

(જહાંગીર આવી કાઉસનું છેલ્લું વાક્ય સાંભળે છે.)

જહાંગીર—હું કેહવસ. ઠગારા લુચ્ચા, એ તારી ઠગઈ હું જાણુંય ને તેથી હું કસમ પર કેહવસ કે તારી પાસે લોકોને ધુતવા પારાથી ભરેલા ઠગારા પાસા છે.

કાઉસ—(ધણેજ ધભરધને) હેં સું ? કોણ ? (તોતરો બોખરો) પ-પ-પણ તું કોણ છે કોણ ?

ખરજો—હું કોણ છેઉં ? તું જાણતો નથી કે હું કોણ છેઉં ? તું જાણેય ને તોળી અંજણો થાયય તો મને કેહવાની બી કસી અરચન નથી કે હું ખરજોનાં છુપાં નામ હેઠલ તેજ જહાંગીર છેઉં કે જે તારા મેહરજી કાકાનાં પનોતાં છાપરા હેઠલ નાંધલેથી મોટો થવા પામ્યોય.

કાઉસ—હા પ-પ-પણ તું-તું સું એમ કેહેય કે હું ક-કંઈ તારાથી બીહુંય ?

ખરજો—જરા બી શક વગર. તું સમાન પાપીઓ સદા હીચકારા હોયય. જેઓ મનના મેલા હોયય તે બદમાસોને હીમ્મત સાથે સદાનું વેર વસેલું હોએય.

કાઉસ—વાર, પણ એ બધું કેહીને તું કેહવા સું માંગેય ?

ખરજો—એટલુંજ. કે જેઈ રાતે સપલ સેઠને ખાટા બનાવતી પાસાથી તું તેત્રીસ હજારની પાદશાહી રકમ ધુતી આપોય.

કાઉસ—પ-પ-પણ તારા પા-પાસ તેના પુ-પુ-પુ-રાવા સું અરચાય જો ?

અરજો—(ટેબલ પરથી પાસા ઉંચકીને) આએ પાસા. એથી વધારે સાહદત સું જોઈએ ?

કાઉસ—(તેને વરગી પડીને) અચ્ચા હમણા ને હમણા પાસા જોર, નહીં તો તુંને કાચ્યો ને કાચ્યો કડી ખાવસ, નહીં તો તારું ખુન કરસ.

અરજો—(એક આંચકા સમેત કાઉસને જમીન પર પટકીને) દુર રહે, તારા પાપી હાથોથી મારું તનખદન અપવીત્ર ના કર. તું મારું ખુન કરવાની ડીંગ મારેચ, પણ તું રગેરગ એટલી હલકી પંકતીનો હીચકારો છે કે જોકે ખુન કરવાં એ હીચકારાઓનોજ પેસો છે તોખી એ જાતનાં કંઈક હીમતી હીચકારાઓથી ખી તું તો ઉતરતો છે. તું જેવા નાતવાન લોન ખડી આયલાઓ ઉધરતી પારસી ઓલાદનું જાણે એક લાયખલ છે.

કાઉસ—(ઉસકેરાયલો) વારું વારું, હવે તું, ઘણો મકોરી પેહલવાન છે તે હું જાણુંચ, પણ હવે તું કેહવા સું માંગેચ ?

અરજો—એટલુંજ કે વગર ગરબરે સપલસા પાસ માફ માગી એ પાસાની ઠગાઈથી મેલવેલા તેત્રીસ હજાર તારે તેવણુને હવાલે કરી દેવાય કે એ પાસાની સજામાં અટકે જવુંચ. ?

કાઉસ—(આજુ) નખખોદ પર નખખોદ ! આએ કાંહ આપદા ! (મોટે) બેરાદર જહાંગીર—

અરજો—અબરદાર ! હું જહાંગીરનાં નામે અહીં મુંબઈમાં ઓર-ખાતોજ નથી, ને તે ઉપરાંત તું જેવા બદમાસનો બેરાદર કેહવાવાને ખી શરમાઉંચ.

કાઉસ—વારું તારે અરજો, (કાંને લાગીને) જો એ તેત્રીસ હજારમાંથી ત્રણ હજાર હમણા હું તુંને અહીં ને અહીંજ ગણી આપવા તૈયાર છું.

અરજો—નીચ, એવી હરામ વાસનાઓ અધી તુંનેજ સુખારક. તુ સું મને તારા જેવોજ હરરતો બદમાશ ને પઈસાનો ગોલાંમ સમજેચ કે એક સચ્ચઈ પોકારતી મારી જુબાનતું તાલું સુન્નાની ચાવીથી બંધ કરવા માંગેચ ?

કાઉસ—(આજુ) જોઈએ કંઈ દમથી વલેચ ! (મોટે) ઠીક છે, તારે હું ખી હવે છેલ્લે પાતલે બેસુંચ. તું મારા પર જે વાંક સુકેચ તેનો હું બીકાર સાથ ઈનકાર કરુંચ.

બરજો—એમ છે, તો આગલ સું કરવું તે મારું કામ છે.

(બધા કરે છે.)

કાઉસ—(ધબરઈને) અરે થોળ, બાપુ થોળ. (બાપુ) સલાનાસ ગીયો જમની કાંની પુડે લાગાય તે મને એ રકમ જરવા દેવાનો નથી. (મોટે) મને માંદ કર દોસ્ત. જ તું એમજ હઠ લેઈ બેઠાય તો તું જે કેહસે તે હું કરસ.

બરજો—ઠીક છે, તારે હું હમણા સપલસેઠ પાસથીજ ચાલી આ-થોય, ને મેં તેઓને મારી પછવારે પા કલાકમાં તારે નામે અહીં તેરેલા છે.

કાઉસ—(ધબરઈને) અહીં ?

બરજો—હા, પણ મેં તેઓને તારું પાપ કસું કહ્યું નથી. હવે તારે એટલુંજ કરવું કે તેઓ આવે તારે તેં હરામથી મેલવેલી દોલત તેવાણે હવાલે કરવી, ને તેઓને સમજવી લેવાતું મને સોંપવું.

કાઉસ—ને તારે હવે તમે અહીંથી જાઓય કેની ?

બરજો—જય કાંહ ? હું તારી છાતી પર અહીંજ બેસસ, પણ જાહેરમાં બેસસ તો સપલસેઠને કંઈ વેહેમ જસે, તેથી હું આએ પાસેના ઓરડામાં ભરઘ રહેવસ, ને ત્યાંથી મારી ખાતી કરસ.

કાઉસ—(દયાયલે સાહદે) મારે કયુવ છે. (પગલાં વાગે છે.) ઓ પણ સપલસેઠ તો આયા ! (ઉતાવળથી) આવો દોસ્ત બરજો, આએ ઓરડામાં ભરઈ જાઓ. (પાસેન ઓરડામાં બંધ કરી બાહરથી સાંકલ દે છે.) કંઈ નહીં બચ્યા, હવે લાગે તો તીર નહીં તો તુકકો. જોઈએ હવે તું બટંબે જાઓય કે હું ?

સપલસા—(અંદરથી) કાવસજી છે કે ? કાવસજી બા. ?

કાઉસ—હાજર મુરખી, આવો સપલસેઠ. (સપલ આવે છે.) પધારો તમારાં નેક કદમથી તમારા મીસ્ટ્રીન સેવકની ઝુપરી પવીતર થઈય.

[જુરશી આવે છે.]

સપલસા—કાવસજીબ, દોસ્ત બરજો મને કેહતાતા કે તમે કંઈ અતી જરૂરનાં કામસર તમારાંજ મકાનમાં મને મલવા માંગોય ?

કાઉસ—જ હા, એક હરરતા લુચ્છાની લુચ્છાઈ વીશે તમે મુરખી સાથે મને એકાંતમાં બે વાત કરવી છે.

સપલસા—કાણુ લુચ્છો ?

કાઉસ—એક તમારો દોસ્ત, કે જે નીચ તમારી આગલ મોરનાં પીછાંમાં કાગરો ને ફરેસ્તાનાં રૂપમાં સેહેતાન છે, ને તે જવાનને વાસો સાહેબને ધણું માન છે.

સપલસા—(ભારે અચરતીથી) તમે એ સું બોલોચ ?

કાઉસ—હું જે બોલુંચ તેનો હરફે હરફે રાસ્ત ને અક્ષરે અક્ષર સચ્ચાઈથી ભરપુર છે. સપલસેઈ, તે બદમાસ સાધુના સાહ્યા હેઠલ એક હરહરતો લુચ્છો છે, લુચ્છો !

સપલસા—પણ કાણુની લુચ્છાઈ વીશે તમે બાઈ એટલા બેરયા બોલોચ તે કંઈ સમજ પરે ?

કાઉસ—સાંભલો સાહેબ. આજે સહવારે તે લુચ્છો મારી આગલ સીસાંથી બરેલા પાસા લાવી મને કેહવા લાગે કે તમારી સાથ તેને હસામે મારે બાજી માંડતી, ને એ ઠગબાજીથી હું જે તમેને ધાબરી ને છતી આઉં તે દોલત સરખે ભાગે અમારે વેંહચી લેવી.

સપલસા—(ચુસ્સાથી) હેં ?

કાઉસ—હા, આગલ તો સાંભરો મુરખી. મને તેની એ લ્યાનતી ફરખાસ્તથી ઝતુન તો એવું આયું કે તેને જીવતો ને જીવતો ફારી ખાઉં, પણ સામટો વીચાર કરી હું ખામોશ રહી ગયો, ને જાંણુ તેનાંજ મતનો હું બી હોઉં તેમ તેનાં પેટમાં ભરઈ ગયો, ને પછી તેને તમારી આગલ પકરી આપવા ને ઉંધારો પારવા મેં તમેને અહીં વેર તજ્જી આપવાનું ફરસ્ત જોયું.

સપલસા—(ચુસ્સાથી) પણ તે એવો બે માંથાનો બદકાર કાંઈ છે ? કાણુ છે ?

કાઉસ—તે અહીંજ છે. આએ રહ્યો.

{ કાઉસ ગપાઠામાં બારણું ઉંધાડી બરજાને ગલચી માંથી પકડી બાહર કાઢે છે.

સપલસા—(અચરતીથી) કોણુ, બરજો !

[બરજો કૂગલાય છે. સપલસા દંઝ પાય છે.]

કાઉસ—હા બરજો.

સપલસા—ઓ ગજબ ! તારે દુન્યામાં કોણુ પર એતપાર લાવવો ? સારું, સારું, બરજો ! તમારા જેવા બાહરથી ધોત્તાધોત્તા પણ ખાતેનમાં એવા મેલા બદમાસો.—

બરજો—(ગુસ્સાથી) ખામોશ, ખામોશ, સપલસેઠ તમો મને ગેર-ઈનસાફ આપોય. (કાઉસને) ધ્યાનતી કુતરા ! તું એકાદ એ પત્ર એ કાવ-ત્રાંમાં ફાવી નીકલસે, પણ અંતે જેમ સુરજ પર ધુર ફેંકનાર પોતે તેના છત્રકાવથી આંધરો થાયય, તેમજ તું નીચ તારા પાપની શરમીંદગી બરી દાર આએજ ધરીએ જોસે.

કાઉસ—સપલસેઠ જો મારું કેહવું ખરું નહીં માનતા હોવો તો જુઓ, એનાં પાપની જાહેર ને છુપતી જામીનગીરી જે પેના ઠગારા પાસા છે તે એનાં ગજવાંમાં હમણા ખી મૈજુદ છે.

(જખરીથી જાહેરીનાં ગજવાંમાંથી પાસા ખેંચી કાઢે છે.)

સપલસા—અરે આએ સું શું ચવારો. દંઝ સમજ પડે. ?

બરજો—સપલ સેઠ, જ્યારે મારે લગતું હરરતું જુકું તમોને આએ નીચ સમજવતોતો ત્યારે બારણાંને બાહરથી એ હરરતા હીચકારાએ સાં-કર દીધેલી હોવાથી હું બાહર આવી શક્યો નહીં, બાકી તેજ વખતે હું એને એની જુકી જબાંદરાજીતો બાહર આવી સવાદ ચખારને—

કાઉસ—હેં, આવી પાક બેહાઈ ! સાંખી ચોર પર ચપની ! આએ પાસાની સાહદત તારાં ગજવાંમાંથી ખેંચી કાઢરવા છતાં હજી તું સતો થઈ તારું પાપ નામુકર જસે, ઠગારા લુચ્છા ?

સપલસા—બરજો, તારે મને ખાત્રી પુરવક સમજવો કે તમો આએ ચોરડામાં કેદ કેમ પરયા, ને આએ પાસા તમારાં ગજવાંમાં કેમ આયા ?

બરજો—તે બધો લખાન વાત છે, જે હું નચીંતે સમજવસ. હાલ તો પોલીસને બોલાવી હું આએ લુચ્છાતું પાંખરું પકરાવી દેવા માંજુચ.

કાઊસ—હું, લે! ચોર કોટવાણને દંડે તેમ તું પોલીસનો દમ ભરાવેય તેથી હું કંઈ બીહી જઈને તુંને જતો મુકસ એમ કે? અરે લુચ્છા જરા શરમા! જરા શરમા! ચોરી પર સરજેરી કરેય? (બાળુ) રમે નખખોદગીયો સીપઈને બોલાવે!

બરજો—સપલ સેઈ, તમે આએ બુરા પર નજર રાખજો. હું એક ધરીમાં પોલીસની મદદ સાથ પાછો આવસ.

(જવા કરે છે.)

કાઊસ—અરે બચ્યા, એમ તાલ કરી વટેણા કાંદ વાવી બનએય? સપલ સેઈ પકરો, એને જવા ના દેતા.

[અટકાવે છે.]

સપલસા—નહીં, કોઈખી રીતે પોલીસ આયા વગર છુટક થવાનો નથી. પોલીસ આયાથી જે હોસે તે ધરો લાવરો થઈ જસે. જાઓ બરજો, હું તમારી પર એતબાર રાખસ.

કાઊસ—(ધણો ધભરાઈને) મારયા ઠાર! દોઢલા બેઠાં! (મોટે) વાઈ, વાઈ થોબ, થોબ. (બાળુએ) હવે વધારે લાંબી ટુંકી કરવા જતાં ગરદન જવાનો સોદો છે, (મોટે) હવે જવા દેઓ એ બધી ખરપટ. હું મારો વાંક કબુલ કરું. સપલ સેઈ, આએ ઠગારા પાસા મારા બનાવટી છે, ને એ પાસાથી હું તમોને ગેઈ રાત્રે તેત્રીસ હજારની રકમ ધુતી આવેલો છેહં.

સપલસા—(પોકારીને) હું?

કાઊસ—તે રકમની પછએ પઈ હું ઓજરખાહી બરી મારી માગી તમોને પાછી અદા કરું, ને હવે મને જતો મુકો.

બરજો—દોજખી કુતરા, હવે તુંને જતો તે કેમ મુકાસે? તાઈ પાપ દેહકી ધરીએ બી માગ પર ઓરવવાના પછાગ મારી તારી તરફના મારા દયા કરવાના સત્રજા વીચાર છતાં મારી સત્રજી દયાને તે દુર કયા નાખીય, ને તેથા હમણાજ પોલીસને ખાત્રાવી —

સપલસા નહીં દોગત બરજો, એ નાત્રાગક નીચ તન્દ્યો તેમજ તન્દાને મં પાતે કરેલા ગેરઈનસાફ માટે એકકી માફ હુ માંગી લેઉં.

એવા અધધમ પાપીઓને સજ્જ તો થવીજ ઘટેય, પણ એક પલ ગંભીર વીચાર કરતાં મને એમ લાગેય કે વચ્ચે મારું નામ જાહેરમાં જુક થસે, ને તેથી મારે ખાતર એ મુછને પરતો મેલો. એટલી મારી પર નવાજેશ કરો. એને એતું પાપ મારસે.

બરજો—ખેર મુરખી, તમારી એવીજ ખાએશ છે તો હું લાઇ-લાજ છેઉં, ને હવે હું આએ પક્ષીદ મુકામમાંથી રખસદ લઉંય.

(જવા કરે છે.)

સપલસા—જરા થોભો, દોસ્ત બરજો. મને મારા ગુમાવેલા તેત્રીસ હજાર આએ લ્યાનતના કુતરા પાસથી પાછા મેલવવા દેઓ, કે હું બી તમારીજ સાથે આએ બીનાં મુકામમાંથી ચાલતો થાઉં. (કાઉસને) લાવ રે ઓ ઠગારા હુમ્છા, કાંહ છે પેલી ઠગાથી પરાવી લાવેલી મારી પાદશાહી અનામત ? (કાઉસ નીચી મુંડીએ લેવા જાએ છે.) દોસ્ત બરજો, મારા પર કરેલા આએ હેસાનના બદલામાં એ મીરકીન અવેજ મારા પર નવાજેશ ફરમાવી તમે બાહાદુર રાખો.

બરજો—નહીં સપલ સેક, હું તમારે વીસવાસ ને તમારું માન પાછું પામોય એજ બસ છે. મને એવાં ધનની તે કીરતારની કરમ-અક્ષેસથી અગત નથી, ને તેથી હેસાનથી તેમજ બોહસથી હું એ તમારી ભેટ નામજુર કરુંય.

સપલસા—તારે હું નાચાર છેઉં, પણ એ હરામ પેસામાં મેં ગુ-માવેલી એ ગંજવર રકમ હું મને પોતાને એક સજ્જ તરીકે પાછી લેવા માંગતો નથી. એ રકમ હું અતરેનાં જુદાં જુદાં લાયક ધરમખાતાંઓમાં તે ખાતાંઓની હાજત ને અગત પ્રમાણે આપી દેવસ, ને વરી તમોએ જુગારના પાપી લખ સાંમે મારી આંખ એવી રવેસે ઉંઘારી આપીય કે આજ પછી એ નીચ નજીસ પેસામાં મારા હાથ અપવીત્ર નહીં કરવા તે કીરતારને નામે હું અતરે દીલોજાંનથી કસમ લેઉંય.

બરજો—ને એ તમારા બેઉ નેક ઠરાવોથી હું બેહદ ખુશી છેઉં. ફરી નહીં જુગાર રમવા વીશેના તમારા પવીત્ર કસમને સદા વલગી રહેવાને ખુદા તમોને નેક તોશીઅત અક્ષો !

[કાઉસ અવેજ લાવીને આપે છે.]

સપલસા—ખેરાદર યરજો, હવે આપરે આએ દોજખી મુકામ તથ જસું!

ખરજો—ખેસક. (જતો જતો) હે નીચ, હથ ખી સુધરજો. યાદ રાખજો કે તારા કીધેલાં કરતુકોનો જવાબ આપવા મોડે વેહેલે તે સાહેબની દરવાહમાં તારે જવું છે ને છેજ.

(અધિ જાયછે.)

કાઉસ—(ધણેજ ગમગીન) થમ ચુકું ! ધારયું સું ને થયું સું ! આએ રખરતા રજરતા પોરયા જહાંગીરમાં આટલાં પાણી છે એ તો મેં આજેજ જાણ્યું. અરે હું ભલા ભલાને ખીસામાં મુકનાર ને મારા દોરાના તાપ ને દમામના દાખમાં ધરીની વચમાં દખરાવી નાખનાર તે એ દુકતાથી દબી ગીયો ! અફસોસ, જેમ ઘોભાનો કુતરો નહીં ઘેરનો કે નહીં ઘાટનો તેમ હવે મારો લુખે મરવા વગર છુટક નથી.

(રેખા પર માંચ નાખે છે, ને નીશોશ ખસે છે.)

પ્રવેશ ચોથો.

{ માતખર મેહેલનાં એક ઓરડો. શુલાં મહેલમાંથી ચુકેલી ગાય.
{ ભૂ ગાતી દાખલ થાય છે.

“ SWEET HOME.”

'Mid pleasures and palaces though we may roam,
Be it ever so humble there's no place like Home;
A charm from the skies seems to hallow us there,
Which, seek through the world, is not met with else-
where.

CHORUS.

Home, home, sweet, sweet Home,
There's no place like Home,
There's no place like Home.

મેહરજી—(ગાયણ પુરે થતાં દાખલ થઈને) દીકરી શુલાં, તારા મ-
૧૫

રનાર જલેજર કાકાના પેલા વીસવાસુ પેસતનશાહ સોલીસીટર તરફથી ટપાલમાં હમણાંજ એક કાગલ આયું.

ગુલાં—તેવણ કાગલમાં શું લખેય, બાવાજી ?

મેહરજી—તેવણ આપુને મુંબઈ પોતાને તાંહા પાંચ દાહરા ઘણી બોંહસથી મેહમાન બોલાવેય, ને લખેય કે આવતા આસ્તાદ રોજને દાહરે તમારી યુવબાંનુની સાલગરેહ છે, ને મુળારક દીવસ તમે બેઉ આપ દીકરી મુંબઈ પધારી ગરીબનાં ઘેરમાં ગુજરો, ને નીકલો તારે તાર કરજો કે હું ઈંદ્રેસન પર લેવા આવસ. એ રીતે બચારો ઘણી આજેજીથી તોર કરેય.

ગુલાં—પણ બાવાજી, મંચેરશાહ કુવાને ગુજરવાને હજીર તો બે મહીના થયાય તેટલાં જમું તો બરયું નફાઈ લાગસે.

મેહરજી—નહીં દીકરા, આઠલી બધી બોંહસથી ઈજન કાધુંય તેથી જમું તો જોઇસેજ તારા તેહમુરસ કુવાને હક થયાને તો છ મહીના થવા આયાય, ને જોકે તું કેહ્ય તમે મંચેરશાહને ગુજરવાને હજી બે મહીના પુરા થવાના છે, તોથી આવાં કદરસનાસનાં ઇજનને આપરે પાછું ફરજે તે સોભસે નહીં.

ગુલાં—જેવી તમારી મરજી.

મેહરજી—સાઈંજ થયું કે એ તારા કુવાઓ પોતાની દીકરીઓને કેકાણે પારવા પછીજ મારગે લાગા, પણ હાલ તો ચાલ, તારે મારાં તેમજ તારાં કપરાં ચપરાં વગેરે તૈયાર કરવાની તું ગોઠવણ કર, કે કાલે રાતની મેલમાં અતરેથી ઉપરી જઈયે.

[બેઉ જાય છે.]

પ્રવેશ પાંચમો.

{ કાઉસનાં ઘરનો એક કંગાલ ઓરડો. દીવી પર એક કુંકતો દીવા બસેછે. કાઉસ એક ખાઠલી પર મરવા સુતેલો છે. તેના પગ આગલ દીની બેસી રહે છે.

દીની—અરે પણ એકાએક એ મુઓં શોં થઇ ગીયોં ? મને શાહ

આપોની, કાકિશા, ઓ કાકિશા !

કાકિસ—ઓ, મારાં કલેજાંમાં કાંટા બોકાયય !

દીની—પણ હવે તારા વીસ ના કરેતી તો, નહીં તો વરી વેરનતો જીવ ત્રીમાઈ જાયે ! જા કાકિશા, માર મોણોં, ને ડાકટરને લાવવા દેઓ.

કાકિસ—નહીં, હવે ડાકટરનાં કાંકાં ફાકટ છે. મને ઝેરની અસર રગેરગ પસરી ચુકીય.

દીની—પણ ઝેર કોંએ પીધોં ? તમોંને કાંત મોંઆનાં જણ્યાંએ એ દોજખનો રરતો બતાવ્યોં ?

કાકિસ—મારાં અભાગ્યાં નસીયે. દીની, ઓ દીની, જરા મને હાથ આપ, મને તરો બેસાર કે મરવા પેહેલ્લાં મારા ગુનાહોની તોજ્જેસ કરી હું મારી ધમરાતી છાતી ખાલી કરું. (દીની તરો બેસાડે છે.) દીની, હું તારો અપરાધી છેડ. તારી જીવાન વયે, તારાં માયઆપ ઘેરઆર ને તારાં વતનથી તુંને રવરાવીને રદ્યાતલ બનાવી મેં તારા આખખા ભવની ધુર કીધીય, તે મારાં પાપનો પસતાવો મારાં મોતની છેલ્લી ધરીએ મને ધુળવેય.

દીની—અરે પણ તે વાત જાણ દેઓની ! વરી હું તે મોંઈ કોં તમારાશે પાધરી ચાલીશ જો !

કાકિસ—તું પાધરી નહીં ચાલી તેમાં વાંક તારો નહીં પણ મારોજ છે. મારી લુચ્ચઈ ને નફટઈયે તુંને મારા તરફ તેવી બનાવી. (દીનીનો હાથ આંખમાં દાખી) દીની, મરતી ધરીએ હું તારી પાસ પગે પરી માંદ માંગુંય. તું મને માફ કરસે ?

દીની—ઓ હારે મરોં, પણ તમે મરશો નહીં. હજુરથી પખીરી નાખી, તમે મારે માથે જીવતા રેશો, ને આપરે ઘણી ઘણ્યોંણી શુખથી શાયેજ રેશું.

કાકિસ—નહીં, તે સુખને મેં આંધરાએ હમરો વખત લાત મારી દુર કીધું, પણ ઓ મારી આંખે અંધારાં આવેય ! મારી જ્યાં ખેંચાયય ! ઓ જરા પાણી, મને થોડું પાણી પા.

[દીની પાની લેવા જાયે જહાંગીર દાખલ થાયે.]

જહાંગીર—અરર કાઠિસ ! આએ તારા સું હાલ, અરરેરે કમ-
વખત, તેં ઉઠાછલાં પગલાંથી આએ સું મોહકાન વારી દીધી !

કાઠિસ—હોણ, જહાંગીર ? અરે મેં મારી જીંદગીના ચાલતા
વખતમાં જરા બી તમેને ચાલ્યા નથી, તોથી મારાં તેરાંને માન આપી
તમે તથા દીની આખર મારી મરતી ધરીએ આવરા જરાક બી કમ-
કમ્યાં નહીં ?

જહાંગીર—પણ તુંને આએ નાદાની કરવાતું સું કારણ મલ્યું ?

કાઠિસ—મારા હુપાએ ખુટી ગીયા, મારી પાસ ખાવાની ખાખ
નહીં રેહી. દોલતમંદ થવાના લોભમાં સવરા રરતામાં નહીં ફાગ્યાથી
આખર અવરા પછારા મારતાં જુગાર, દાર, તેમજ બીજા ખુરા લખોમાં
હું ઘણો અટવાયો, પણ ખુદ ખુદાજ મારા સામે રહેલો હોવાથી સદા
મારા પાસો અવરોજ પરતો આયો, ને તેથી તેવાં અવતરે જીવ્યા કરતાં
મરવું વધારે ગમવાથી આંધરાં અનુનમાં આવી મેં આએ રસ્તો લીધો.
હવે ભઈ જહાંગીર, દીનીએ તો મને માંફ કીધુંય, પણ મારી મરતી
ધરીએ હવે તમે બી મને માંફ કરો ?

જહાંગીર—કાઠિસ, ખરેખર તારાં પાપ ઘણાં છે, પણ હું દીલો-
નનથી ચાહુંય કે જેમ હું તુંને માફ કરુંય તેમજ તે કીરતાર બી તુંને
તારા સઘલાં પાપ માંફ કરો !

કાઠિસ—હવે છેલ્લે ભઈ જહાંગીર, તમે જે મેહરજીકાકા ને શુક્તે
મલો, તો મારી તરફથી કાકલુદીબરી માંફ માંગજો, પણ ઓ ! મારી
રજો તણાયય. મારી છાતીમાં ઘરતાંના ભરકાં ઉડેય. મારી આંખે તમ્મર
આવેય-ઓ—

(ઉઠે છે—અને તાસવીસ કરી પાછો પટકાય છે.)

દીની—ઓ કાઠિશા, શોં છે, અરે જરા ખોસોતો ખરા ?

કાઠિસ—ઓ-મ-મ-મને અ-ધા-રાં-આવેય ઓ-દી-દી-દીની
જહાંગી-ગીર માંફ-માં-માંફ કરજો, મ-મરુંય-ખોદા-ખો-ખોદા મરુંય,
માંફ કરજો.

(મરી નય છે.)

દાની—ઓ ખોદા આએ શોં જોલમ ! હવે મારો શોં થાશે, ઉંઠો
નશ, ઓ કાઠિશા !

(દીની રરે છે, જહાંગીર ધીરજ આપે છે.)

જહાંગીર—આહ, હવે ગમ મોકુફ કરી એ જવાંનના રવાંનને ઠેકાણે પારવાની ગોઠવણ કરો, કે જેને લગતો બધો ખરચ હું આપું; તેમજ તમે પોતા માટેની કંઈ ફર ના કરો. હું તમોને દરમાસે પચ્ચીસ રૂપીયાનો પગાર પોંડ્યારથો જવસ, જેથી તમે આખરમાં રહી મરનારનાં રવાંન પર રૂરી દુવાઓ ચાહજો.

(દીની ઘણી રડે છે, જહાંગીર ધીરજ આપે છે.)

પ્રવેશ છઠ્ઠો.

{ પેસતનશાહનાં ઘરતું એક સાકું દીવાનખાતું. ખરશેહજી ખાનદાની તથા સપલસા સાહુકાર સામ સામેથી આવતા જણાય છે.

ખરશેહજી—હોદ્દો દોસ્ત સપલસા, ક્યારે આયા ?

સપલસા—પાંચ મીલી? થઈ, હમણાંજ ડાઈંગ રૂમમાં પેસતનશા ને તેઓના પેલા સુરતી પહરોણા મેહરજી ને તેવણની દીકરીને હું મળ્યા. ખરજો બી આવેલા છે. તેવણથીજ મેં જાણ્યું કે તમે બી આવેલા છેઓ.

ખરશેહજી—હા, હું તો પાંચ વાગેનો આયોચ. આજનાં ઈનવી-ટેશનની ચીટ્ટી તો આવેલી હતી, ને વરી બપોરે પેસતનશા બી અંગ્રેજ બજારમાં મળ્યા તારે કેહેજે મારા સુરતી પહરોણા મેહરજીને આવતાં વાર તેવણના ભુડા બત્રીજ કાકિસનાં મોહતનેા ઘણાજ ગમ લાગોચ, ને તેથી જરા તમે આવસો તો તે લોકતું બે ધરી મન વેરાસે.

સપલસા—મને બી એવીજ મતલબતું લખ્યુંતું. ખરેખર, મરનાર કાકિસને હક થયાને વાત કરતાં આજે આંહં દાહરા થયા, તોબી હજી એ અસીલ આપ બેટીની આંખનાં આંસુ સુકાયાં નથી. હમણાં બી મુલાકાત થતાં એજ વાત કારીને આંખ પાણી કીધું.

ખરશેહજી—ખેર, બાદનાં કીધા પર કોઈનો ચારો નથી; પણ આજે તમુને લેટ ઘણું થયું !

સપલસા—હા દોસ્ત ખરશેહ. (ગમગીનીથી) જે દુખની વાત મેં

તે દારે તમારી આગલ કીધીતી તે વાતનો પતો હું અંતે નહીં ધારેલી રીતે આજે મેલવવા પામ્યોય.

ખરશેદજી—(હલટથી) ત્યારે સું અંતે તમારાં કમનસીબ ધણ્યાં-ણીનો પતો મળ્યો ?

સપલસા—મળ્યો ખરો, પણ ઘણાંજ કમનસીબ સેવટથી હું મા-ફીતગાર થયો. તે મારી નેકબદ મોહરદારે આજે દગાળાજ દુન્યાનો દોર નેટલો ખમ્યોય તેટલો થોરો છે. તેની જઘડ માતાનાં મોહત પછી તે અગલા જવાન વએ આજે મોહલી ધરતી પર રવરી પરી, ને તેણી હમેલથી ફરાગત પાંખ્યા પછી મુંબઈમાં એક ગરીબ ને કંગાલ પણ દયાલુ કુટુંબને આસરે જઈ પરી.

ખરશેદજી—તારે સું તમુને તમારા બાપે જખરીથી ચીન મોકલ્યા, તે દરમ્યાન તે કમનસીબ અગલા હમેજદાર હતી ?

સપલસા—હા.

ખરશેદજી—ને તારે તમોને એ બધી ખબર કોણે આપી ?

સપલસા—એક જઈક પારસી મને આજે હમણાજ પુછતો આવ્યો. તેનાંજ ઘેરમાં મારી કમનસીબ કુંવર હમેલથી ખલાસો પામીતી.

ખરશેદજી—પણ તારે તે પારસી આજ વેર કાંહ બરઈ રહ્યો તો જે રેલી રેલીને છેક હમણા નીકરી આવ્યો ?

સપલસા—તેનાં કેહવા મુજબ આગલ તેણે કંઈ એક બચકાર ટરકટ ને કાવતરું કીધુંતું, જે પાપ કુટવાથી હું ચીનથી પાછો ફર્યો તે આગમચનો તે પકરધ ગીયોતો, ને તેને તેવીસ વરસના દસ તરીપારની સજા થઈતી, જેમાંથી તે હમણાંજ છુટટો થવા પામ્યો.

ખરશેદજી—પણ તારે પેલી તમારી કમનસીબ મોહરદાર ને બચ્ચાંતું સું થયું ?

સપલસા—ઘણીની જીદઈના ઝુરાપાથી તેની છાતીમાંતું દુધ સુકઈ ગીયું, ને પૈસાની તંગીને લીધે બીજું ઉપરતું દુધ આપવાની બી જોગ-વઈ નહીં હોવાથી તે બચ્ચું ઘણું તવલ તવલ કરવા લાગ્યું. એ કકલાત ને હાએ વેલા મારી કુંવરથી નહીં ખમાયાથી એક દાહરો કુંવરને કંઈ

અન્ય શ્રીફર થઈ આયું, ને તે બચ્ચાને લેઈને રોસનપર ગેઈ, જાંહ કોઈ પારસી તેની બૈરી સાથ મેલ ત્રેનની વાર જોતા ઉભેલાં ઉતાં, તેં લોકને અરજ કીધી કે “આએ બચ્ચાને એક મીલીટ સંભાલસોજી ? ને પછી પોતે તાંહથી નાહસી ગેઈ.

મેહરજી—(ઉતાવલમાં ધસીઆવી ને) હું ? સું ? રોસનપર બચ્ચું એક મીલીટ સંભાલવા આયું ?

સપલસા— } સું છે, મેહરજી સેઠ સું છે ?
અરશેદજી— }

મેહરજી—દોસ્તો, મને માંફ કરજો, કેમકે તમારી એકાંત વાતમાં મેં નહીં ઘટ્ટી ખલલ કીધીય, પણ હું આએ ઓરડા આગલથી પસાર થતાં તમાને અરજતું એમ બોલતાં સાંભરવા પાંમ્યો કે રોશનપર કોઈ પારસી ને તેની બૈરી ઉભેલાં ઉતાં તે લોકને એક છોકરું તપાસતા આપો તે બૈરી ગુમ થઇ ગઇ.

અરશેદજી—હા, તેનું સું ?

મેહરજી—તે પારસી હુંજ છેડું,

સપલસા—(ઉલટથી) હું, તારે સું મારા બેટાનો પતો હજી બી મને મલસે ? ઓ કેહો, મેહરજીસેઠ કેહો કે તે મારો હકદાર બેટો કોણ છે ? કાંહ છે ? સું તે દેવાત છે ?

મેહરજી—અફસોસ સદ હજાર અફસોસ સપલસેઠ કે તે બેટાને નાંધલેથી મોટો કરી હું પેટનાં બચ્ચાં પેરે ચાહવા ને પાલવા પાંમ્યો, પણ ફક્ત એકજ વરસની વાતપર મારાં ઘેરથી નારાજ થઈ તે મારું ઘેર છોરી ગીયો, ને હમણાં બે ચાર મહીનાની વાત પરજ હું જાંહુવા પાંમ્યોય કે તે બચ્ચારો બેહુસ્ત પાંમ્યો.

સપલસા—(રડીને) ઓ ગજબ ! અરે કમનસીબ, નહીં ધારેલો જરે મારા બેટાનો પતો મલ્યો તારે આએ નવી નાઉમેદી ! નવો જખમ !

(બધાં રડે છે પેસતનશાહ દાખલ થાય છે.)

પેસતનશા—(દાખલ થતાં અચરતીથી) અરે એ સું, દોસ્તો તમે બધા આંખ પાણી ભરીય, તેનો સબબ સું ?

મેહરજી—પેસતનશા શેઠ, અમે બેઉ ખરા કમનસીબ હૈએ, મારાં

ઘેરમાં જહાંગીર નામનો જે જવાન બચગીથી પલાયો ને મોટો થયો તેના આંખે સપલસા હકદાર પીતા હડયાય.

પેસતનશા—(અબ્બાસી અને ખુશીથી) કોણ સપલસેઠ, જહાંગીરના પીતા ? યા ખુદા! હું સું સાંભરૂંય ?

ખરશેહજી—તમે ખરું સાંભરોય, મારા હોસ્ત તે જહાંગીર એવ-જુનોજ હકદાર બેટો છે.

મેહરજી—તે જવાન મરી ગીયો, પણ—

પેસતનશા—નહીં હોસ્તો, હવે ગમ મોકુફ કરો, ને ખુશી થાઓ, કે જહાંગીરને તમે મુવેલો જાણોય, પણ તે મુવેલો નથી.

સપલસા { તારે સું જહાંગીર દેયાત છે ?
મેહરજી

પેસતનશા—દેયાત છે એટલુંજ નહીં, મુ'બમ્માં છે એટલુંજ નહીં, પણ તે આંખેજ ઘેરમાં ને આંખેજ છાપરાં હેયલ હમણા પાસેના ઓરડામાં છે.

સપલસા—(અધીરઈથી) સું પાસેના ઓરડામાં ?

પેસતનશા—હા. મેહરજી સેઠ, હું આજે જહાંગીરને તો તમારે હવાલે કરવાનોજ ઉતો, પણ હું નહીં જાણુતોતો કે જહાંગીરને તેના આપ સાથે ને એ આપને જહાંગીર જેના સપુત સાથે મેલવી આપવાનું માન બી મારાંજ નસીબમાં લખેયું છે.

સપલસા—અરે પણ તારે તે કોણ ?

પેસતનશા—બરજે.

સપલસા—કોણ બરજે મારો બેટો! ઓ હું હરખથી ફાટી જવસ. યારો ખસો, મને તેને ગોદમાં દાખવા દોરી જવા દેઓ.

[કિલટમાં દોરી જાય છે. બધા તેની પછવાડે જાય છે.]

પ્રવેશ સાતમો.

{ પેસતનશાહુનાં ઘરનું એક રોશનીથી ભરપૂર આશરતે
{ દીવાનખાતું ગુલાં તથા જાંહીગીર વાત કરતાં દેખાય છે,

ગુલાં—જી એ તો ખરું, પણ તમારી સીકવ કંઈ ઘણીજ મારાં

ધ્યાનમાં આવેય. બાવાજી બી અને તારના એમજ દેહતાતાં કે આએ એહરે આપરે કેયે જોયોય.

જહાંગીર—નહીં બાતું, તમે ને તમારા નેકનામ પીતાજી કોઈ એક-મલતા એહરા વીથે જુલાવો બાતાં હોસો? બાઈ સાહેબ, હું પોતે જને તમોને આજેજ પેહેલ્લી વાર જોવા પામુંય તો તમે મને આગલ જોએલો હોય એમ કેમ બને?

ગુલાં—તારે હોય બી, પણ તમે બોમબેમાં ઘણુંના રેહવાસી હોસો?

જહાંગીર—હાજી.

ગુલાં—(શરમઈને) ને તમારા બેરી છોકરાં?

જહાંગીર—બેરી છોકરાંમાં તો સેવક પોતે. (હસેછે.) બાતું હું કુંવારો છું. (ગુલ શરમાય છે ને શેમાલ હાથમાં લેઈ રમ્યા કરેછે.) ને હવે કેયે ગોઠવણ જવાનો વીચાર છે. કેમ બાતું, કંઈ બોલતાં નથી? (જરા વાર થોખીને પાસે જતાં) ગુલ બદન ગુલ—

ગુલાં—કોણ, તમે કોણ છે જો?

જહાંગીર—વહાલી ગુલ તું મને જે ધારેય તેજ હું છું. હું તેજ જહાંગીર છે કે ને—

ગુલાં—(હરખથી) કોણ જહાંગીર?

જહાંગીર—હા જહાંગીર. મીટી ગુલ, બરજો માફ નામ નથી ને મુંબઈ માફ વતન નથી પણ આએ ખુદરતના ફરફારે સાથે હું તેજ તારો સદાનો સાદો જહાંગીર છે—

ગુલાં—ઓ જહાંગીર જહાંગીર, અમે તો તુંને મુંબલો સમજીને રરી રરીને મરી ગયાં.

જહાંગીર—તે તમ નેકનામોની મારા તરફની સાચ્યા પ્યારની નથી સાહદત ને જીવતી જમીનગીરી છે.

ગુલાં—પણ જહાંગીર તુંને ઘેર તજી જવાની કોણે સહજાહ આપી?

જહાંગીર—એ ઘણી લાંબી વાત છે જે હું પછી વીગતે જણાવરા, પણ દુકમાં જાણ કે તારા નેકનામ મરહુમ જલેજર કાકાએજ મને સ.

હજ્જાહ આપી પેસતનશાહના તાબામાં સોંપ્યોતો, ને તારી વરસગાંઠને ઘાહરેજ આપુને અતરે એકઠાં મેલવવાને તેઓને ફરમાસ કીધીતી.

ગુલાં—અં: તારે પેસતનશાહની મતલબ હવે મને સમજ પરી.

જહાંગીર—વહાલી ગુલ હવે એ વાત જવા દે ને મને ફેહ કે હવે સું તું મને આહેય ? હવે તું મને તારા બરથાર તરીકે કમુલ રાખસે ?

ગુલાં—(ધણીજ શરમાઇને ધીમે સાહદે) હા વહાલા જહાંગીર. પણ હવે ચાલ બાવાછને મલવા જઇએ. તેવણુ તો તુંને જોઈને હરખથી બેસા બની જસે.

જહાંગીર—તે નેક બુજર્ગને ગોદમાં દાખવા મારું જીગર ઓહું અધીરું પરચું એમ નથી, વારને ચાલ. (અંદર જોઈને) અરે પણ પેલા સપલસેક ગાંડા હાથીની કાની ધરયા કાંચ આવતા હોસે વાર ?

સપલસા—(અંદરથી) કાંહ છે જહાંગીર ! કાંહ છે તે મારો હકદાર બેટો ?

જહાંગીર—જહાંગીર બેટો ! એ સું બોલેચ ?

સપલસા—(દોરી આવીને બેટતાં) મારા દીકરા !

જહાંગીર—મુરખી, હું હજાર વાર તમારો દીકરો, પણ આએ કંઈ અસાધારણ મોહબતનો બાયસ મને સમજાવસો ?

સપલસા—બાયસ ? બાયસ સમજાવાની મારામાં તાકત નથી. મને હવે બેસવા દેઓ, હું હરખથી આજેજ થયોચ.

(જુરસીપર બેસી બચ્છ.)

જહાંગીર—યા ખુદા, એવું તે સું છે. કોઈ ફેહસો ?

પેસતનસા—તે હું ફેહું ! બેરાદર જહાંગીર એવણુ તારા બાવા થાયચ.

જહાંગીર—(ધણીજ અચરતીથી) મારા બાવા !

સપલસા—હા હું તારો હકદાર બાપ, મારા બેટા. (બેટે છે)

જહાંગીર—ઓ બાપ, હું નથી બળુતો કે કીયા સબબો ને સાહ-દતથી તમે મારા બાપ થવા ને ઠડવા પામ્યાચ, પણ આટલું તો હું પેહ-લ્લાંજ ફેહવસ કે જે દીવસથી મેં તમને જોયાચ તેજ દીવસથી મારું જીગર

તમે તરફ કંઈ નહીં સમજી શકાય એવા હરખ ને માનના જોસ સાથ ઉછડ્યા કરતું. પણ સખર! મારા પીતાને હું ગોદમાં ચાંપવા પામ્યોય તો મારી માતા વીશે બી હું તેટલોજ નસીબવાન છેઉકે નહીં ?

સપલસા—નહીં દીકરા. જ્યારે તું દુધમલ બાલક હતો તારની તે શુનર પામેલી છે, પણ બેહસ્તમાંથી બી આજના આ સુખી હોંગામને તે આશીરવાદ દેસે.

મેહરજી—પણ દીકરા જહાંગીર, એ તારાં સુખમાં તું મને તો વીસરીજ ગયો ?

જહાંગીર—તમેને વીસરું ? કોઈ કાલે બી નહીં. મારા મુરબ્બી, મારાં સદાનાં સીરછતર, એક ધનવાન બાપનો આસરો તો હું આજેજ પામ્યોય, પણ આજ વેર જોણે એક સગા બાપની જગા રાખી તેના તરફ નીમખહરામ થવા પેહલ્યાં હું પોતે આએ જોતી યશમેથી આંધરો થઈ જવાને રાજી થવસ.

મેહરજી—મારા દીકરા, તારી બક્ષઈ ને સમ્યકમાં હું કદી ઠગાયો નથી.

સપલસા—મેહરજી સેઠ, પેસતનશાહ, હું તમારો સું ગુણ જાણુસ ? આવો એક બેટા-એક ખરો ખજનો, મારે માટે-મારી જઘડીને વારતે જલ્લવી રાખવા ખાતર હું તમારું સું હેસાન વારી શકસ ?

જહાંગીર—મુરબ્બીજી, આએ મારી બવીશની મોહરદાર છે. જેમ એક દીકરો પામવા માટે તમે ખુશ છેઓ, તેમજ આએ મેહરજી સેઠની એક અસીલ બેટીને તમારી વહુ તરીકે બાહાલ રાખવાને બી ખુશી થાઓ.

સપલસા—હજર વાર, મારા બેટા !

મેહરજી—સુગર તારે તે દાદગરના કે અતે મારી તેમજ મારી બેહસ્તનની મુરાદ બર આવી. દોરતો, કાઉસનાં કમોહતનો મારી છાતીમાં મારે ગમ છે, પણ આજના આએ દમબદમ બનેલા સુખી બનાવોએ જાણે મારું મોહતું મારી મરજી ઉપરાંત સુખથી પાછું હસતું બનાવ્યુંય. દીકરી ગુલ, સસરાજીને પગે લાગ.

ગુલાં—(સપલસાને) મુરબ્બીજી, હું પગે લાગુંય.

સપલસા—જીવતાં રહે, મારા બચ્ચાઓ, જીવતાં રહે. મેહરજી

સેઠ, તે કીરતારે જેમ તમારી બેટીને પૈસાથી ખાહતાનમંદ નથી રાખી, તેમજ હું બી મારા જહાંગીરનાં નામ પર મારી તમામ દોલત કરી આપસ, કે જેથી એ લાયગસાલી જેઠાં અમન ચમનમાં રહે.

પૈસતનશા—ખરું છે. મરહુમ જલ્લેન્દર સેઠ હંમેશ કહેતાતા કે સદ્યુનીનો પૈસો આવમને આશીરવાદ છે.

ખરશેદજી—ને તેમ હું હીમ્મતથી કેહુંચ કે એ દોલતનો રૂડો ઉપયોગ કેમ કરવો તે બનીશનાં એ લાયકીવારાં ઘણી ઘણીયાણી બરાબર સમજેચ.

ગુલાં—ને તેમાં વરી તમારા જેવા મહેરબાનોનો જે અમારે માથે સાલ્યો છે, તો અમારી સદાની સાદધને અમે સદા યાદ કરશું.

જહાંગીર—ખરું છે મહરબાનો. આજે “ગામરેની ગારી” ને હું એક “બુરજીગર ગામરચો” ગરીબમાંથીજ વધીને શેઠરી ઠાઠ ને પૈસાનો છટકાવ પામ્યાંચ, જે બધું અમારી ‘હીરજનું’ ધન છે, ને તેથી અમારા એ આગલો ને જુનો અનુભવ અમારી નવી જંદગીના નવા સફામાં અમેને સદા કામ આવશે.

બોહર ખખર.

મીં બહમનજી નવરોજી કાબરાજીનાં રચેલાં
કુટુંબોમાં વિશ્વાસથી વાંચાત્યાત્યાત ૧૭
જોગ રસીલાં પુસ્તકો વેચવાનાં છે:—

- “દેશજંગ દયેર.” (વાર્તા) વધારેલી કીંમત રૂ. ૧૧૧ ટપાલ ખર્ચ ૦)
 “ધીરજનું ધન.” (વાર્તા) , રૂ. ૧૧ , ,
 “કાવલાની કાંદાણી.”—ભાગ ૧ લો (વાર્તા) કીંમત રૂ. ૧૧ , ,
 , —ભાગ ૨ જો (,) , , રૂ. ૧૧ , ,
 , —ભાગ ૩ જો (,) , , રૂ. ૧૧ , ,
 , —ભાગ ૪ થો (,) , , રૂ. ૨ , ,
 “ એક પદ્ધતના પ્રતાપ (,) , , રૂ. ૧ , ,
 “ કાચા કાનની ખરાબી.” (નાટક) , , રૂ. ૧૧ , , ૦.૧૧
 “ બેહરા બેહલાકાકા.” (દ્રશ્ય)..... , , રૂ. ૦૧ , , ૦.૧૧
 “ ખુશરો પરીચેહર.” નાટકનાં ગાયણો , , રૂ. ૦) = , , ૦.૧૧
 “ વફા પર જફા.” (નાટક)..... , , રૂ. ૦૧ , , ૦.૧૧
 જુગાર નાટકનાં ગાયણો..... , , રૂ. ૦) = , , ૦.૧૧

*** “સિપાહ અરયાની સજ્જતી” (વાર્તા) અને “જુગાર”
(નાટક) ની તમામ નકલો ખપી ગઇ છે.

ઉપર લખેલા સઘલી ચોપડીઓ ઘણીજ રસીલી નીતીમાન
અને વાંચવા જોગ છે, અને તે સઘલી તેના અનાવનાર પાસેથી કોટમાં
ફીઅર રોડ ખાતેનાં તેઓનાં ઘરમાં લખવા અથવા મંગાવાથી મલશે,
તેમજ અતરેના સર્વ જાણીતા બુકસેલરોને ત્યાંથી બી મલશે.

